LAISVĖ

1918 — 1958

ADOLFAS DAMUSIS:
Technikiniai mokslai
ZENONAS IVINSKIS:
Istorijos mokslų pažanga
STASYS YLA:
Dorinė religinė padėtis
ANTANAS MACEINA:
Europinis baltų uždavinys
JULIUS VIDZGIRIS:
Nepriklausomybės idėja
JONAS PUZINAS:
Archeologija Lietuvoj
KAZYS PAKŠTAS:
Lietuvos fizinė geografija
VYTAUTAS VAITIEKŪNAS:
Bendruomenės seimas

1958 **Nr. 16-17 (53-54)**

Į L A I S V Ę Nr. 16-17 (53-54),
Lietuvos nepriklausomybės 40 metų sukakčiai

T u r i n y s

Liudijimo žodžiai iš Sibiro 1

Adolfas Damušis: Technikiniai mokslai laipsniškai vedė į Lietuvos pažangią ateitį 2

Zenonas Ivinskis: Mokslai, iš kurių tavo sūnūs te stiprybę semia 9

Stasys Yla: Dėl dorinės religinės padėties Lietuvoje 21

Juozas Brazaitis: Trys liudytojai apie nepriklausomos Lietuvos gyvenimą ir kūrybą 27

Antanas Maceina: Baltų emigracijos europinis uždavinys 41

Iš Sibiro poezijos 58

DARBAI IS IDĖJOS: Anapus; Ar pasisekė sunaikinti nepriklausomybės idėją nūdienėje Lietuvoje (Julius Vidzgiris), Žvilgterėjus į dabartinės Lietuvos archeologijos darbus (Jonas Puzinas), Lietuvos fizinė geografija (Kazys Pakštas), Vienerių metų kultūrinis gyvenimas Lietuvoje (Mečys Musteikis); Tremtyje: Pasaulio lietuvių bendruomenės seimas (Vytautas Vaitiekūnas), Biurokratijos ir demokratijos susidūrimas Alte, Balfas pažangos kelyje, Europos Bičiulių penktoji studijų savaitė, Amerikos-Kanados studijų savaitė. Pasauly: Kur Lietuvai durys atviros (Stasys Bačkis), Kai įvykiai pradeda riedėti (J. B.), Dar apie Lietuvos apėjimą Briuselio parodoje, Bjaurusis amerikonas, Ateities mokslai ir žmogaus asmuo (V.B.). Idėjos spaudoje: Diskusija dėl kūrybos nuosmūkio, Dėl demokratijos, Dėl nepriklausomybės idėjos nusavinimo, Dėl visuomeninės grupių reikšmės, Dėl pasaulėžiūros ir politikos, Dėl kolonijos Hondure, Dėl jaunesnės kartos vertinimų; Laiškai: Fausto Kiršos, Juozo Mikuckio, kun. J. Velučio; Vardai įvykiuose 60-126

•

Į LAISVĘ BENDRADARBIAI: V. V. Adamkavičius, dr. K. Ambrozaitis, dr. M. Anysas, R. Bačkis, kun. K. Balčys, dr. A. Baltinis, St. Barzdukas, K. Brazauskas, dr. Z. Brinkis, K. Bružas, kun. V. Dabušis, dr. A. Damušis, St. Daunys, A. V. Dundzila, A. Gečiauskas, dr. J. Grinius, A. Grinienė, dr. Z. Ivinskis, V. Jonikas, P. Jurkus, V. Jurkuvienė, kun. St. Yla, dr. J. Kazickas, kun. D. Kenstavičius, F. Kopryva, A. Krikščiūnaitė, dr. A. Kučas, K. Kudžma, dr. A. Maceina, dr. V. Maciūnas, A. Mažiulis, dr. A. Musteikis, M. Musteikis, P. Narutis, dr. K. Pakštas, A. Pocius, L. Prapuolenis, dr. J. Puzinas, dr. A. Ramūnas-Paplauskas, inž. A. Sabalis, V. Sidzikauskas, K. Skrupskelis, S. Sužiedėlis, A. Šalčius, R. Šomkaitė, Ed. Turauskas, V. Vaitiekūnas, dr. V. Vardys, B. Vaškelis, dr. J. Vidzgiris, dr. V. Vygandas.

LAISVĖ

NR. 16-17 (53-54)
1958 M. GRUODIS

LIUDIJIMO ŽODŽIAI IŠ SIBIRO

LIETUVOS nepriklausomybės 40 metų sukaktį baigiame, sustodami prie netikėtos dovanos iš Sibiro: trys mergaitės atsiuntė savo darbo maldaknygę — poros colių pločio, trijų colių ilgio, juodai aptaisytą, su piešinėliu pirmam puslapy, tekstas rūpestingai ranka surašytas. Maldos jų pačių individualizuotos pagal pergyvenimus Sibiro ištrėmime.

Imame nuo pat pradžios maldas, kuriomis pradeda ir baigia kieto darbo dieną:

▲

DANGAU, PALAIMINKI VARGO DIENĄ

Išaušo sunki darbo diena.

Šv. Trejybe, noriu Tave pagarbinti kantrybe ir pagarba savo bendradarbiams.

Duok mums išminties ir jėgos ramiai iškęsti visus nesusipratimus, panieką ir neapykantą.

Palaiminki mano mylimuosius ir visą mano Tautą, o ypač Tėvynės Gynėjus, našlaičius ir visus kenčiančius už Tiesą.

Sujunki mus visus vienybėn gyvu tikėjimu, nepalaužiama viltimi ir nežinančia ribų meile. Amen.

Mūsų Tautos Kankiniai, išmelskite stiprybės, sumanumo ir vienybės mūsų Tautos darbuotojams, išmelskite tikrai šviesų amžiną poilsį galvą paguldžiusiems už savo žemę.

VIEŠPATIE, LAIMINKI MANO MIEGĄ

Diena užsimerkė, mano akis nuovargis merkia, jausmai išblėso, jėgos išseko...

Viešpatie, dėkoju už visas šios dienos malones: už sveikatą, jėgas, už sielos ir kūno maistą, už kiekvieną gerą žodį, už

KU biblioteka

LIUDIJIMAI APIE NEPRIKLAUSOMOS

TECHNIKINIAI MOKSLAI LAIPSNIŠKAI VEDĖ Į LIETUVOS PAŽANGIĄ ATEITĮ

1. KOKĮ TECHNIKINIŲ MOKSLŲ PERSONALĄ ATSIKŪRUSI LIETUVA TURĖJO, KIEK JO UŽTEKO UNIVERSITETUI IR PRAKTINIAM GYVENIMUI, KIEK BUVO PAGAMINTA SAVŲ SPECIALISTŲ?

1918 metais Lietuva paveldėjo labai negausų technikinį personalą, apytikriu skaičiavimu tarp 150-200 žmonių, bet jie buvo labai ryžtingi ir nebijojo darbo. Labai daug dė-

---

kiekvieną malonumą, už viltį, už savo gimtąją kalbą, kurią svečioj šaly girdžiu...

Dėkoju ir už skausmą, neapykantą, už visus trūkumus, kuriais mane bandei.

Viešpatie, maldauju ramaus poilsio sau ir saviškiams. Amen.

Šv. Šeima, saugoki ir globoki mūsų namų ramybę ir veržimąsi į tikrąją Tiesą, apsaugoki mūsų Tautos rūmą nuo visokio blogio, o mums vargo vaikams, leiski nors sapne pabūti Tėvynės žemėje su saviškiais. Amen.

▲

Ar gali būti tikresnis liudijimas kaip tie maldos žodžiai? Liudijimas apie pergyvenimus ir nusiteikimus tų, kurie anuos žodžius sudėjo.

Tai liudijimas, kokios didžios dvasios asmenų buvo išauginusi nepriklausoma Lietuva.

LIETUVOS PAŽANGOS EIGĄ

ADOLFAS DAMUŠIS,
Detroit, Mich.

mesio ir energijos jie skyrė švietimui, kaip pačiam svarbiausiam uždaviniui. Jų pastangomis buvo sukurtas Lietuvos universiteto technikos fakultetas, kelios aukštesniosios technikos mokyklos Kaune, vėliau Vilniuje, kultūrtechnikų mokykla Kėdainiuose. Daug gamtos mokslų specialistų suėmė ir matematikos gamtos fakulteto organizavimas su fizikos, chemijos, biologijos ir geologijos skyriais. Dotnuvos žemės ūkio akademija irgi turėtų būti tam tikra dalimi įskaitoma į technikinį personalą ruošiančių mokyklų grupę.

Be abejo, šis dėmesio nukreipimas į švietimą buvo teisingas. Buvo ruošiamasi ateičiai. Praktiniam pramonės darbui nedaug laisvų jėgų beliko. Todėl pramonės intensyvus augimas pačioje Nepriklausomybės gyvenimo pradžioje buvo nudelstas. To priežastis buvo nepakankamas specialistų skaičius. Įsteigtos mokyklos buvo pilnos studentų, bet laisvojo gyvenimo pabaigoje technikinių specialybių mokyklos buvo plūste užplūstos.

Savų specialistų paruošimo laikas buvo trumpas, bet visdėlto per šešis šimtus diplomuotų inžinierių, apie 1.200 inžinierių iš aukšt. technikos mokyklų buvo paruošta. Prie to dar reikia priskaityti apie porą šimtų chemikų iš matematikos gamtos fakulteto bei tokį pat skaičių agronomų iš Dotnuvos žemės ūkio akademijos, kurie efektingai jungėsi į gamybą, ypatingai žemės ūkio žaliavas perdirbančioje pramonėje. *Taip kad prieš laisvojo gyvenimo pabaigą pramonės plėtimo suintensyvėjimas buvo labai ryškiai juntamas.*

2. KIEK CHEMINIAI, TECHNOLOGINIAI IR KITI TECHNIKINIAI MOKSLAI PADARĖ LIETUVOJE PAŽANGOS; KIEK JIE RADO PRITAIKYMO PRAKTIKOJE IŠPLEČIANT TECHNOLOGINĘ AR CHEMINĘ PRAMONĘ IR KURIOSE BUTENT ŠAKOSE?

Po pirmo pasaulinio karo prisikėlusi Lietuva iš okupantų rusų gavo labai menką pramoninį palikimą. Odų pramonė Šiauliuose ir Vilniuje buvo išplėtota, nes tarnavo Rusijai. Didesnės metalo įmonės buvo paliktos Kaune ir Vilniuje, o taip pat vokiečių okupuotoje Klaipėdoje. Medžio pramonė klestėjo Klaipėdoje, tada dar ne Lietuvos teritorijoje, o tuo tarpu tos įmonės perdirbo Lietuvos miško medžiagą. Visoje Lietuvoje tada vos tebuvo 3144 įmonės ir įmonėlės iki 5 darbininkų. Iš to skaičiaus 151 įmonė su 6603 darbininkais buvo Kaune. Iš jų tiktai viena turėjo per 1000 darbininkų, dvi per 600 darbininkų, dvi per 200, dvi per 100, ir dvylika per 50 darbininkų kiekviena.

Atsikūrusi Lietuva turėjo padėti daug pastangų organizuoti būtiniausių reikmenų gamyklas. 1939 metais jau buvo 16,131 įmonė. Pirmavo maisto pramonė su 347 įmonėm, po jos sekė medžio perdirbimas su 238 įmonėm ir po to tekstilė su 84 įmonėm, bet trečioji darbininkų skaičiumi. Po to akmens ir keramikos pramonė, rūbų ir avalynės gamyklos, metalo ir mašinų pramonė, cheminės laboratorijos ir fabrikai ir tt.

Žemės gaminių pramonės augimas buvo spartus. Padengdama visą vidaus paklausą, ji taip pat sudarė 75 nuošimčius eksporto.

Mėsos pramonė eksporte buvo viena iš stambiausių ir tai tiktai todėl, kad nepriklausomos Lietuvos laikais buvo pastatyti šeši modernūs mėsos paruošimo ir konservavimo fabrikai Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje, Tauragėje, Klaipėdoje, ją prie Lietuvos prijungus,' ir vėliau atgautame Vilniuje. Bendrovė "Maistas" apjungė šias visas įmones. 1939 metais mėsos gaminių eksportuota į užsienius už 71,7 milijonus litų (tai sudarė 35 nuošimčius viso eksporto) ir vidaus rinkoje parduota už 18,8 milijonus litų.

1939 metais Lietuva jau turėjo įsirengusi 185 pienines su moderniais pieno perdirbimo įrengimais ir 2105 pieno nu-

griebimo punktus. Metinė Pienocentro gamyba siekė 67,745,000 litų, iš kurių sviesto buvo eksportuota už 43,739,000 litų ir kiaušinių už 8,196,000 litų. Tas sudarė 23 nuošimčius viso eksporto.

Trys nauji cukraus rafinavimo fabrikai buvo pastatyti — Marijampolėje 1931, Panevėžyje 1935, Paventyje 1939. 1939 metais žemės ūkis augino 22,250 akrų cukraus runkelių. 1938 metais dar tiktai du cukraus fabrikai pagamino 28,700,000 kg. cukraus. Tas skaičius vėliau 50 nuošimčių padidėjo prisidėjus trečiajam fabrikui.

1930 metais cukraus dar buvo importuota iš užsienio už 3,17 milijoną litų, o jau 1937 metais vos už 0,14 milijoną litų.

Daug veiklumo pradėta rodyti šalutinių pramonės šakų gamyboje, konservuojant vaisius, grybus, paruošiant dribsnius ir t.t. Čia ypatingai pažymėtina b-vė "Sodyba".

Sparčiais šuoliais augo linų pluošto gamyba ir ypatingai eksportas. 1939 metais eksportuota 20,000 tonų linų pluošto už 30,4 milijonus litų ir linų aliejaus už 4,2 milijonus litų. Toms medžiagoms rinkos paklausa buvo didelė, ir ši pramonė buvo labai intensyviai plečiama. Kaip pluošto, taip ir aliejaus kokybei atmosferinės Lietuvos sąlygos yra palankios. Ir ateityje ši pramonė galės būti plečiama.

Čia reikia iškelti Lietuvos ūkininko sugebėjimą sparčiai persijungti iš grūdų ūkio į pramoninį žemės ūkį.

Tas buvo ryšku ir kitose srityse. Kur buvo planingai veikiama, pažanga buvo daroma.

1939 metais buvo pradėtas statyti pirmasis cemento fabrikas Skirsnemunėje. Taip pat buvo ištirtos žaliavos ir paruošti planai antrajam dvigubai didesniam cemento fabrikui Akmenės-Papilės srityje, Mažeikių apskrityje, kur kalkiniai klodai praktiškai buvo neišsemiami. *Šios pramonės išplėtimas importą būtų sumažinęs mažiausia 12-15 milijonų litų.*

Intensyviai vystėsi smulkioji cheminė pramonė. Buvo pastatytos stambios gumos perdirbimo įmonės. Mūrinės Lietuvos planas buvo plečiamas plytinių tinklais. Pagal planą kas dvidešimt kilometrų turėjo būti stambi molio ar silikatinių plytų gamykla. Šis planas jau buvo vykdomas kasmet statant 6-8 stambias plytines. Atgavus Klaipėdą, prasidėjo daugiau stambiosios neorganinės pramonės įmonių kaip sieros rūgšties ir superfosfato fabrikai, taip

pat ir celiuliozės bei kiti stambūs cheminiai fabrikai.

Žuvų ūkis buvo intensyviai pramoninamas. Kelios stambios metalo perdirbimo dirbtuvės buvo įrengtos.

Pagal energijos komiteto sudarytą projektą elektros energijai perduoti tinklas buvo dalimis tiesiamas, kelios stambios elektros jėgainės buvo užprojektuotos ir viena iš jų Vilniaus srityje statoma, užtvenkiant ir vartojant Neries vandens energiją. Esamos šiluminės elektros jėgainės buvo plečiamos didinant jų pajėgumą keliskart.

Lietuvos pramoninime neabejotina pažanga buvo daroma. Ar ji buvo pakankama? Be abejo, ne. Lietuvoje dar buvo labai daug galimybių pramonei, dar vis trūko žmonių, paruoštų tam darbui. Bet reikia sutikti su An. Simučio knygoje "The Economic Reconstruction of Lithuania" patiektu industrinės gamybos indeksu, kuris rodo, kad viso pasaulio gamybos indeksas nuo 100 1929 metais tepakilo iki 128,7 1939 metais, tuo tarpu Lietuvoje nuo 100 1929 m. jis pakilo iki 354.2 1939 metais.

Sugebėjimo ir energijos parodyta daug, bet reikia ruoštis sumaniai ir intensyviai daug didesniam progresui ir lietuvių tautos ekonominiam lygiui kelti.

3. AR ESANT LAISVAJAME PASAULYJE GALIMA PASTEBĖTI, KIEK ŠIOS RŪŠIES PAŽANGOS PADARYTA DABAR PAVERGTOJE LIETUVOJE?

Kiekvienas iš spaudos žinome kad pvz. daug kur statomos rajoninės elektros jėgainės, bet ypatingai daug kalbama apie Petrašiūnų jėgainę, kuriai bus naudojamas užtvenktas Nemunas. Yra pastatytas cemento fabrikas Akmenės-Papilės srityje, esu tikras, kad ir kitose pramones srityse taip jau viskas nestovi vietoje, bet juda juda pirmyn, gal būt ne tokia sparta, kaip tas vyko prieš pat pirmyn, gal būt ne tokia sparta, kaip tas vyko prieš pat laisvojo gyvenimo pabaigą. Kiekvienam darbui reikia netiktai sugebėjimo, bet dar daugiau meilės, o tas vadinamasis "vyresnysis brolis" jos neturi. Bet kiek gobšus imperialistas jis bebūtų, esu tikras, kad lietuviai inžinieriai, kurių Lietuvoje yra apsčiai, labai stengia-

si padaryti viską, kas galima, kad pramonė būtų plečiama. Duok, Dieve, kad jiems sektųsi tas darbas; įsivaizduoju su kokiais sunkumais jie susiduria.

Seku profesinę spaudą, turiu apytikrį vaizdą, kokiu mastu vyksta Sovietų Sąjungos industrializacija įvairiose, ypatingai cheminės pramonės srityse. Tas progresas šio krašto dar neaplenkia, bet šio krašto takais seka, vienur labiau, kitur mažiau atsilikdamas. Tai neabejotinai turi įtakos ir Lietuvos pramonės augimui bei lietuvių specialistų pažangumui. Tikiu, kad jie turės sugebėjimo ir energijos pasinaudoti ta pažanga, kuri visiems iš spaudos yra prieinama.

4. KIEK LIETUVOJE PARUOŠTI TECHNIKINIŲ MOKSLŲ ŽMONĖS ĮĖJO Į GYVENAMOJO KRAŠTO GYVENIMĄ IR GAUNA PASIREIKŠTI SAVO DARBAIS?

Lietuviai inžinieriai daugumas dirba savo specialybėje. Bet kelias nebuvo lengvas ir nėra lengvas. Kaip ten bebūtų, jų patyrimas didėja, geri darbo metodai pasisavinami. *Išmokstame intensyviai dirbti ir, suderinus tai su iš Lietuvos atsiveždu mokėjimu tiksliai dirbti, ateityje galima tikėtis vaisingų darbo rezultatų.* Lietuvoje įgytu žinių lobynu dauguma tinkamai naudojasi, o čia žinioms papildyti, naujoms ži nioms pasisavinti, ir iš viso progresuoti yra labai daug progų.

5. AR AMERIKOJE TECHNIKINIŲ MOKSLŲ SPECIALISTAI GALĖS LENGVAI PRIDERINTI SAVO ŽINIAS KITOKIOMS LIETUVOS GYVENIMO SĄLYGOMS IR KITOKIEMS TEN MAŠTABAMS?

Visai neabejoju, kad galės be sunkumų. Net priešingai, Lietuvoje bus daugiau galimybių ir net geresnės sąlygos aktyviau pasireikšti, kuriant įvairias pramonės šakas. Įvairiose pramonės srityse galimybių bus labai daug. Kokios sritys ypa-

tingai vertos dėmesio?

Pirmoje eilėje, manyčiau, atominė energija, kuri bus prieinama tokiems kraštams, kaip Lietuva. Po to kiekviena pramonės šaka, kuri vartoja žemės ūkio gaminius kaip žaliavą. O ši sritis liečia netiktai maisto gaminius, bet visą eilę stambiosios ir smulkiosios organinės pramonės šakų.

Plastikų gamyba sudarys labai stambią pramonės šaką, tam tikra dalimi bus sąlygų sintetikų gamybai.

Vaistažolių auginimas ir gyduolių gamybos laboratorijos turės atramos visur ten, kur bus paruoštų tam darbui specialistų.

Azotinių medžiagų gamybai tereikia elektros energijos ir oro, o ji tarp kitko užpildys reikalingų azotinių trašų spragą. Prie to prisijungs smulkioji neorganinė pramonė, kaip šarmų, rūgščių, karbido gamybos.

Statybos medžiagų gamyba, tekstilės pramonė neabejotinai plėsis kaip vietinės pramonės šakos.

Taigi galimybės yra ir dar ilgai bus neišsemiamos. Mums reikia siekti, kad mažiausia 50-60 nuošimčių dirbančiųjų gyventų ateities Lietuvoje iš pramonės ir tiktai 30 nuošimčių iš žemės ūkio.

Paruoštas ir sugebantis žmogus dabar yra pats svarbiausias pramonės augimo veiksnys - faktorius. Todėl čia studijuojančius reikia raginti, kad nesitenkintų paprastu diplomu. bet siektų magistro laipsnio ir dar geriau - tie, kurie pajėgia, siektų daktaro laipsnio. Jaunimas turi veržtis kaip į pramonę, taip ir į tyrimo laboratorijas ir turi nevengti vėliau, mokslus baigęs, naudotis įvairiais specialiais kursais bei stengtis pasisavinti naujus mokslinius laimėjimus. Savo protą kaip studijuojant, taip ir vėliau reikia laikyti atvirą nesiliaujančiai pažangai.

Kaip visuomenėje, taip ir studijuojančiame jaunime reikia ugdyti šventą susipratimą, kad šalia tiksliųjų mokslų būtinai reikia idealizmo ir aukos dvasios pašvenčiant įgytas žinias aukštesniam tikslui. Turime įsitikinti, kad kėlimas savo tautos ekonominio gyvenimo lygio per tiksliuosius mokslus yra aukštas ir šventas uždavinys. Reikia ugdyti jauną žmogų sugebantį apvaldyti gamtą ir turintį idealizmo tarnauti ir savai tautai.

MOKSLAI, IŠ KURIŲ... TAVO SŪNŪS TE STIPRYBĘ SEMIA

ZENONAS IVINSKIS, Roma,

Į KLAUSIMUS APIE ISTORIJOS MOKSLUS NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE

▲

1. Tautinis susipratimas kilo drauge su dėmesiu Lietuvos istorijai, kurią tyrė ir populiarino daugiausia istorijos mėgėjai patrijotai. O kiek nepriklausoma Lietuva išaugino istorijos specialistų?

▲

Iš tiesų tautinė lietuvių sąmonė vystėsi ir stiprėjo, kai jie, vis labiau apčiuopę savos praeities didybę, ėmė ja žavėtis ir idealizuoti garsingus didžiųjų kunigaikščių laikus. Kaip retas kuris 19-jo amžiaus galo patriotas savo tautiniam susipratimui reikšti nesigriebdavo eiliuotų posmų, taip dažnas jų vis imdavosi ir Lietuvos istorijos temų. Juk ir "Aušros" romantikų pagrindinė tema buvo pristatyti senosios Lietuvos didybę. Reikėjo tad laukti, kad šitokioje dvasioje prisikėlusi Lietuva duos žymų skaičių jaunuolių užsidegėlių, kurie ims savą istoriją tirti. Taip darė lenkai magnatai ir bajoraičiai nuo antros 19-to amžiaus pusės, pradėję Lenkijos ir Lietuvos istorijos šaltinius leisti ir nuosekliai Jogailaičių valstybę tyrinėti. Tačiau Lietuvoje ilgai iš romantiško mėgėjiškumo nebuvo išeita. Kai 1922 buvo kuriamas Lietuvos un-tas, svetur nuosekliai istorijos studijas ėjusieji tebuvo pirštais skaičiuojami, ir jiems patiems gyvenimas neleido pilnai atsidėti savo sričiai. Taip jau buvo lemta, kad ir vėliau Lietuvos aukštosios mokyklos negalėjo paruošti žymesnio skaičiaus Lietuvos istorijos tyrinėtojų. Jeigu neskaityti apie dešimties universitetinių dėstytojų, *Lie-*

tuva teišaugino vos keletą Lietuvos istorijos specialistų, savarankiškai tyrinėjančių ir besireiškiančių moksle. Skaičius nepaprastai mažas! Kodėl taip įvyko? Priežasčių reikia ieškoti pačiam un-te ir šalia jo.

Lietuvos ir visuotinę istoriją normaliai iki 1940 okupacijos buvo galima studijuoti dviejuose fakultetuose. Teologijos filosofijos f-to filosofijos skyriuje buvo visuotinės istorijos katedra, kur buvo galima Lietuvos istoriją pasirinkti ir pagrindine šaka. Platesniu mastu istorijos studijos buvo išvystytos humanitarinių mokslų f-te, nes ten, šalia visuotinės istorijos katedros, dar buvo Lietuvos istorijos katedra su keliais dėstytojais.

Kai valdžia padarė Vytauto D. un-to statuto reformą ir labai susiaurino teol.-fil. f-to filosofijos skyrių, pastatydama jį į "apgultos tvirtovės" padėtį, tame skyriuje sumažėjo studentų skaičius. Pasišventėlių istorijos studentų beliko pustuzinis, juo labiau, kad istorijos studijos buvo laikomos gana sunkios, ir kas pasirinkdavo pagrindine šaka Lietuvos istoriją, turėdavo, be privalomos lotynų ir kokios nors vak. Europos kalbos, išlaikyti dar egzaminus iš rusų, lenkų ir vidurinių amžių vokiečių kalbos. (Humanitarai šios kalbos egzamino nereikalaudavo).Apskritai studentai kalbų egzaminų nemėgdavo, juo labiau juos atbaidydavo Lietuvos istorijos studijoms būtini egzaminai slavų kalbų, kurias dažnai reikėdavo mokytis nuo pat pradžios. Bet tam tikro istorijos pamėgimo, ypač visuotinosios, būta. Štai Vytauto D. un-to antrojo penkmečio (1927.2.10-1932.9.1.) apyskaitoje iš 65 baigusių humanitarinių mokslų f-tą, istorijos diplomų buvo gavę 42 akademikai, kurie, pagal fak-to reguliaminą, buvo studijavę ir Lietuvos istoriją. Per trečiąjį penkmetį (iki 1939), ne mažiau istorikų išėjo iš humanitarinio f-to. O okupacijų metais iki 1943, kad ir nenormaliomis sąlygomis vis dar buvo duodami diplomai.

Iki un-to statuto reformos kelios dešimtys istorikų baigė ir teolog. f-to fil. skyrių. Iš sąrašų formaliai yra sunku nustatyti to f-to baigusius istorikus, nes visi filosofijos skyriaus studentai gaudavo filosofijos diplomą. Kiek iš patiektų sąrašų kartu studijavusiam yra matyti, per 1927-32 m. baigė 38 istorikai, pasirinkdami pagrindine šaka visuotinę ar Lietuvos istoriją.Tad per antrąjį penkmetį iš Kauno un-to išėjo 80 istorikų.

Visus tris penkmečius (1927, 1932, 1939) suvedus draugėn ir pridėjus dar trejus okupacijų metus, apytikriai galima skaičiuoti, jog Lietuvos un-tai (Kaune ir Vilniuje) yra išleidę per 200 un-to diplomų įgijusių istorikų. Skaičius, palyginti, ne mažas! Dalis istorikų "nutrupėjo", nes likosi toliau valdininkauti, kaip buvo darę studentaudami. O didžioji jų dalis turėjo nueiti į gimnazijos mokytojus, kuriems provincijoje jau nebebuvo jokių sąlygų Lietuvos istorija užsiimti. (Kai 1936 vasarą švietimo ministerija suruošė istorijos mokytojams kursus, buvo surinkti per 90 klausytojų, kurių absoliuti dauguma buvo paruošti Lietuvos un-to).

Jeigu iš dviejų šimtų istorikų tiek mažai jų tegalėjo pasilikti prie mokslinio darbo, priežaščių reikia jieškoti pirmiausia pačioje Lietuvos mokslinio darbo organizacijoje. Užsiimti Lietuvos istorijos tyrinėjimo darbu sąlygų paprastai teatsirasdavo tik vienam antram, kurie patekdavo į universiteto mokomąjį personalą. Lietuvai buvo visai nežinoma "privataus mokslininko" ("Privatgelehrte') sąvoka, nes niekas negalėjo ryžtis, pasilikęs netoli lituanistika gausingos Kauno un-to bibliotekos, privačiai užsiimti mokslinėmis studijomis. Reikėjo iš ko nors gyventi, o vien iš istorijos mokslo gyventi nebuvo galima... Šalia un-to Lietuva ilgai nebuvo sukūrusi jokių kitų valstybinių mokslo įstaigų (apie privačias ką ir bekalbėti!), kur, un-to diplomą gavę ir gabumais pasižymėję istorikai būtų galėję Lietuvos istorijos tyrime reikštis. Tokiem reikėdavo "nuskęsti" kur nors mokykloje, ar kurioje įstaigoje, su Lietuvos istorija nieko bendra neturinčioje. Man težinomas tik vienas atvejis, kur gimnazijos mokytojas, provincijoje mokytojaudamas, įsigijo dr. phil. laipsnį Kauno un-te, parašęs iš Lietuvos istorijos disertaciją (A. Kučinskas). Bet jo darbą lengvino, kai jis po ranka turėjo senosios Lietuvos istorijos studijoms svarbią marijonų biblioteką Marijampolėje. Per vėlai (1939) buvo įkurtas Lituanistikos Institutas, į kurį daugiausia suėjo pedagoginiu ir kt. darbais perkrauti un-to dėstytojai. Tokiu būdu galinčių ką nors rašyti istorikų būrelis - su keliomis išimtimis - susiredukavo į universiteto dėstytojus, kartais labai apkrautus akademiniu paskaitų ruošimo darbu.

Jau Lietuvoje atvejų atvejais buvo keliamas prieauglio

klausimas. Ypač lituanistiniuose moksluose tinkamo mokslinio "atžalyno" paruošimas tapo svarbi tema, į kurią nebuvo laiku užtenkamai kreipiama dėmesio. Kai kiti kraštai į užsienį ir jo archyvus bei bibliotekas siųsdavo ir dabar tebesiunčia daug jaunų tyrinėtojų bei stipendininkų, Kauno un-to fakultetai teturėjo po vieną stipendiją ruošti kandidatams į profesūrą. O pati švietimo ministerija, vis dėl lėšų stokos ir biudžeto karpymų, labai šykščiai užsienines stipendijas tedalino. (Žymiai laimingesnė tuo atžvilgiu buvo krašto apsaugos ministerija, bet nuo to Lietuvos istorijos - net ir karo istorijos - tyrinėjimai nepagerėjo). *Tad paradoksališkai skambėjo, kad pirmas lietuvis istorikas į Vatikano archyvą pastovesnėms studijoms teatvyko tik tada, kai jis buvo iš un-to (teol.-fil. f-to) dėl amžiaus ribos atleistas, švietimo ministeriui specialiai užsispyrus nebeprailginti jam dėstymo teisės (prof. dr. J. Totoraitis).*

Pasisekimas išsiauginti prieauglį mokslui, žinoma, iš dalies priklauso ir nuo tų "šiltnamio" sąlygų, kuriomis jauną entuziastą kuriai nors sričiai apsupa dėstytojai ar pati įstaiga. Negali būti didelio paskato, kai dėstytojo ryšys su savo studentu su paskaitos pabaiga nutrūksta. Kai kurie dėstytojai, patys neturėdami mokslo laipsnių ir savo mokslą ėję Rusijos un-tuose, su nepasitikėjimu žiūrėdavo į iš vakarų un-tų atsivežtas disertacijas. Buvo ieškoma prikibti, nepraleisti. Toje srityje man yra pasilikę galvoje du ryškūs faktai. Vieno žymaus istoriko tezės gynimas, išreikalavus iš jo naujo darbo, buvo ilgai vilkinamas. O kitam f-to taryba atmetė dizertaciją. Šitoji svarbi Lietuvos istorijos tema vėliau prof. L. Karsavino buvo išspausdinta istorijos skyriaus žurnale "Senovėje", ir ji susilaukė kitų istorikų pozityvaus įvertinimo, kai doktorantas parašė ir išspausdino savo naują darbą jau iš visuotinės istorijos. Taip darė ir daugelis studentų istorikų, rinkdamiesi savo pagrindine šaka visuotinę istoriją, nes jos dėstytojas L. Karsavinas buvo asmeniškai prieinamesnis ir patrauklesnis. Un-tą baigdavo nemaža istorikų, bet didelė dalis jų nebeturėjo vėliau progos Lietuvos praeitimi užsiimti. Būkime atviri ir teisingi: *Laisvosios Lietuvos un-tas jau nebesugebėjo studentams įkvėpti tokios Lietuvos praeities meilės ir savo krašto istorijos pamėgimo, ko-*

kį gaudavo prieš šimtą metų iš Lelevelio ir Onacevičiaus Vilniaus un-to klausytojai po rusų jungu.

▲

2. Kiek lietuviai istorikai nusileido į Lietuvos istorijos šaltinius, kiek ir keno tie šaltiniai buvo ištirti, ar privačia iniciatyva, ar valstybės bei universitetų organizuotu būdu?

▲

Lietuvos istorijos mokslui labiausiai atstovavo universitetiniai dėstytojai, ypač vyresnioji karta. Jie davė ir "toną". Tiesa, pats dėstymas ir rūpestingas paskaitų paruošimas atimdavo daug laiko, tačiau reikėjo laukti, kad pašauktieji istorikai duos kritiškų ir stambių tyrinėjimų, juo labiau, kad savo paskaitose jie rodė gerą šaltinių pažinimą (Ign. Jonynas, J. Yčas). Bet taip jau nutiko, kad ne istorikai jos specialistai, bet teisės ir literatūros istorijos tyrinėtojai paskelbė svarbių tyrinėjimų iš Lietuvos kultūros ir teisės istorijos (Mykolas ir Vaclovas Biržiškos, Augustinas Janulaitis). Buvo išleista vertingas šaltinis 16-to a. Inventoriai ir paskelbtos šaltinių ištraukos apie lietuviškus žodžius senosios Lietuvos raštinių kalboje (Kostas Jablonskis). Šitą svarbų leidinį dar 1941 spėjo išleisti Lietuvos istorijos draugija.

Lietuvoje istorikų nusistatymas buvo eiti kritiškai į pirmuosius šaltinius. Siekta atsikratyti nuo prieš I pasaulinį karą pasireiškusio mėgėjiško diletantizmo ir naivių romantinių galvojimų bei svarstymų. Vis bandant eiti ad fontes, norėta Lietuvos istoriją atpalaiduoti nuo svetimųjų įtakų, kurias buvo jos praeities sąskaiton pareiškę kaimynų tyrinėtojai. Pats un-tas turėjo savo žurnalus, abu fak-tai leido mokslinius leidinius, tačiau Lietuvos istorijos tyrimo srityje reikėjo laukti daugiau. Gerą pradžią buvo beparodąs Lituanistikos Instituto istorijos skyrius su savo stambiu žurnalu "Lietuvos Praeitis" (du sąsiuv.) ir išleistu K. Avižonio "Bajorai Lietuvos valstybiniame gyvenime Vazų laikais" (dar parašyta, kai autorius buvo tik gimnazijos mokytojas). Veržlios privačios iniciatyvos parodė savo darbais dr. Juozas Stakauskas ir dr. Jonas Matusas. Pirmasis buvo plačiu mastu užsimojęs surinkti šaltinius lietuvių spaudos draudimo laikotarpiui ir davė plačiai dokumentuotą veikalą apie lietuvių

kalbos kelią į kunigų seminarijas.

▲

3. Kuo išaiškinti faktą, kad per 40 metų Lietuva liko be savo rašytos istorijos, jei neskaitysim sutelktinio darbo, redaguoto dr. A. Šapokos?

▲

Atsakymas labai trumpas! Senieji istorikai, perkrauti visokiais kitais darbais (Ig. Jonynas, pvz., 1922-1929 buvo užsienių reikalų ministerijoje departamento direktorius), Lietuvos istorijos nerašė, o jaunesnieji ilgai neišdrįso, nes nesijautė galį ką nors nauja pasakyti, juo labiau, kad reikėjo pirma "surasti lietuvius Lietuvos istorijoje" (Šapoka, "Naujoji Romuva" 1932, 482 p.). Atsimenu, 1934 m. žiemą prel. Bl. Česnys buvo gavęs iš vieno Aukštaičių klebono, didelio Lietuvos istorijos mėgėjo, konkretų pasiūlymą. Šis romantiškas Lietuvos praeities mylėtojas, kokių Lietuvoje tada dar labai daug buvo, sutiko finansuoti Lietuvos istorijos parašymą ir išleidimą, tam reikalui skirdamas stambią litų sumą. Pas B. Česnį susirinkęs "jaunųjų istorikų būrelis" (taip mes ilgai buvome vadinami, nors paskui jau ir paausiai žilo...) priėjome išvadą, jog dar per anksti rašyti Lietuvos istoriją, nes trūksta daug tyrinėjimų, yra visa eilė spragų, ypač 17-tam — 18-tam a. Ir toji sutelktinė ir švietimo ministerijos leista Lietuvos istorija tikrai būtų nepasirodžiusi. jeigu švietimo viceministeris K. Masiliūnas nebūtų buvęs paslankus pasinaudoti S. Sužiedelio paskata ir pavedęs A. Šapokai imtis sunkios naštos. Reikia pasakyti, jeigu senieji Lietuvos istorikai būtų pasiryžę, jeigu jie būtų prisivertę, kaip rodė jų rankraščių teisėmis multiplikuoti universitetiniai Lietuvos istorijos kursai, būtų galėję duoti originalią, lietuviškos minties apjungtą tautos istoriją. Bet taip jau buvo "lemta": nors un-te, pvz., pastoviai buvo skaitomas Lenkijos istorijos kursas, tačiau "redaguojant Lietuvos un-to ord. prof. dr. Jonui Yčui", Ant. Kasakaitis išvertė iš lenkiško Vlad. Smolenskio lenkų tautos istoriją (1924 išleido švietimo m-ja). Nors jubilėjiniais Vytauto Didžiojo metais plačiai buvo užsimota visomis pusėmis, tačiau išskyrus kai ku-

riuos vertingus straipsnius periodikoje (keli jų tilpo Istorijos draugijos žurnale "Praeityje"), vėl "Lietuvos un-to prof. Jonui Yčui redaguojant", J. Talmantas švietimo m-jai iš vokiško išvertė J. Pfitznerio monografiją apie Vytautą. Įsidrąsinęs "jaunųjų istorikų būrelis" tada išėjo pirmą kartą su sudėtine monografija apie Vytautą (išleido Sakalas), 1935 m. su kita monografija - apie Jogailą. Pagaliau buvo išleista ir minėtoji sudėtinė Lietuvos istorija, deja, vyresnės kartos istorikų nepalankiai, arba gana kritiškai sutikta. Ypač vienas un-to istorikas smarkiai puolė autorių, kuris rašė 19-tą amžių.

▲

4. Atgimstančios Lietuvos istorijos mėgėjų dėmesys buvo nukreiptas į Lietuvos politinę istoriją ..ir jos herojiką. Kiek nepriklausomoj Lietuvoj išaugusi istorikų karta pakeitė jų istorijos nušvietimą ir parodė Lietuvos istorijoje ..naujus horizontus?

▲

Nepriklausomybės laikotarpis buvo per trumpas, kad būtų buvę galima atlikti bent gerą dalį tos rūšies uždavinių. Nespėjo nusistatyti ir išsivystyti bendra, aiški pažiūra pagrindiniais Lietuvos istorijos klausimais. Nebuvo aptarta, kokia turėtų būti Lietuvos istorijos tyrimo programa. Kadangi neatsirado vienos pranašesnės ir autoritetingos galvos, sugebančios nustatyti bent kokiam dešimtmečiui *Lietuvos istorijos* kelią, nebuvo matyti ir plano tyrinėjimuose. Iš periodikos straipsnių ir studijų atrodė, jog dažnai, tik atsitiktinai užkliuvus už kokio įdomaus klausimo, buvo pasiliekama tyrinėti. Taip pat buvo pasigendama ir savos istorijos filosofijos.

Iš aušrininkų paveldėta Lietuvos istorijos koncepcija akademinėse paskaitose bluko, nes vyresnieji Lietuvos istorikai (ypač Ign. Jonynas ir 1930 miręs kan. A. Alekna) kritiškai žiūrėjo į šaltinius ir kriticizmą įkvėpė savo mokiniams. Vietoje senojo ir daugelį žavinčio Lietuvos istorijos paveikslo su dievaičių olimpu, su Gedimino sapnu, su romantišku Birutės ir Kęstučio susitikimu ir tt. ir tt., reikėjo ką nors nauja duoti. Iš kitos pusės reikėjo atitaisinėti kitų klaidas ir tendencijas. Iš Lietuvos ir lietuvišku požiūriu vertinant daug kas, žinoma, turėjo kitaip atrodyti.

Net ir labai garsiais svetimais mokslininkais lietuvis istorikas negalėjo pasitikėti. Šituo keliu eidami, pvz., rimtus tyrinėjimus apie poliublininę Lietuvą davė A. Šapoka ir K. Avižonis, atpalaiduodami savo išvadas nuo subjektyvių lenkiškų patriotinių prejudicijų.

Lietuvoje buvo imta labiau domėtis kultūriniais, socialiniais bei ūkiniais ir teisiniais klausimais, paskelbiant eilę studijų ir straipsnių. Bet mūsoji istorija dar nebuvo visiškai išsilaisvinusi iš šilto romantizmo prieglobsčio. Ji dar vis švystelėdavo su pragmatika - didaktika. 19-to a. praeities mėgėjai į Lietuvos istoriją buvo ėję perdėm aktualių laiko interesų vedami. Tada buvo uoliai pabrėžiama ir renkama viskas, kas tik buvo randama apie lietuvių separatizmą, nes reikėjo atsiskirti nuo lenkų. Tad Vytautas buvo garbinamas, nes jo kovos ir siekimai (ypač pastangos karūnuotis!) sutapo su tautinėmis vėlybų palikuonių aspiracijomis. O Jogailai nieko nenorėta atleisti, ir jis buvo kaltinamas už Lietuvos įstatymą (per "uniją") į klaidingą kelią. *Neprikl. Lietuvos istorikai ėmė atsargiau žiūrėti į anuos laikus, ir Jogailai jie ėmė reikalauti vertinimo mastu, pasiimtu iš anos pačios epochos. Apskritai buvo bandoma į Lietuvos istoriją įnešti blaivaus kritikizmo.*

Prisikėlusioje tautoje sava istorija vaidino didelę rolę. Dažnai į ją žvalgantis, tautos sąmonei vis buvo pristatomi reikšmingieji praeities vaizdai. Daug dėmesio buvo skiriama istoriškoms sukaktims, ir spauda, kariuomenė, mokyklos, organizacijos, ypač šauliai, populiarindavo praeitį. Tokiais atvejais ir istorikai, "nulipę" nuo savo katedrų, turėdavo imtis populiarizacijų, iš dalies grįžti prie romantikos.

▲

5. Kurie pagrindiniai Lietuvos istorijos momentai yra dabar perdažomi sovietinės okupacijos įtakoje? O ar tokios perdažymo manijos buvo rodę ar dabar rodo vokiečių istorikai?

▲

Užimtuose kraštuose sovietai skuba naujai "perrašyti" vietinių tautų istoriją. Ir Lietuvoje, stipriai suniekinę vad. "buržuazinę" istoriografiją, komunistiniai istorikai ne tik patiekia, pagal dialektinio marksizmo reikalavimus, žinomą schemą Lietuvos istorijai aiškinti, bet jie, partijai reikalaujant, stengiasi pačią rusų

tautą pristatyti, kaip vyresnį lietuvių tautos brolį, jos geradarį, auklėtoją, kuris su lietuviais bendradarbiavęs nuo pat seniausių laikų (žr. "Į Laisvę" 1957 Nr. 12, 13 p.). *Nušviesti "istorine lietuvių tautos draugystę su didžiąja rusų tauta" tapo svarbiausias šūkis, kuris verčia Lietuvos istoriją falsifikuoti.* Net 1795 padalinimas ir Lietuvos prijungimas prie Rusijos ir politiniu, ir ekonominiu, ir kultūriniu atžvilgiu yra vaizduojamas kaip "pažangus istorinis įvykis". Tokiu būdu ir 1863 sukilimas prieš rusų jungą išvirsta į valstiečių maištą prieš dvarininkus(!).

Labiausiai perfabrikuojama naujausioji istorija. Nepriklausomos Lietuvos atstatymas tesąs buvęs, pvz., tik imperialistų anglų ir amerikiečių pagalba įvykdytas teisėtos tarybinės valdžios sužlugdymas. Ką tik išleistas (1958) "Lietuvos TSR istorijos šaltinių" III-čias tomas ir vaizduoja, kaip esą Lietuvos darbo žmonės kovoję dėl tarybų valdžios 1917-19 metais.

Vokiečiai Lietuvos istorijon yra atnešę tendencijų po I pasaulinio karo, kai atsirado Klaipėdos krašto klausimas, kai buvo imta iš pagrindų aiškintis Maž. Lietuvos gyventojų autochtoniškumo problemą. Tos tendencijos labiausiai išryškėjo nacionalsocialistinio režimo laikais, kai, pvz., ir į miestus, kurie tik Didž. Lietuvos kunigaikštijoje buvo gavę autonominę savivaldą (vad. Magdeburgo teises), buvo perdėtai žiūrima, kaip į ryškią vokiečių kultūros apraišką.

Ir po II pas. karo tam tikrų tos rūšies tendencijų pasiliko net grynai moksliniuose veikaluose (žr. G. Rhode: Die Ostgrenze Polens, I.1955). Bet yra ir visai naujų ženklų. Federalinėje Vokietijoje yra sudaromos sąlygos *patiems baltams* (estams, latviams ir lietuviams) tirti savo praeitį, kalbą literatūrą, etnografiją ir kt. ir skelbti savo darbus. Tam reikalui suorganizuotas mokslinis baltų institutas yra jau išleidęs 4 tomus studijų Commentationes Balticae. Iš pačių lietuvių dabar laukiama, kad jie duotų ir Lietuvos istoriją, nes jos vokiškai nėra. O vokiečiai ne nuo šiandien labiausiai iš vakarų kaimynų domisi praeitimi tos tautos, kuri kryžiuočių ordinui prie Nemuno ryžtingai pastojo kelią ir riterių jėgą paskandino Tannenbergo kraujo upeliuose.

▲

6. Ką Lietuvos istorijai yra davę tremtyje atsidūrę lietuviai istorikai?

▲

Jeigu kas bandytų suvesti balansą hiperkritiškai, kaip kartais mūsuose yra daroma, ir jeigu imtų ieškoti daugiatomių šaltinių leidinių ar stambių tyrinėjimų, tai balansas neišeitų aktyvus. Bet, nors mūsų istorijos mokslas bei tyrinėjimai yra sunkiose tremties sąlygose, yra šis tas daroma. Juk vieniems gerą pasiruošimą turintiems istorikams reikia redaktoriauti (A. Šapoka, S. Sužiedėlis), kitiems tenka kolegijose dirbti ir un-tuose ne lietuviškas materijas dėstyti (A. Kučas, A. Vasys, K. Avižonis), treti savo gausios šeimos labui turi plieno fabrike prakaituoti (J. Jakštas) ir tt. O mokslo darbui, beto, reikia bibliotekų ir ypač šaltinių, kurių plačioje Amerikoje Lietuvos praeičiai šiek tiek tegali būti randami keliuose punktuose. Juk šiaip jau anglosaksų ir Amerikos istorikai Pabaltijo istorijai niekad nerodė ir nerodo tokio susidomėjimo, kokis, pvz., sutinkamas vidurio Europoje Tai taip pat yra reikšminga aplinkybė, ir ji neprisideda prie skatinimo.

Šiaur. Amerikos kontinente gyvenantieji mūsų istorikai įsijungė į vietos lietuvių istorijos darbą. Kai po ranka yra netolimos praeities lietuvių emigrantų šaltiniai, yra tiriama Amerikos lietuvių katalikų istorija. Atsirandant mecenatų ir leidėjų, iki šiol turime bene penkis apystorius tomelius, gražiai apipavidalintų ir stilingai parašytų vietinių istorijų, liečiančių kat. organizaciją, vieną vienuolių seserų kongregaciją, dvi parapijas, vieną kunigą veikėją. Darbas atliktas poros istorikų specialistų (S. Sužiedėlis, A. Kučas), kurie normalesnėmis sąlygomis būtų galėję išarti žymiai *platesnį* Lietuvos istorijos dirvoną, juo labiau, kad dabar Lietuvos istorijos studijų ar straipsnių, net silpnokai pulsuojančioje mūsų perijodikoje turėtų būti žymiai daugiau. Bet reikia džiaugtis, kad ir šaltinių neturėdami ir dažnai kitu darbu užimti, keli istorikai pastoviai bendradarbiauja Lietuvių Enciklopedijoje. O paskutinieji keli LE tomai patiekia net 9 istorikų pavardes. *Jų tarpe yra gero prieauglio Lietuvos Bažnyčios istorijai (kun. R. Krasauskas), vienuolynų istorijai (dr. V. Gidžiūnas O.F.M., Step. Matulis, M.I.C.), meno istorijai (dr. P. Rėklaitis).* Talkininkauja ir Gregorijanos un-te pagalbinius istorijos mokslus dėstąs dr. P. Rabikauskas,S.J. Žinoma, to atžalyno per maža! Bet vienas

kitas dar studijuoja istoriją, ir reikėtų tik linkėti, kad jie ateitų į talką Lietuvos istorijos srityje. Malonu taip pat, kad Lietuvos Bažnyčios istorijos sritin ateina jėgų su plačiu akademiniu pasiruošimu (St. Yla, J. Vaišnora, M.I.C.).

Kai palygini tuos gausius leidinius svetimomis kalbomis, kurie yra po II pas. karo pasirodę apie Pabaltijo, ypač apie Lietuvos praeitį, darosi liūdna, kad tremtyje atsidūrę lietuviai istorikai dažnai sąlygų mokslui neturi. Užtat, kai esamomis sąlygomis pasirodo kokia knyga ar studijėlė žurnale iš Lietuvos praeities, reikia ją sveikinti. Vcl. Biržiškos Senųjų lietuviškų knygų istorija, A. Šapokos Vilnius Lietuvos gyvenime yra vis akivaizdūs liudininkai pastangų nenutraukti ryšių su Lietuvos praeitimi. Atskiro įvertinimo turėtų susilaukti, nors ir labai skubotai rašyta ir dar skubočiau išleista (užtat techniškai su dideliais trūkumais) dr. V. Daugirdaitės - Sruogienės Lietuvos istorija. Pa darytą darbą galima kritikuoti, įvairių priekaištų jam padaryti, bet reikia įvertinti vienos pačios autorės pastangas tremtyje duoti beveik tūkstančio psl. istoriją, kurioje yra ir originaliai ir gražiai parašytų skyrių.

ZENONAS IVINSKIS

Biografinės žinios

Gimė 1908.5.25 Kaušėnų k. Plungės v. Gimnaziją baigė Telšiuose 1925. Kauno universitete istoriją baigė 1929. Studijas gilino Miuncheno ir Berlyno un. 1929-30. Už disertaciją apie "Lietuvos valstiečių luomo išsivystymą" daktaro laipsnis Berlyne 1932.

Dėstytojas Kauno ir paskiau Vilniaus un. nuo 1934. Kaune filosofijos fak. dekanas ir fakulteto organizatorius 1941-42. Kitose mokslo įstaigose - katalikų mokslo akademijos narys nuo 1933, lituanistikos instituto narys nuo 1929, mokslo akademijos narys nuo 1941, Baltų instituto Bonnoje narys ir vienas iš organizatorių 1953. Tarptautinėse istorikų konferencijose dalyvavo su pranešimais Rygoje, Ziuriche, Romoje. Pastarojoj demaskavo Sovietų politinius siekimus, pridengtus mokslu.

Visuomeniniame veikime - ateitininkuose nuo 1924, dabar vyriausios tarybos narys, "XX amžiaus" dienraščio kolektyvo narys ir formalus viceredaktorius iki bolševikam dienraštį uždarant 1940; "Į Laisvę" dienraščio 1941 birželio 24 pats pirmasis redaktorius ir laikinosios vyriausybės nuolatinis ryšininkas su vokiečių karinėmis įstaigomis; Vokietijoje Berlyne "Savišalpos' draugijos pirmininkas 1944-45, L. raudonojo kryžiaus vald. narys 1945-47, Lietuvių Fronto paskutinis atstovai Vlike 1952.

Atskirą skyrių turėtų sudaryti ne istorikų darbai iš Lietuvos istorijos bei jos kultūros

istorijos srities. Po didelių katastrofų ar kokių staigių gyvenimo lūžių paprastai tautoje žymieji žmonės daro įvairių apžvalgų, rašo atsiminimų. Myk. Biržiškos dviejų tomų Lietuvių tautos kelias buvo gera pradžia. Prasidėjo memuarų serija. Atsiminimai aukštų pareigūnų (St. Raštikis), ar žymių veikėjų (St. Kairys) bus naujausiai Lietuvos istorijai svarbus šaltinis ten, kur dokumentai tyli, arba jų visai nėra. *Jeigu vieniems atrodo, kad memuarų rašymas, kurių dar daugiau pasirodys (plk. Žukas, K .Bielinis, V. Požėla ir kt.), yra tik ženklas, kad jau "begyvenama tik praeitimi" ir nieko nauja nebekuriama, tai istorikas ..į juos žiūri, kaip į šaltinį, dažnai padedantį išnarplioti neaiškius klausimus arba bent parodantį žymaus autoriaus (memuarų) požiūrį.*

*

Objektyvus ..ir ..nevaržomas Lietuvos istorijos ir jos tyrinėjimo darbas šiandien ..bėra įmanomas tik laisvose demokratinio gyvenimo sąlygose, tačiau tremtyje. Vadinasi, nepavergtas lietuvis turi rašyti apie savo tautos praeitį, nebeturėdamas po kojomis nė pėdos gimtos žemės. Šita tragiška aplinkybė negali nedaryti įtakos patiems tyrinėjimams, nes tremtyje Lietuvos istorikas savo darbuose ir metodiškai turi taikytis prie naujos situacijos. Pirmiausia jis turi tenkintis tik tuo, kas laisvame pasaulyje jam prieinama, kol kelias į tėvynėje likusius archyvus, muzėjus, bibliotekas ir rinkinius yra uždaras.

Argi galima tačiau nuleisti rankas ir nustoti rašyti ir tyrinėti, vis laukiant pasyviai, kol pačioje tėvynėje išauš normalaus mokslinio darbo sąlygos? Žinoma, jokiu būdu *negalima delsti.* Pagaliau, kas dabar galėtų pasakyti, ar daug kas negandų metais nebus sutų taip reikalinga mūsų praeities nesupolitintiems ir nesupartintiems tyrinėjimams.

Akivaizdoje tokios padėties su žymiai didesniu rūpestingumu ir pakelta energija reikia surinkti iš daugelio prieinamų archyvų ir bibliotekų taip labai išblaškytą Lietuvos istorijos medžiagą. Yra svarbu, kad tremties istorikai, kiek tai yra įmanoma, paruoštų Lietuvai "kraitį". Kai ateis toji reikšminga diena, kada prasidės šiandien taip skaudžiai žalojamos Lietuvos istorijos paveikslo nuvalymas nuo jos praeičiai svetimų aplipdymų ir priedų, tremties istorikų rašytasis įnašas ir jų surinktoji medžiaga turėtų rasti sau priderumą vietą.

DĖL DORINĖS RELIGINĖS PADĖTIES NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE

STASYS YLA,
Putnam, Conn.

Atsakyti į Jūsų klausimus nėra lengva, nes jie apima gana plačias aritis. Antra vertus, reikia realių duomenų. Atsakymai be duomenų gali virsti improvizacija. Jausdamas atsakomybę už jaunesnį skaitytoją, kad nesusidarytų vaizdo ar perdėtai juodo ar perdėtai šviesaus, buvau ketinęs visai neatsiliepti į Jūsų prašymą.

1. PILIETINĖ MORALĖ REIŠKIASI PILIETINIŲ PAREIGŲ SUPRATIMU IR JŲ SĄŽININGU VYKDYMU. AR GARSĖJO NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE TĄ PILIETINĘ MORALĘ ARDANTIEJI REIŠKINIAI, KAIP IŠEIKVOJIMAI, KYŠININKAVIMAS, KITOKIA KORUPCIJA, DIVORSAI? AR TAI RODĖ TENDENCIJĄ DIDĖTI AR MAŽĖTI?

Atkuriant nepriklausomą valstybę viešoji dorovė (Jūs vadinate pilietine) dėl karo atneštų naujų sąlygų išgyveno lūžį, kuris nebuvo apgalėtas ligi nepriklausomybės galo. Lūžis buvo neišvengiamas. Tauta nebuvo paruošta staigiems politiniams, socialiniams, ekonominiams ir kitokiems įvykiams, kurie susibėgo trumpo laiko bėgyje. Lūžis pasireiškė įvairiomis moralinėmis negerovėmis - nusikaltimais viešajam turtui, gyvybei, socialinei meilei.

Duomenys, kuriuos iš mūsų teismų ir policijos statistikų surinko kun. St. Krištanaitis (Tiesos kelias 1940, N. 5, 6) rodo, kad minėti nusikaltimai ne mažėjo, bet augo. Labiausiai plėtėsi nusikaltimai prieš viešąjį turtą. Valstybinio turto išeikvojimų 1922-25 padaryta už 10 milijonų litų; 1929-30 policijos užregistruota 678

išeikvojimai valstybinio turto ir 66 - privatinio. Vagysčių 1931-37 m. bėgyje padidėjo 22 kartus. Nusikaltimai prieš gyvybę (nužudymai), policijos duomenimis, 1930-1936 padvigubėjo. Savižudybės tame tarpsnyje laikėsi toj pačioj pozicijoj. Sužalojimai muštynių metu 1926-37 išaugo šešis kartus. Skaudžiausia žaizda buvo negimusių gyvybių žudymas: per metus buvo nužudoma apie 10.000 (St. Gruodis, Negimusios gyvybės naikinimas, 81).

Socialinės meilės nuosmūkio vaizdą rodo šie duomenys. Prieš I did. karą pavainikių Kauno gubernijoj būta 4,8proc., tuo tarpu nepriklausomoj valstybėj į galą jų skaičius išaugo ligi 16 proc. Susirgimai lytinėmis ligomis 1929-37 padvigubėjo; šiomis ligomis sergančiųjų pastaruoju laiku būta 40.000. Viešų paleistuvysčių bei suvedžiojimų 1930-37 pagausėjo maždaug pustrečio karto. šeimų išsiskyrimai, Kauno metropolijos kūrijos duomenimis, 1929-38 bėgyje padvigubėjo; faktiškai šeimų pasimetimai ir nelegalūs susimetimai buvo žymiai pagausėję tarp inteligentų.

Mūsų gyvenimas nepriklausomoj Lietuvoj kilo įvairiais atžvilgiais, tuo tarpu moraliniu atžvilgiu jis krito, keldamas didelį susirūpinimą. Dėl to buvo nemaža rašoma, jieškoma priežasčių, daromi žygiai (vysk. Būčio paskelbtas dorinio atgimimo sąjūdis), vartojamos moralinės sankcijos (vyskupų paskelbti rezervatai išpažintyse ypač dėl nusikaltimų prieš gyvybę).

Nemanau, kad mūsų moralinė padėtis būtų buvusi blogesnė už kaimynų. Bet gi Lietuva anksčiau buvo žinoma labai aukštu doriniu savo lygiu.

(2) VISUOMENINIS GYVENIMAS REMIASI TOLERANCIJA, JEIGU JA VADINSIM NUSITEIKIMĄ PAGERBTI KITĄ ŽMOGŲ IR JO ĮSITIKINIMUS. AR NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE BUVO PAKANKAMAI ŠITOS PAGARBOS ŽMOGUI, IR AR TOJI TOLERANCIJA LINKO DIDĖTI AR MAŽĖTI?

Gerbti žmogų, nežiūrint, kaip jis įsitikinęs, yra krikščioniškosios etikos reikalavimas. Šitos tolerancijos, mano supratimu, katalikai viešajame gyvenime parodė labai daug, ypač pastarajame nepriklausomybės laikotarpyje. Dėl to jie laimėjo

STASYS YLA

Gimė 1908.1.5 Luciūnų k. Ukmergės ap. Ukmergės gimnazijoje 1920-25. Kaune kunigų seminariją ir teologijos-filosofijos fak. baigė 1932. Tais pats metais įšventintas į kunigus. Toliau studijavo to paties fakulteto filosofijos skyriuje pe dagogiką ir psichologiją, sykiu buvo mokytojas Pečkauskaitės gimnazijoje. Nuo 1935 teologijos-filosofijos fakultete pastoralinės teologijos dėstytojas ir jos katedros vedėjas.

Per pirmą bolševikmetį, jieškomas suimti, pasitraukė į Vokietiją ir Berlyne buvo lietuvių parapijos kapelionas bei lietuvių sąjungos pirmininkas. Lietuvon grįžęs ir pradėjęs vėl dirbti universitete teologijos fakultete, 1943 buvo vokiečių suimtas sykiu su kitais intelektualais. Tai buvo nacių represijos už lietuvių boikotą norėtam organizuoti legionui. Iš Stutthofo kaceto išėjo 1945 tik su karo pabaiga. Įsijungė Kircheime į lietuvių tautinės delegatūros, vadovaujamos kan. F. Kapočiaus, veiklą 1946-50: buvo patarėjas pastoracijos ir spaudos reikalams; tada parašė daug pastoracinio pobūdžio brošiūrų.

Nuo 1950 Putname, Conn., Nekalto Prasidėjimo seserų kapelionas.

Visuomeniniame veikime, susijusiame su religija, su kultūra, su auklėjimu - ne su politika, dalyvavo ir dalyvauja plačiai - "Mūsų laikraščio" kolektyvo narys narys 1936-38, "XX amžiaus" dienraščio kolektyvo narys 1936 - 40 Lux Christi redaktorius 1951-53; KVC tarybos narys 1936-38, ateitininkų vyriausios tarybos narys, skautų pirmijos tarybos narys, politinių kalinių sąjungos pirmininkas 1946-47, Amerikos lietuvių bendruomenės tarybos narys nuo 1955.

Tačiau savo prigimtim labiau rašto nei žodžio žmogus parašė didelį kiekį raštų. Išėjusių atskirom knygom stambesnių raštų — Laisvamanybė Lietuvoje 1936, Komunizmas Lietuvoje 1937, Siauroji ir pilnutinė katalikybė 1939, Žmonės ir žvėrys 1951, eilė maldaknygių, kurių sulietuvintus terminus gindamas, parašė dar studiją "Liturginės terminologijos klausimu" 1953, Laisvės problema 1956. Paskutinis darbas dirbamas - Šiluvos Marijos istorija.

daug simpatikų, šalininkų ir net artimų talkininkų (bent spaudoje) iš įvairių kitų mūsų grupių.

Katalikų nusistatymą, manding, taikliai išreiškė vysk. J. Staugaičio diocezinis laikraštis "Žemaičių Prietelis" (1940, N. 17): *"Nieko taip nuoširžiai mes, Lietuvos katalikai, netrokštame, kaip taikoj ir garbingame sutarime gyventi su kitaip manančiais piliečiais. Bet... ar lietuvių tautos konsolidacijai pasitarnaus, jei iš naujo bus prikeliami pilni neapykantos Voltairo šmeižtai?.. Nė vienas katalikas negali norėti kovos dėl*

kovos. Bet jei ta kova mums bus primesta, mes mokėsime ją garbingai vesti".

Kova dėl įsitikinimų buvo vedama visą laiką, tačiau išsiskyrė kovos metodai. Katalikai seniai buvo atsisakę pikto tono ir aštresnių formų. Kitaip buvo su tais, kurie vedė priešreliginę kovą. Nekultūringiausia buvo "Kultūra' ir "Laisvoji Mintis". Prieš juos pasisakė net jaunesnieji liaudininkai. kurie ieškojo sugyvenimo su katalikais, ypač pastaruoju laiku. Į laisvamanių priekaištus liaudininkams, kad jie "baigia mus nuvairuoti į klero atgimimą", "Lietuvos žinios' (1940. N.88) atsikirto "Kultūrai" ir "L. Minčiai" šiuo būdingu, tarp kitų, posakiu: *"Jų vardas 'laisvamaniai', o jų principai prievarta'.* Tikrajai tolerancijai faktiškai kliudė ne skirtingi įsitikinimai, bet, pasak vysk. Paltaroko lakraščio "Panevėžio Garso" (1940, N. 20), primityvios kovos priemonės, vien plika jėga ar užmaskuota prievarta, grubi agitacija ar šlykšti demagogija. Taip kovoja tik neišsiauklėję... Tie simptomai suartėjančiom grupėm jau yra svetimi, neskaitant vieno kito mažesnės reikšmės šešėlio".

(3) VALSTYBĖS GYVENIME TAM TIKRŲ VEIKSNIŲ ĮTAKOJE SUSIDARO SKIRTINGOS SOCIALINĖS KLASĖS, IR KYLA TARP JŲ KOVA. AR ŠITOS SOCIALINĖS NEAPYKANTOS IR KOVOS BUVO PASTEBIMA LIETUVOS GYVENIME?

Apie klasių neapykantą ir kovą netenka kalbėti. Tos kovos niekas efektingai ir nežadino, išskyrus komunistų pogrindį. Tarp senos ūkininkijos ir naujai susiformavusios darbininkijos bei miesčionijos vis dar buvo natūralus sąlytis. Daugis darbininkų buvo kilę iš kaimo. Taip pat ir valdininkų, tarnautojų, naujųjų pramonininkų bei prekybininkų lietuvių. Su kaimu ir ten esančiais artimaisiais jie nebuvo nutraukę ryšių.

Tačiau būta ryškėjančio nepasitikėjimo. Miesčionys nešėsi prabangos keliu, kada bendras mūsų gyvenimo lygis vertė gyventi kukliau. Tai piktino ūkininkus ir darbininkus. Šiuos reiškinius teko prisiminti knygelėje "Nerami dabartis ir ateities perspektyvos" (1940).

Dėl skurdo ir sunkesnių sąlygų darbininkijai rodyta susirūpinimo. Man daugiau žinomas susirūpinimas iš katalikų

pusės. Buvo dvi gyvai veikusios ir plačiai užsimojusios labdaros institucijos - Vaikelio Jėzaus Draugija ir šv. Vincento Pauliečio Draugija. Kauno ateitininkai studentai, Kauno Pilies kuopos pavasarininkai ir Kauno kunigų seminarijos klierikai turėjo socialinius būrelius ir labai sėkmingai rūpinosi Kauno fortų varguomenės šelpimu. Šiaip darbininkijos socialiniais reikalais rūpinosi Krikščionių Darbininkų Sąjunga. Visa tai švelnino ir lygino, bent psichologiškai, socialines įtampas.

(4) RELIGIJA YRA DALYKAS, DĖL KURIO GREIČIAUSIAI IR AŠTRAUSIAI GALI KILTI KOVA VALSTYBĖJE. AR BUVO TOS KOVOS VALSTYBĖJE? AR PALANKUMAS RELIGIJAI TURĖJO TENDENCIJĄ AUGTI AR MAŽĖTI? KIEK TA PRASME NULĖMĖ NAUJI PASTORACIJOS METODAI, KIEK PAČIŲ VALSTYBĖS PILIEČIŲ INTELEKTUALINIS SUBRENDIMAS?

Religija atsistojo kovos plotmėn žymiai anksčiau, negu atsikūrė valstybė. Valstybę praradom, o ši kova dar tęsiasi, nors ir švelnesnėmis formomis. Tos kovos priežastis glūdi ne religijoje, o tose priešreliginėse srovėse, kurios iškilo ypač 19 amžiuje. Valstybinės priemonės buvo panaudotos ar esti panaudojamos kovai prieš religiją, dėl to buvo neišvengiama, kad jieškota tų pačių priemonių religijai ginti.

Šios kovos akivaizdoje pas mus ėmė kristalizuotis vadinamų neutralizatorių srovė. Neutralizacijos principą iškėlė Basanavičius jau Aušroje. Jį pakartojo Kudirka, bet praktiškai patys nuėjo kovos keliu. Šią srovę faktiškai suformavo Kubilius ir Smetona. Jos tikslas pradžioj buvo tautinės vienybės, o paskui valstybinio vienalytiškumo dėliai pristabdyti iš vienos pusės ateizmą, iš antros religijos viešąjį pasireiškimą. Dėl šios taktikos tikslingumo daug diskutuota prieš I didįjį karą.

Tautininkai išpopuliarino mintį mūsų visuomenėje, kad religija kliudo sutarti valstybiniais klausimais. Ši mintis buvo jiems palanki kurti ir toliau išlaikyti jų vadinamą vidurį tarp religiškai stiprios daugumos ir priešreligiškai nusistačiusių srovių. Kai kas galė-

tų pasakyti, kad tautininkams pavyko pasiekti norimą rezultatą - ta prasme, kad jų valdymo laiku religijos ir ateizmo kovos laipsniškai švelnėjo, ir srovės rodė gražių ženklų sutarti bei konsoliduotis.

Dėl srovių konsolidacijos, tai ji iš dalies darėsi dėl to, kad buvo bendras reikalas išvesti kraštą iš tautininkų sukurto vienpusiškumo valstybiniame gyvenime. Šis rezultatas nebuvo palankus patiems neutralizatoriams. O dėl religijos ir ateizmo kovų švelnėjimo, tai būta visai kitų priežasčių. Viena, mažėjo atsineštinės iš rusų mokyklų priešreligiškos įtakos. Antra, gyvėjo mūsų inteligentijos sąlytis su Vakarais, kuriuose reiškėsi persisvėrimas į religijos pusę. Trečia, katalikų pusėje išaugo stiprios intelektualinės jėgos, kurios toli pralenkė skaičiumi ir pajėgumu priešreligiškai nusiteikusiųjų, vis dar savo pažangumu tebesididžiuojančiųjų jėgas. Ketvirta, visame krašte buvo plačiai ir gražiai išsiskleidusi katalikiškoji akcija, kėlusi religinį sąmoningumą ir praktinį religinį gyvenimą. Nepaskutinėj vietoj skirtinas vaidmuo ir mūsų kunigijai, ypač jaunesnės kartos, kuri buvo geriau parengta intelektualiai ir pasimokiusi naujų pastoracijos metodu.

Apie 1935-40 mūsų tautoj jau buvo aiškiai pastebimas persisvėrimas religijos pusėn mūsų inteligentijos sluogsniuose. Būdinga, kad tame laikotarpyje grįžo į katalikybės kelią du žymūs mūsų universiteto rektoriai, abu buvę socialdemokratai - Julius Gravrokas ir Vladas Čepinskis; prie šių berods priskirtinas tretysis rektorius, taip pat buvęs socialdemokratas, Mykolas Biržiška. Panašių konversijų skaičius augo, žadėdamas naują santykių sprendimą viešajame gyvenime.

TRYS LIUDYTOJAI APIE NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS GYVENIMĄ IR KŪRYBĄ

JUOZAS BRAZAITIS, Brooklyn, N. Y.

Lietuvos nepriklausomybės keturiasdešimt metų sukaktis metų pradžioje buvo paskelbta. Kad galimas ta proga nepriklausomos Lietuvos pažinimas paskelbimu ir nesibaigtų, mėginom iš savo pusės atgaivinti nepriklausomo gyvenimo vaizdą keliais pasikalbėjimais su to gyvenimo dalyviais ir liudininkais. Pasikalbėjimais su asmenimis, kurie yra išaugę grynai nepriklausomoje Lietuvoje ir joje buvo ėmę reikštis savo kūryba pačiose pirmose eilėse — kiekvienas savo srityje.

Dr. Antanas Maceina, pats pajėgiausias filosofinis talentas, kurį davė nepriklausoma Lietuva, pasisakė pereitą kartą. Dabar sutelkiam liudijimus trijų. *Dr. Zenonas Ivinskis* buvo paprašytas atsakyti dėl humanistinių mokslų padėties, konkrečiai dėl istorijos, kuri buvo tokia svarbi atgimimo dvasiai ugdyti. *Dr. Adolfas Damušis,* atstovas tiksliųjų ir pačių moderniųjų mokslų, kurie buvo taip apleisti ligi nepriklausomybę atgaunant, atsakė į klausimus, kurie rodo tų mokslų pažangos eigą nepriklausomoje Lietuvoje. Prof. kun. *Stasys Yla,* pastoralistas, prašytas pareikšti savo pažiūras dėl tautos moralės, kuri yra pagrindas ir visai tautinei kūrybai bei visuomeniniam gyvenimui.

Jų liudijimai neišsemia visos nepriklausomos Lietuvos vaizdo. Tačiau duoda pagrindinius bruožus ir paskatina jau patį skaitytoją permąstyti atvirai, nuoširdžiai ir konkrečiai, kaip sunkiais žingsniais teko kopti į pažangą.

Nepriklausomo gyvenimo liudininkais parinkti šie asmens dar ir dėl vienos ypatingos priežasties - jie visi yra taip pat sukakties žmonės, susilaukę šiemet po 50 metų.

Su kiekvienu iš jų yra susipynęs ir čia apie juo rašančiojo veikimas. Betgi gilus ir pagarbus sentimentas tiems vyrams, tariu, nesukliudys pažvelgti į juos objektyviai, kaip į dalelę tos pačios gyvosios Lietuvos.

I

Adolfas Damušis

Jis liko atminime, pradedant nuo anos 1931 metų dienos, kada automobiliu vijomės traukinį, kad iš tolo pamojuotume rankomis jam, vežamam į Varnių koncentracijos stovyklą. Vežamam Lietuvos valdžios įsakymu už veikimą ateitininkų moksleivių organizacijoje. Gausesni vaizdai susiklojo nuo 1941, kada susitikom rezistencijoje, laikinojoje vyriausybėje, paskiau vėl rezistencijoje.

Pirmos išvados apie Damušį susidarė jau laikinosios vyriausybės veikime. Joje Damušis buvo, turbūt, jauniausias (33 metų). Posėdžiuose tyliausias ir ramiausias. Kitiems į akis nekrito. Paskiau patyriau, kad savo ministerijoje (pramonės) jis buvo vienas iš judriausių ir kūrybingiausių administratorių. Jis žinojo, ko siekia. O siekė planingai, be reklamos, neduodamas pajusti, kad jis yra viršininkas. Autoritetą laimėjo savo taktu ir taip pat tvirtu nusimanymu savo specialybėje.

Tą autoritetą jam pripažino ne tik jaunesni bendradarbiai ministerijoje ar universitete, bet ir vyresnieji. Kai 1941 prašiau prof. Ig. Končių, tik išsivadavusį iš bolševikų kalėjimų, kad sutiktų prisiimti fakulteto dekano pareigas, jis atsisakinėjo, siūlydamas joms A. Damušį. Netrukus fakulteto taryba ir išsirinko Damušį dekanu.

Nuo tada teko jį stebėti rezistencijoje, iki jis vėl atsidūrė kalėjime. Jau okupanto vokiečio kalėjime su kitais Vliko nariais ir rezistencijos kovotojais. Kai 1945 išėjo į laisvę, turėjau laimės būti vienas tų pirmųjų lietuvių, kuriems teko jį ir kitus pasiimti iš Bayreutho kalėjimo. Nuo tada iš tolo teko vėl stebėti jo veikimą jau laisvėje, tremtyje.

Tame stebėjime A. Damušio portretas, aiškėjęs jau laikinosios vyriausybės veikimo metu, dar labiau ryškėjo ir pilnėjo. Portretas nesudėtingais, ryškiais, epiškais bruožais.

*

A. Damušio portrete reiškiasi žmogus, tvirtai atsirėmęs į dvilypę tikrovę — į profesinį veikimą ir į visuomeninį. Be vieno kurio modernus žmogus

ADOLFAS DAMUŠIS

Biografinės žinios

Gimė 1908.6.16 Toscicoje, Mogilevo gub. Rusijoje. Su tėvais grįžo į Lietuvą 1919. Panevėžio gimnaziją baigė 1928, Kauno un-tą cheminės technologijos inžinieriaus laipsniu 1934. Studijas gilino Berl. ir Frankfurto un. 1937-38. Už dizertaciją "Aliuminio geležies degimų įtaka portlandcemento susitraukimui" daktaro laipsnis 1940. Nuo 1934 laborantas, asistentas ir pagaliau docentas Kauno universitete ir 1942-44 technologijos fak. dekanas.

Organizaciniame bei visuomeniniame darbe — moksleivių ateitininkų s-gos pirmininkas 1930-31, Grandies korp. pirmininkas 1932, studentų ateitininkų sąjungos pirmininkas 1933, Liet. Aktyvistų Fronto ir paskiau Lietuvių Fronto vadovybės narys 1940-44, sukilimo prieš bolševikus 1941 vienas iš organizatorių, laikinojoj vyriausybėj pramonės ministeris, Tautos Tarybos narys ir Vliko vicepirmininkas 1943-44. Vokietijoje Kempteno gimnazijos direktorius, ateitininkų federacijos vyr. vadas 1946-52, Amerikoje LRK Federacijos pirmininkas 1954.

Visuomeniniame darbe lydėjo Lietuvoje už veikimą ateitininkuose areštai ir koncentracijos stovykla Varniuose 1931, už rezistenciją vokiečių kalėjimai Vokietijoje 1944-45, už jaunimo stovyklos organizavimą Amerikoje šmeižtai ir intrygos.

vargiai tektų laikyti sveiku reiškiniu. Profesionalas be visuomeninės duoklės virstų savo profesijos robotu, vergu. Visuomenės veikėjas be profesijos virstų visuomeniniu elgeta.

A. Damušio portrete reiškiasi žmogus, tvirtai atsirėmęs į modernią tikrovę ir į pasaulėžiūros principus. Jo tikrovės modernumo simbolis yra jo pasirinktoji profesija — cheminė technologija. Jo atsirėmimą į savo išpažįstamos pasaulėžiūros principus liudija jo pareiškimai, jo paskaitos, kur aktualius gyvenimo reikalus sprendžia pagal principų reikalavimus. Liudija ir jo gyvenimo praktika pagal savo išpažįstamą pasaulėžiūrą.

Tai žmogus, tvirtai atsirėmęs į lietuviško gyvenimo tradicijas ir pažangą. Kaip tradicinis lietuvis, Damušis tiki Dievą ir Katalikų Bažnyčią, tiki nepriklausomą Lietuvą, tiki ištikimybę lietuvių tautai; tuo tikėjimu gyvena ir už jį kovoja nesusvyruodamas. Bet jis nesustingsta tradicijose. Jis veržias į to gyvenimo naujas formas, naujus metodus. Jis nebijo rizikuoti prieš didelius, pavojingus planus. Imasi juos vykdyti ne jaunuolišku bravu-

riškumu, bet giliu ir rūpestingu apskaitymu, kiek tie planai gali būti realūs ir įvykdomi.

Jei prof. K. Pakštas Lietuvoje kalbėjo apie lietuvių atsilikimą ir ragino imtis didesnių užsimojimų, kurie pagreitintų lietuvių tautos pažangą, tai Adolfas Damušis yra simbolis tų nepriklausomoje Lietuvoje ki-

UŽ KĄ BUVAU IŠTREMTAS Į VARNIUS

Kai 1930 rugsėjo mėn švietimo ministerio K. Šakenio įsakymu buvo uždrausta moksleiviams ateitininkams veikti gimnazijoje, aš buvau moksleivių ateitininkų sąjungos centro valdybos pirmininkas. Centro valdyba tada veiklos nesustabdė, bet siuntinėjo paštu kuopoms programas ir aplinkraščius, kurie lietė grynai lietuvių katalikų auklėjimo ir lavinimosi reikalus. Kadangi pinigų ir pašto išlaidoms niekad perdaug neturėjome, siuntinėjome ir toliau atvirus laiškus spaudinių teisėmis, aiškiai po aplinkraščiais pasirašydami. Keli toki laiškai iš pašto atsidūrė saugume. Kauno miesto komendantas pulk. P. Saladžius pasiskubino paskelbti bausmę, būdamas, turbūt, tikras, kad būsiu bematant suimtas. Bet buvau iš šalies įspėtas. Tad pasislėpiau, kad turėčiau laiko sutvarkyti studijų reikalus ir aplankyti visą eilę moksleivių kuopų.

Po poros savaičių vieną naktį 1931 vasario, rodos, 27, ateitininkų namai Laisvės alėja 3 buvo apsupti apie šimtinės policininkų ir saugumo tarnautojų. Tada centro valdybos sekretorių J. Žemaitaitį ištrėmė į tėviškę, Antaną Masionį, kuris buvo jaunesniųjų ateitininkų globėjas ir tą naktį spausdino jiems aplinkraštį centro valdybos kambaryje, išvežė 6 mėnesiams į tėviškę, o mane 6 mėnesiams į koncentracijos stovyklą Varniuose.

Nors ir labai slėpė, kitą dieną buvau iš saugumo daboklės išgabentas į Kauno geležinkelio stotį, bet ten jau buvo per porą šimtų ateitininkų studentų, kurių dalis mane nulydėjo net iki Šiaulių. Šiaulių stotis buvo pilna moksleivių ateitininkų su savo kapelionu. Mane lydėję policininkai dėl to labai nervinosi.

Varniuose jau radau dr. P. Karvelį, Ateitininkų Federacijos generalinį sekretorių J. Štaupą ir studentų ateitininkų s-gos pirmininką dr. J. Meškauską.

Varnių koncentracijos stovykloje buvau nuo 1931 kovo 4 iki birželio 16 d. Po to buvau ištremtas į tėvų gyvenamą vietą Panevėžyje be teisės iš miesto ribų išvykti. Tiktai tų metų spalio 15 draudimas buvo nuimtas, ir tada atvykau į Kauną studijų tęsti.

Kitą vasarą po gražiai praėjusio Mariampolės rajono pavasarininkų kongresėlio kaip dienos pirmininkas buvau Mariampolės komendanto ištremtas vėl dviem mėnesiam į tėviškę. Šį kartą buvau laimingesniųjų tarpe, nes dėl to paties kongresėlio prof. Pr. Dovydaitis ir prof. J. Eretas buvo pasodinti į kalėjimą.

Tų dvejų metų eigoje bent penkis kartus teko būti suimtam ir tardomam. Reikia prisipažinti, kad policininkai, su kuriais teko susidurti, buvo mandagūs, reiškė užuojautos ir apgailestavimo pasiteisindami, kad jie yra verčiami savus piliečius tąsyti po dabokles ir lagerius.

lusių jėgų, kurios pajėgė nugalėti tradicinę baimę imtis didesnių ir drąsesnių planų, reikalaujančių daug rizikos.

Du žygiai galima būtų laikyti tos drąsios rizikos viršūnėmis. Pirmas — tai sukilimo organizavimas 1941 prieš sovietinį okupantą. Tai rezistencinis didelio užsimojimo žygis, kurio priekyje buvo A. Damušis su L. Prapuoleniu, inž. J. Vėbra ir eile jo draugų. Antras — tai jaunimo stovyklos organizavimas Amerikoje. Tai jau drąsus didelis užsimojimas kultūriniame veikime. Daugeliui veikėjų jis atrodė neįvykdomas, fantastinis, pasmerktas iš anksto susilaukti nepasisekimo. Bet Damušis, tuo metu būdamas LRK Federacijos pirmininkas, rizikavo, ir draugų, talkininkų tame rizikingame žygyje, kaip ir sukilimą organizuojant, jam nepritrūko. Tai iš tiesų buvo sukilimas prieš lietuvių pasitenkinimą smulkiais darbais savo parapijos ribose.

A. Damušio portrete turėtų reikštis dramatiški bruožai, nes dramatiškų situacijų jam iš tiesų prieš akis buvo nemaža. Dramatiškas gali būti žmogus, pastatytas tarp ištikimybės savo tikėjimui ir pavojaus laisvei ar net gyvybei. Tačiau Damušio portrete tie momentai nėra sudramatinti. Kasdieniniame savo pasireiškime Damušis išlygina bet kokį įtempimą, dramatizmą ramiu, giedriu žvilgsniu, kartais juoku; jo kalba be patoso, be egzaltacijos, o tik ramiu, taikingu tonu, griežtu minties formulavimu įkaitintas ir egzaltuotas nuotaikas grąžina į tikrovės nesudramatintą plotmę.

Tokis kasdieniniame gyvenime. O nepaprastą, pavojaus ir kentėjimo momentą vieni su savo pozityviu charakteriu dar labiau praskaidrėja, kiti palūžta, lyg nuo jų būtų nukritusi kaukė, kuri normaliame gyvenime buvo pridengusi silpnybes. Damušis buvo pirmojo tipo. Ir šis bruožas visam Damušio portretui, kuriame yra dramatinių momentų, duoda epinio ramumo, giedros, dvasinio pirmavimo. Iliustracijai išimu iš archyvo Damušio senesnius atsakymus į jo veikimo du momentus, svarbius momentus. Dėmesio verti jie ne tik tuo, kad atskleidžia netolimos praeities fragmentus, bet ir patiestų fragmentų dalyvio natūralų, ne "herojišką" pasakojimo toną.

*

Šią vasarą mačiau vėl A. Damušį jaunimo stovykloje Dainavoje. Rodė stovyklos plotą.

Bridom per aukštą žolę nuo kalnelio į pakalnę ir antraip. Galėjai užsimiršti, kad esi už tūkstančių mylių nuo Utenos ir Zarasų. Čia taip priminė anas vietas. Su pasitenkinimu Damušis aiškino, kaip visuomenė jų, detroitiškių, pastangas suprato ir parėmė; daip didieji sunkumai jau nugalėti; aiškino, kas dar galima būtų organizuoti ir gerinti. Ir jo akių ryškus žvilgsnis lyg būtų dar susiaurėjęs ir pasmailėjęs kaip to, kuris yra sulaukęs laimėjimo ir su juoko gyslele prisimena visus kliuvinius, lyg tai būtų buvusi tik praeitis.

Nenorėjau gesinti to giedraus ramumo naujais paklausimais apie kliuvinius. Žinojau, kad nėra ko jų dramatinti. Žmonės nėra vienodo sukirpimo, dėl to nei vienodo galvojimo. Visur ir visais laikais pažangesnioji iniciatyva susilaukia pasipriešinimo. Tai yra natūrali kova tarp pažangos ir konservatyvumo. Lietuviškoje dirvoje ji galėtų atrodyti nenatūrali tik tuo, kad pasipriešinimas reiškės iš tų, iš kurių lauktum kaip tik paramos. Bet ir tą reiškinį tenka priimti ramiai kaip ženklą, kad nepriklausoma Lietuva ėjo dvejopa kryptimi: augino žmones su sparnais, augino žmones ir su pančiais.

KAIP BUVAU NACIŲ AREŠTUOTAS IR KALINAMAS

Vokiečių gestapo (slaptosios policijos buvau suimtas 1944 birželio 16 ir prijungtas prie kitų anksčiau suimtų Vliko narių grupės.

Suėmimo priežastis buvo tokia. — 1944 pavasariop, kai jau kurį laiką veikė radijo ryšys su Švedija, Vlikas buvo nutaręs siųsti ten vieną karišką kaip ryšininką ginklų užpirkti, kurių, manėme, būsime reikalingi. Šis pasiuntinys buvo suimtas, kai bandė laivu iš Estijos keltis į Suomiją. Tardymo metu jis išdavė savo tiesioginius ryšininkus, o pastarieji išskaičiavo visus Vlike esančius asmenis, net naiviai nurodydami, kas kuriam pogrindžio vienetui atstovavo, nors buvome pasižadėję jokiu būdu Vliko sudėties niekam ir niekad neišduoti.

Nuo gegužės pabaigos slapsčiausi. Birželio viduryje slapta aplankiau savo šeimą, persikėlusią iš Kauno į Panemunę. Ten ir buvau suimtas.

Saugume buvau apkaltintas šiais punktais. Esą:

(1) Vlike atstovauju nelegaliai katalikų grupės pogrindžio organizacijai Lietuvių Frontui ir esu Vliko vicepirmininkas;

(2) mano žinioje yra Lietuvių Fronto biuletenis, kuris orientuoja pogrindžio vadus, ir kad be to aš dar palaikąs ryšius su pogrindžio laikraščio "Į Laisvę" redakcija, kuri kursto lietuvius priš vokiečius;

(3) esu tarpininkavęs tarp Vliko ir Lietuvos užsienio atstovybių ir greičiausia su aukštųjų dvasiškių pagalba per mane ateina Eltos biu-

PASAKOJA

A. DAMUŠIS

letenis, kuris duodąs žinių iš Jungtinių Amerikos Valstybių ir D. Britanijos radijo transliacijų;

(4) esu betarpiame ryšyje su lietuvių rezistencijos vadu Juozu Ambrazevičium;

(5) Vliko ryšys su liet. rezistencijos kariniu sektorium einąs per mane, ir aš esu nuolatiniame ryšyje su gen. St. Raštikiu, gen. St. Pundzevičium, pulk. dr. J. Vėbra ir kt.

Gestape Kaune buvau tardomas iš Čekoslovakijos atsiųsto gestapininko Rauch ir kauniškio vokiečio Heldke. Jie man pranešė, kad jų turimais daviniais turiu jausti, kad ant pečių galvos aš jau neturįs. Bet kadangi jie žiną, kad aš mylįs savo šcimą ir esąs prisirišęs prie jos, tai jie man duodą progą: jeigu išduosiu 10-12 Lietuvių Fronto vadovaujančių asmenų ir nurodysiu "Į Laisvę" redakcijos žmones, jie darysią viską, kad likčiau gyvas. Ragino nevaidinti didvyrio, bet žiūrėti praktiškai, nes jų žodžiais, "gyvenimas toks gražus ir viliojantis eis ir be tavęs, ir tavo aukos niekas neprisimins'.

Tada tikrai jaučiau, kad mano galva jau nebeilgai bus ant pečių, tad skubinausi ja naudotis ir nieko neišdaviau, tuo vykdydamas Lietuvių Fronto ir anksčiau Lietuvių Aktyvistų Fronto nusistatymą. Atsisakiau net minėti ar patvirtinti Vliko narių pavardes, nors tardytojas man jas suminėjo visas, išskyrus vieną, neva remdamasis kitų parodymais.

Frontui su bolševikais palūžus, mus išgabeno į Rytų Prūsijos Insterburgo kalėjimą, iš ten per Karaliaučių į Allensteiną, po kelių savaičių iš ten per Thorną į Landsbergą prie Warthe. Čia išbuvome apie pusšešto mėnesio. Bolševikams artėjant. mus perkėlė į Berlin-Tegel kalėjimą. Po dvicjų savaičių 1945 vasario 10-11 laivu, paskiau traukiniu išvežė į Bayreutho kalėjimą prie Čekoslovakijos sienos.

Mus kaltino sunkiausiu "hochverrat' nuostatu, ir buvome "Volksgericht' žinioje, taigi pačių didžiausių kalinių kategorijoje. Iš kalėjimo buvome varomi į sunkiuosius darbus, kai buvome Landsberge, o paskiau Bayreuthe. Tegalėjome dirbti tiktai lauke, ne po stogu. Pūgų ir atolydžių metu kažnai peršlapę drabužiai užšaldavo ant mūsų kūno. Jų išsidžiovinti negalėjome, nes celės buvo nekūrenamos. Bet jeigu kita diena buvo kiek saulėta, drabužiai išdžiūdavo, ir mes atgydavome.

Nesitikėjome išsilaikyti per žiemą. Jaučiu, kad tą žiemą Landsberge išlikau gyvas dėka savo žmonos, brolio ir draugų, kurie sudarė ryšį per vieną įmonės meistrą, priskirtą prie mūsų kalinių grupės; jis agr. B. Gaidžiūnui ir man perdavė kiek maisto. Sunkiausiais žiemos mėnesiais tai buvo tokia parama, be kurios tikrai nebūčiau galėjęs išlaikyti.

Bayreutho kalėjime, duonos kiekį sumažinus iki 125 gramų dienai, pradėjome silpti ir tinti. Dr. J. Vėbrą iš darbo turėjome vesti jau už parankių. Aš pats irgi pradėjau atsilikti nuo kolonos. Bet galų gale 1945 balandžio 14 atėjo išsivadavimo valanda, Jungtinių Valstybių armijai užėmus Bayreuthą.

Iš kalėjimo išėjęs tesvėriau 48 kg. Po dviejų savaičių pasiekėme Wuerzburge įsikūrusį Vliką. Po keturių dienų vykau pas savo šeimą, radau juos visus gyvus ir sveikus prie Alpių kalnų papėdės Allgau miestelyje.

II

Kun. Stasys Yla

1936 vasarą buvom susirinkę keletas pasitarti dėl galimo religinės kultūros leidinio. Besvarstant nelauktai atvyko A. Daugirdas, tada Žaibo leidyklos vienas iš direktorių, ir kaip visad įprastu ramiu būdu išpasakojo, kad dienraštis "Rytas" cenzūros uždarytas ir kad tegalima leisti naują laikraštį naujiems žmonėms. Pasiūlė imtis iniciatyvos. Pirmykštis planas organizuoti religinės kultūros leidinį buvo nustumtas į šalį ir buvo priimtas tas naujas pasūlymas. Kun. Stasys Yla tame pasitarime buvo tas, kuris pirmasis pasiūlė naujam dienraščiui ir vardą — XX amžius. Tur būt, belgų, katalikų laikraščio pavyzdžiu.

Tas momentas yra pats pirmasis, su kuriuo kun. Stasys Yla įsirėžė atminime. Nuo tada teko dirbti su juo "XX amžiaus" kolektyve, teko sekti jo dažnus pasisakymus spaudoje religinės ir tautinės kultūros klausimais. Jo mintys buvo pasakomos taip, kad darėsi artimos ir patrauklios. Jos suvedė ir į artimesnius asmeninius santykius. Net 1943, kada gestapas padarė jo bute kratą ir jį suėmė, paskutinis jo atsisveikinimas telefonu buvo man skirtas.

*

Stebuklas mums rodės, kada 1945 rudenį patyrėm, jog kun. Stasys Yla išėjo iš Stutthofo kaceto gyvas. Sunku buvo įtikėti, kaip jis pakėlė kaceto kančias, kada jis Lietuvoje turėdavo ištisas dienas praleisti lovoje. Jo organizmas buvo ne tik silpnas, bet ligos tiesiog buvo įsitaisiusios jame sau buveinę. Aname silpname kūne regimai turėjo būti nuostabiai gaji ir tvirta dvasia. Fizinės jėgos ir laisvėje atsidūrus nebuvo proporcingos jo dvasiai, stipriai, dinamiškai gyvenime ir idėjose.

Stebėdamas kun. St. Ylos dvasinį dinamizmą, atsimeni, kad jis yra aukštaitis rytietis. Atsimeni tada ir Vaižganto Napalį Šešiavilkį. Napalio būdu kun. Yla visą save skiria pamėgtam objektui. Jam atsideda visa širdim. Apie jį galvoja visą laiką ir kitiems apie jį kalba. Jo imasi ne intelektualistiškai, planingai, sistemingai, bet emocionaliai, su visa aistra. Dirbs dienomis ir naktimis, kada kiti jau seniai poilsiauja.

Tai nereiškia, kad susidomėjimo objektas nebus pakeistas kitu. Ateitininkų veikimo vadovėlio rašymą gali lėtinti, kad visa širdim ir atsidėjimu pul-

tųsi studijuoti Šiluvos istoriją. Jis pulsis rašyti brošiūras, gal ir eilėraščius, o paskui paveikslus piešti, griovius kasti, akmens tvoras tverti. Ir visur su tuo pačiu įnirtimu. Žinoma, ne visuose darbuose jis veikė vienodu pasisekimu.

*

Tačiau ir viename ir kitame ir dešimtame darbe jam iškyla nuolat ir nuolat tas pats ir vienas siekimas — pastoracinis, padaryti žmogų geresnį.

Pastoracinėje srityje kun. St. Ylos dinamiška mintis dairėsi pavyzdžių ir įkvėpimo vakarų Europos idėjose ir praktikoje. Pastoracijos studijuoti specialiai buvo nuvykęs į Prancūziją, Belgiją. Iš ten buvo artima jo prigimčiai idėja — universaliam katalikybės turiniui ieškoti individualių tautinių formų, kuriomis prieitų arčiau prie žmogaus individualybės. Lietuviško gyvenimo formų jis įdėjo į maldas, giesmes, skirtas vaikams. Lietuviško gyvenimo rūpesčių įdėjo į viešas bažnytines maldas. Šia prasme jei poezijoje ir mene tausaką bei tautodailę panaudojo Krėvė, Putinas, Galdikas, tai su tautiniais motyvais pastoracijoje mėgino reikštis kun. St. Yla. O gindamas savas įvestas naujoves į maldaknyges, ypa-

IŠ KUN. ST. YLOS LAIŠKO

Galbūt jau ir senstu, nes seniau, atitrūkęs nuo žmonių, ir trumpu laiku galėjau sėsti prie darbo, geriau koncentruotis ir vogtinėm valandėlėm dar šį tą padaryti... O tiek dar gyvų ir, rodos, aktualių - ne tiek praeities, kiek dabarties - problemų iškyla, kaitina smegenis ir magina imti plunksną ir, jei ne ką atvesti, ne kam akis atverti - tuo vis mažiau žmogus betiki, -bet nors pačiam išsakyti save ir gal bent ateičiai padėt susivokt, kas mūsų dienomis pulsavo, dramatiškai plakėsi, jieškojo plačių vandenų ir hermetiškai užsidarė uždaramo kiauto ar priešingai iš perplačių vandenų grįžo į savo seniau jieškotus uostus.

Keletas pradėtų, įpusėtų darbų šaukiasi laiko, ramybės ir koncentracijos ir atrodo, kad pracis dar keletas metų, kaip jau prabjo — ir liks galutinai paliudyti, kad žmogaus norai ir pastangos nickad nėra pilnai įvykdomi.

Tik dėl vieno neramu — daug kas, ką mes kartais laikome šiuo metu labai reikšminga ir kam turime eikvoti brangią energiją ir laiką, kartais atrodo sulaiko mus nuo daug esmiškesnių, vertingesnių ir reikalingesnių darbų. Turiu galvoj ne vien kultūrinius ar rašto darbus. Kartais ir tą pačią kultūrą mes pervertiname. Darbas žmogaus tarnybai, ypač jaunų žmonių, juos ugdant ir formuojant šiais didžio pasimetimo laikais, būtų labiausiai pasotinąs ir prasmingas... Atleisk, kalbėdamas apie laiką, užmiršau, kad iš nakties peršokau į ryto valandą.

čiai Marijos Mergelės terminą, jis parašė moksliniu metodiniu atžvilgiu vieną iš savo geriausiai dokumentuotų raštų — "Liturginės terminologijos klausimu".

Kitas kun. St. Ylos pastoracinis metodas, kuris darės populiarus vakarų Europoje, bet kuris toks vengiamas Amerikoje ligi šiol — apaštalauti individualiai. Kun. St. Yla ėjo į namus, ėjo į organizacijas. Labiausiai pas tuos, kurie buvo reikalingi itin religinės užuovėjos. Stengėsi suprasti jų reikalus ir pergyvenimus ir juos kelti savo pavyzdžiu ir savais pasikalbėjimais. Nueis kur kun. St. Yla "apaštalauti", tai gali nelaukti jo pareinant —nežinai, kada baigsis ten pasikalbėjimas, nes tai priklausys nuo vietoje susidariusios nuotaikos, ne nuo racionalinio apskaitymo ir iš anksto suplanavimo.

Kiek jis pataikė prie žmonių prieiti ir kiek jo vardas tarp Amerikos lietuvių buvo populiarus, parodė pirmieji bendruomenės rinkimai. Juose kun. St. Yla gavo daugiausia balsų iš visų kandidatų. O jo taktika prie žmogaus prieiti, lygiai sugebėjimas įžvelgti į žmogaus psichologiją geriausiai pasirodė jo labai rūpestingai parašytame vaikale "Žmonės ir žvėrys". Kacetinės literatūros tai pati stipriausia knyga. Ji yra taip pat dalinis veidrodis pažinti, kokių psichologinių tipų buvo davusi nepriklausoma Lietuva.

Pridėkim dar kun. St. Ylos žodžio, pamokslo, paskaitos, intymų ramumą, kartais sulyrintą nuotaiką. Juo siekė klausytojus ne priblokšti gražbylystės patosu, bet greičiau pažadinti klausytojo nuosavą susimąstymą.

Tokis yra tas naujo kunigo atėjimas nepriklausomos Lietuvos gyvenime.

*

Kun. Yla nebuvo toks vienintelis Lietuvos gyvenime. Jis buvo vienas iš daugelio kunigų, kuriais rėmėsi Lietuvoje gyvoji dvasia, religinė, moralinė, tautinė.

Tai degantis žiburys. Degantis savyje, neramus, ieškodamas naujų kelių ir formų. Sykiu degantis ištikimai ir jautriai bažnyčios autoritetui ir jos garbei.

Ne visada toki yra mėgstami, nes sustingusių tradicijose visada esti daugiau. Tačiau Lietuvoje buvo hierarchų, kurie vertino ir rėmė šitą kryptį, ir ji žadėjo naujo atgimimo.

Kiek tokios dvasios žmonės derinasi į amerikinį gyvenimą, sunku pasakyti. Čia tebevyrau-

III

Zenonas Ivinskis

Jis liko labiausiai mano atminime nuo 1932 tos dienos, kada grįžo iš Berlyno, gavęs istorijos daktaro laipsnį. Nuo tada per eilę stebėjimo ir bendradarbiavimo metų jis iškilo mano akyse kaip žmogus, kurio charakterio pagrinde buvo ir liko gamtos vaiko natūra. Iš tos natūros ėjo daugelis jo savybių - milžiniška sveikata ir jėga, ištvermė ir energija. Energija veikime, ne samprotavimuose ir refleksijose. Tuo ir yra pajėgūs naturalūs gamtos žmonės.

Iš tos pačios versmės tekėjo ir labai maži reikalavimai sau, savo fizinei egzistencijai, mokėjimas mažu kuo pasitenkinti.

---

ja dvasia, kuri reikalauja, kad avys rinktųsi apie piemenį, kurį gali rasti bažnyčioje ir zokristijoje. Kad piemuo lankytųs pas avis, čia dar svetima. Daugelis naujos ateivijos kunigų čia skaudžiai atsitrenkė. Kun. St. Ylos laimė, kad jis yra mažiau priklausomas nuo šios dvasios ir gali reikštis savo pastoracijoje sava natūralia šviesa.

Iš tos pačios versmės reiškės, kita vertus, didelis dvasinis alkis ir veržlumas jį nuraminti naujais pažinimais. Tas alkis lig šiol nepasotintas, nors amžius su penkiasdešimčia metų paprastai jau mažiau imlus. Lig šiol Ivinskis skuba išnaudoti kiekvieną valandą sistemingai, reguliariai, jieškodamas naujos mokslinės patirties archyvuose, knygose, gyvenime. Skuba tramvajuje, traukinyje mokytis svetimų kalbų žodžius. Skuba užsirašyti naujas datas ar įvykius ant laikraščio, ant stalo. Tas visas žinias godžiai sugeria, lyg išdžiūvusi žemaičių žemė sugeria rasos lašus. Neperstoja lig šiol, nors ir žino, kad to žinojimo yra marios, ir jų lašais neišsemsi.

Mokslinio pažinimo geismas buvo stipresnis už egzistenci nio saugumo jausmą. Ivinskis galėjo emigruoti, galėjo kolegijose gauti dėstytojo vietą. Bet jis laikėsi atokiai nuo emigracijos ir pasiliko prie mokslinio pažinimo šaltinių, prie jo pamėgtos istorijos, rizikuodamas neturėti minimalių sąlygų savo kasdieninei duonai. Pasirinko egzistencinį netikrumą ,kad turėtų mokslinio darbo galimybes.

Mokslinio pažinimo geismas gamtinio vaiko natūrą pripildė enciklopedinio pažinimo tiek, kad jo dėka atsistojo Ivinskis

lygioje plotmėje su Europos mokslininkais, virsdamas aktyviu tarptautinių istorijos konferencijų dalyviu, rimtu diskusijų partneriu. Tuo atžvilgiu jis yra pirmas tokio masto tarp nepriklausomos Lietuvos istorikų.

*

Istorijos moksle Ivinskio natūra siekia pažinimo iš tiesioginių šaltinių. Gal čia reiškias vieno iš jo buvusių istorijos mokytojų paskata - prof. kan. A. Aleknos, kurio mirtį palydėdamas spaudoje, Ivinskis itin aukštino velionies kritišką žvelgimą į faktus ir tų faktų ieškojimą šaltiniuose. Vargiai kuris kitas jo meto Lietuvos istorikas yra tiek pervertęs ypačiai du archyvus, kuriuose yra gausu lituanistikos - Karaliaučiaus ir Vatikano archyvus.

Tačiau ir istorijos mokslinia-me darbe, manding, atsispindi Ivinskio gamtos vaiko natūra-skubėjimas surinkti kuo daugiausia faktų, dokumentuotų, metrikuotų, kaip tai yra būdinga ir Ivinskio straipsniams žurnaluose. Tai, sakytum, istorinis "inventarizmas", "materializmas". Kad būtų paryškintas istoriko Ivinskio šis bruožas, galima prisiminti šalia jo kitą jo istorijos kolegą Adolfą Šapoką, kuris pasukęs kita linkme - labiau į problematiką, į sintetinius apibendrinimus iš mažesnio skaičiaus faktų.

Istorikas Ivinskis yra toje istorijos mokslo stadijoje, kada domimasi labiau pačiais faktais nei jų išdėstymo forma. Tokis yra Ivinskis ir kituose ne istoriniuose darbuose. Mažiau jam rūpi savo žinių išdėstymo forma, jos elegancija, kuo pasižymi kitas jo kolega Lietuvos istorijos srity - Simas Sužiedėlis.

Jei Lietuvos istorijos mokslas pradžioje labiau domėjosi politine Lietuvos praeitim, ypačiai ieškojo joje herojikos, tai nepriklausomos Lietuvos istorikas Ivinskis yra labiau pasukęs į Lietuvos ūkinę praeitį, į jos kultūrą ir religiją. Tos rūšies yra jo pagrindiniai veikalai, pradedant disertacija, habilitacija ir ypačiai baigiant jo premijuotu veikalu apie vyskupo Merkelio Giedraičio amžių.

*

Istorijos moksle Ivinskis nebuvo ir nėra nuskendęs. Jis žinojo, kad Lietuva gyveno tokius laikus, kada inteligentas turi reikštis ne tik vertikaliai, bet ir horizontaliai - atiduoti duoklę visuomeniniam gyvenimui. Tai žinodamas, jis neprotestuodavo, kada buvo šaukiamas į visuomenines pareigas -

redaktorius, politikus, labdaros organizatorius, rezistencinę konspiraciją. Kuriuose tos rūšies darbuose yra Ivinskis dalyvavęs, surašyta Lietuvių Enciklopedijoje. Čia tereikia konstatuoti, kad visuomeniniame veikime reiškėsi ta pati Ivinskio natūra - labiausiai jos principingumas, dinamiškumas, konkretumas.

Principingumas reikalauja iš asmens drąsos rizikuoti nemalonumu, nepatogumu, pavojum. Jei nebuvo malonumo reikštis ne pagal valdančiojo režimo reikalavimus nepriklausomoje Lietuvoje, tai su pavojum teko rizikuoti okupacijų metais. Bolševikams užėmus Lietuvą, Ivinskis (tuo metu XX amžiaus dienraščio viceredaktorius) su kitais intelektualais buvo pakviestas pasirašyti pareiškimą sovietų naudai. Ivinskis buvo vienas iš labai nedaugelio, kurie atsisakė pasirašyti, nors pakartotinai telefonu buvo raginamas. Vokiečių okupacijoje kartu su kitais universiteto dekanais teko atsidurti kalėjime ginant studentus nuo mobilizacijos. Tos rūšies grėsmės nebuvo jau tremtyje, bet nemalonumų buvo nemaža, kada derybose tarp Vliko ir min. Lozoraičio Ivinskis reiškė savą nuomonę ir dėl jos buvo išskirtas, sakysim, iš derybų dalyviams pobūvio, kad nešokiruotų derybų partnerio. Nebuvo malonumo ir 1952, kada Vliko vykdomąją tarybą sudarinėjant atvykęs iš Amerikos dr. Trimakas padarė sugestiją skubinti tos tarybos sudarymą ir neduoti laiko Ivinskiui, tada LF atstovui Vlike, susisiekti su savo bičiuliais Amerikoje. Atsakytas ryšio su Amerikos bičiuliais ir paliktas savo atsakomybei ir moraliai spaudžiamas, Ivinskis ryžosi 1952 rugpiūčio 5 padėti savo parašą po raštu, kuriuo išvedė Lietuvių Frontą iš tos organizacijos. Išvedė iš organizacijos, kad neišvestų iš garbingumo plotmės.

Pasiėmęs visuomenines pareigas, Ivinskis jose buvo konkretus ir dinamiškas. Tokis jis buvo ir fakultetą organizuodamas 1941, ir Savišalpos draugiją lietuviams Berlyne šelpti 1944, ir Raudonojo Kryžiaus valdyboje 1946, ir santykius su Vokietijos įstaigom megzdamas 1952, kada buvo užsienių reikalų tarnybos valdytojas, ir pagaliau organizuojant Baltijos institutą Bonnoje.

Tai buvo priežastis, kodėl Ivinskis buvo pageidaujamas bet kuriame darbe. Kiekvienas žinojo, kad Ivinskis jį atliks, įdėdamas visą savo energiją ir sumanumą. Santykiuose su kitais - tiesus, ekspansyvus, nuo-

širdžiai atviras. Gamtos vaiko natūra tiki, kad ir kiti yra be jokių užkulisinių minčių, lygiai atviri su juo. Kiti žinojo, kad Ivinskis gins savo principą tvirtai, bet jis niekad nelaiko savo oponento savo priešu tik dėl to, kad nuomonės išsiskiria. Gal būt, tas nuoširdumas darė Ivinskį patrauklų kitiems. Labiausia jaunimui . Ivinskis su jaunimu taip pat jautėsi labiausiai savas. Su juo ėmėsi ne tik diskutuoti, dainuoti, bet ir lenktyniuoti, šokinėti, nors nešė ant savo pečių profesoriaus ir dekano rimtybę. Jaunimas su juo kartu juokėsi, juokėsi ir skyrium iš jo jaunuoliškų staigmenų, nes jį priėmė labiau su sau artimo žmogaus meile nei su atokia pagarba.

Gyvenimas po 50 metų gali atsiliepti ligšiolinio gyvenimo tempui, bet vargiai pajėgs sylaužyti Ivinskio ligšiolinio pasireiškimo liniją.

Betgi 50 metų sukaktis lyg įspėja: ar nepakaks šiuo tarpu, anot Vydūno, kasti gyvybę iš kapų; ar nemetas iš tų mirusių popierių jau kurti paveikslą, kuris prašnektų gyvom spalvom ir linijom apie Lietuvos praeitį? Persiritus į antrą pusšimtį, ar nemetas surinktą medžiagą paversti veikalu ir paleisti į pasaulį. Tai būtų nepriklausomos Lietuvos auklėtinio objektyvus monumentas Lietuvos garbei.

*

Trim sukakties žmonėm tenkinomės ryškindami, kokių žmonių yra davusi nepriklausoma Lietuva. Galeriją tektų pratęsti ne tik vaizdais prof. K. Pakšto, prof. J. Puzino, kurie reiškiasi savo raštais šiame nr., bet ir vaizdais kitų mokslo, meno, literatūros žmonių, kurie išaugo Lietuvoje ir prisidėjo prie jos pažangos. Nors jų nė pavardžių čia negalim suminėti, bet, minėdami nepriklausomybės sukaktį, jaučiam jiems visiems respektą — ir tiems, kurie atsidūrė laisvame pasaulyje, ir tiems, kurie liko tėvynėje.

BALTŲ EMIGRACIJOS EUROPINIS UŽDAVINYS

KULTŪROS FILOSOFIJOS POŽIŪRIU

ANTANAS MACEINA, Freiburg i. Br.

ĮVADO VIETOJE

Nepriklausomoje Lietuvoje kultūrinės kūrybos kryptį ir tautos veikimo uždavinius labiausiai žymėjo ir ryškino prof. Stasys Šalkauskis. Nepriklausomybės veikimą okupacijai sukliudžius, tremtyje atsidūrusių lietuvių buvimą labiausiai ėmėsi įprasminti ir jų veikimo uždavinius ryškinti prof. Antanas Maceina.

Lietuviams tremtiniams buvo skirtas Maceinos įspėjamasis ir skatinamasis raštas "Rezistencija prieš tremties dvasią" (Į Laisvę Nr. 2). Jį pratęsė savo pareiškimais "40 metų sukakties temomis" (Į Laisvę Nr. 15). Jais įspėjo nuo pavojaus užsidaryti savame kevale. Jais skatino eiti į gyvenimą ir reikštis jame kūrybiškai, dinamiškai — augimo ir auginimo, ne konservavimosi keliu; Abraomo, ne Odisėjaus pavyzdžiu...

Įspėjantis Maceinos raštas buvo "Trys pavojingos Vakarų iliuzijos" (Į Laisvę Nr. 12). Jame dokumentaliai rodė, kaip Vakarų Europos intelektualai (filosofai, sociologai, teologai) klaidingai sutinka bolševizmą ir rengia kelią Vakarų minties ir kūrybos kapituliacijai.

Logiška jo išvada — apeliuoti į laisvėje atsidūrusius tremtinius, kad prisiimtų misiją būti tarpininku, kurs padėtų suprast vakariečiui tikrąją bolševizmo esmę ir sykiu jo grėsmę. Apie šią tremtinių bei Baltijos emigrantų paskirtį jis prašneka rašte "Baltijos emigracijos europinis uždavinys", kuris čia skelbiamas. Juo prašneka ne tik lietuviui, latviui, estui, bet ir vakariečiui, kuriam yra prieinama vokiečių kalba. Tai jo paskaita Baltų Draugijos suvažiavime 1957 kovo 23 Lueneburge, pa-

skelbta rinkinyje "Die baltischen Voelker in ihrer europaeischen Verpflichtung", Hannover-Doehren 1958. Iš ten ją čia ir imame.

Tuos kelis Maceinos raštus reikia imti drauge, nes jie vienas kitą papildo ir paryškina.

Skatindamas emigraciją vykdyti europinį uždavinį, Maceina pirmasis stojo avangarde, tarpininko vaidmenį atlikdamas atsitiktiniais pranešimais vokiškai kalbančiai visuomenei, nuolatinėmis paskaitomis Freiburgo universitete, veikalu "Das Geheimnis der Bosheit" (leidžiamu ir ispaniškai) bei kt. raštais. Gilus filosofinis žvilgsnis į aktualų klausimą ir nuostabiai sugestyvi forma yra tai, kas gali pagauti europinį šios dienos žmogų, atsidūrusį prieš bolševizmo kultūrinę grėsmę.

Šios rūšies veikla Maskvos komunizmui nėra miela. Maskva tad ir pasiskubino reikalauti iš Bonnos vyriausybės, kad uždraustų veikti įvairiems emigrantų mokslinio pobūdžio institutams Vokietijos teritorijoje. Tai rodo, kad komunizmui pavojingiausia yra mokslinė tiesa ir ją pastatyti prieš komunizmą yra teisingas kelias. — Red.

▲

KALBĖTI apie baltų emigrantų europinį uždavinį yra sunku, bet sykiu ir svarbu: sunku, nes tą uždavinį šiuo metu tegalime įsivaizduoti tik labai blankiai; svarbu, nes mūsų emigracijos buvimo prasmė ir vertė yra kaip tik šio uždavinio vykdymas.

Akivaizdoje grėsmės iš rytų vakarų Europos kultūra yra susvyravusi, net sukrikusi. Paskubomis ji dabar jieško gyvenimo formos, kuri būtų pakankamai pajėgi duoti kūrybinį atsakymą į rytų iššūkį ir tuo būdu išvengtų pavojaus apsikrauti svetimais elementais. Tuo tarpu betgi šita nauja forma mums vaidenas tik pačiais bendraisiais bruožais; konkretus dalyvavimas jos kūryboje liekasi vis dar svarstymo plotmėje ir dėl to reikalingas intensyvaus aiškinimosi. Dėl tos pačios priežasties ir baltų indėlis šiam reikalui negali būti formuluotas su reikiamu ryškumu.

Iš kitos pusės šitas indėlis mus skatina kaip mūsų buvimo pateisinimas. Daugelis emigracijų sunyko kaip tik dėl sų buvimo pateisinimas. Daugelis emigracijų sunyko kaip tik dėl to, kad jos nusisuko nuo visuotinių savo laiko problemų ir susitelkė išimtinai į savo, savų tautų, likimą. Į tai žvelgdamas, Josef de Maistre tarė kietą sprendimą apie emigrantus. "L'emi-

gration ne peut rien et ne vaut rien — Emigracija nieko negali ir nieko nereiškia. J. de Maistre čia turėjo mintyje 18 amžiaus galo Prancūzijos emigrantus, bet jo žodžiai tinka ir kitoms emigracijos, kurios nesusivokia jieškoti išsigelbėjimo vykdant aukštesnį uždavinį. Taigi nors mūsų europinis indėlis yra toks neaiškus, mes turime jį tyrinėti ir derinti į savo emigrantinę padėtį: mes turime bent įsisąmoninti tai, kad mes turime tam tikrą europinę pareigą.

1. EUROPOS GYVENIMO FORMA

AMERIKIETIS, kai nusileidžia Lissabonoje ir paskui keliauja pro Madridą, Bazelį, Prahą į Maskvą, turi 8 kartus pereiti sienas, aštuonis kartus susitikti naujas tautas, kalbas ir papročius, aštuonis kartus keisti pinigus ir surinkti savo pase bent 16 antspaudų. Tai jį baisiai erzina, nes jis yra pripratęs tokį pat kelio galą tarp New Yorko ir San Francisco nukeliauti be jokių kliudymų. Europinį įvairumą jis pajaučia kaip žmonijos atsilikimo likutį, kurį pagaliau reiktų pašalinti. Dabartinį amerikiečių pasisakymą už Europos sujungimą galima aiškinti tarp kito ko kaip jų nusistatymą prieš europinį margumą. Nes Europa tikrai yra marga. Baltijos vokiečio grafo Hermann Keyserlingo pasisakymu, "nėra žemėje niekur kitur tokio įvairumo kaip tas prie Azijos kontinento mažuose pusiasaliuose, kuriuose gyvename mes, europiečiai; net Indijoje tokio nėra". Indija, pasak Keyserlingo, yra "atsitiktinis šalia vienas kito buvimas", tuo tarpu Europa vaizduoja "esmingai diferencijuotą organišką paveikslą". Europos tautos savo esme nuostabiai skiriasi viena nuo kitos[1]". Kiekvena iš tų aštuonių tautų, kurias amerikietis savo minėtoje kelionėje sutiks, turi savą istoriją, savą kultūrą, savą galvojimo ir gyvenimo būdą. Ir taip yra visoje Europoje. "Balkanai yra tikrasis jos (Europos) prototipas", — sako Keyserlingas ne be humoro, bet iš esmės teisingai[2].

Tačiau visame šitame europiniame margume yra vieningumo pradas. Kai tas pats Keyserlingas, kuris taip pabrėžė europinį įvairumą, leidosi į kelionę apie pasaulį, savo žygį jis taip pateisino:" Europa manęs daugiau nebeskatina... Visa Europa iš esmės yra vienos dvasios[3]". Dėmesio verta! Amerikiečiui, kuris Europą pažįsta tik iš viršaus, krinta į akį šitas įvairumas

ir jį net varžo. O europiečiui, kuris pergyvena savo kontinentą iš vidaus, Europos vieningumas yra pagrindinis dalykas. Ir abudu teisingi. Europa iš tikrųjų yra suskilus kaip Balkanai, tačiau yra palaikoma išvidinio principo, kuris šitą suskilimą nugali ir visiems europiniams pasireiškimams įspaudžia bendrumo žymę.

Tas priešingumas ir yra būdingas europinio gyvenimo formai. *Jose Ortega y Gasset,* europinės idėjos dekanas, kaip jis pats vadino[4], tvirtai pažymi, kad europinių tautų istorija visada yra turėjusi "dvilypę gyvenimo formą". Kiekviena Europos tauta savo istorijos eigoje gyveno dviejose dimensijose: *europinėje* bendruomenėje, kurią sudarė "didžiulė europinių papročių sistema", ir savo *tautinėje* bendruomenėje, kuri tuos bendruosius papročius diferencijavo.

Didelė Europa ir reliatyviai maža tauta tai dvi socialinės plotmės, kuriose europinis žmogus buvo nuolatos. Buvo net tokių šimtmečių, "kuriuose europinė bendruomenė apsprendė kiekvienos tautos nuosavą gyvenimo būdą", pavyzdžiui, Karolio Didžiojo amžius arba 18 šimtmetis [4*]. Kai tik europinės tautos savo istorijos eigoje prie šitos bendruomenės prisijungė, nuo tada jos gyveno ne tik sau ir nesijautė esančios pilnai suverenios. Aukštesnė vienybė jas apgaubė ir reiškė įtaką jų veikimui[5]. Ar tai vienybei atstovavo popiežius ar karalius, ji buvo realybė. Europinė sąmonė europinėse tautose buvo visados gyva ir reiškėsi forma, kuri atitiko epochos dvasią. Vienybę Europa gyveno didžiose idėjose krikščionybės, riterių, renesanso, humanizmo, idealuose laisvės, pažangos, žmoniškumo. Jei mes šiandien šitą sąmonę ypatingai mėginame ugdyti ir ją regimomis mūsų sąlygoms tinkamomis formomis reikšti, tai mes tikrai pratęsiame pereitų šimtmečių darbą.

Taigi įvairumo ir vienybės principai yra viso europinio gyvenimo pagrindiniai bruožai. Tautiškumas ir europiškumas yra jėgos, kuros mūsų kontinento istorijai ir kultūrai davė pavidalą ir jį duos ateityje. Vienybę Europa ir ateityje gyvens dviejose dimensijose, nes jos vienybė reiškiasi ne atskirų individų ar tautinių grupių skeveldrų suliejimu į naują tautą, kaip tai, sakysim, vyksta Amerikoje, bet suartėjimu ir susipratimu sąmoningų, kultūroje pasireiškusių, istorijoje gilų pagrindą turinčių tautų. Ne individai arba uniforminės masės, bet tautos yra ir liks konkretūs europinės vienybės nešėjai. Tiesa, Ortega

teisus sakydamas: "Tautybė, kuri dar 19 amžiuje buvo gaivinanti ir skatinanti apraiška, šiandien prarado savo jėgą, kuri duotų paskatos ir planų ateičiai[6]". Tačiau tai nutiko kaip tik dėl to, kad europinio gyvenimo planavimas ateičiai buvo vis labiau perkeliamas didelei anttautinei bendruomenei, Europai. Dėl to tautos jaučiasi lyg atpalaiduotos nuo pareigos; jos norėtų, anot Ortegos, "išsiilsėti ir tam tikslui pasilikti namie[7]". Tačiau jos nepraranda tautinės sąmonės ir tautinio atsakingumo už visumą. Priešingai, šios dienos Europos vienybė gimsta iš tautų gilaus atsakingumo už ateitį. Akivaizdoje besikuriančios europinės bendruomenės taigi galima ir reikia kalbėti apie tautinius uždavinius ir atskirų tautų ar tautų grupų indėlius[8].

2. KULTŪRINIS SUSIDŪRIMAS EUROPOJE

TAUTINIAM uždaviniui Europos kultūrinėje bendruomenėje suprasti turime visados turėti prieš akis Europos kultūros struktūrą ir jos raidą. Visai schemiškai kalbėdami, paprastai skiriame trejopus europinės kultūros tipus: romanų, germanų ir slavų. Santykiavimas tarp atskirų kultūrinių tipų sudaro europinės kultūros eigos istorinę formą. Europos kultūra eina per kontinentą ne ramiai vieną kultūrinį ratą pakeisdama kitu, bet rungdamasi dėl pirmavimo bendroje europinėje dvasioje. Šimtmečius truko susidūrimas tarp graikų ir romėnų kultūros; šimtmečius buvo Europos gyvenimas nužymėtas įtampa tarp prancūziškojo "esprit" ir vokiškosios dvasios. Europos kultūros tautinis pagrindas tokiu būdu pasireiškia ne tik Europos kultūros struktūroje, bet ir jos istorinėje eigoje. Tame glūdi mūsų kontinento gyvastingumas, vaisingumas ir pasaulinis vaidmuo.

Jei visi ženklai neapgauna, tai susidūrimas tarp romaniškojo ir germaniškojo kultūros tipų yra iš esmės baigtas[9]. Europinė kultūra yra pažengusi toli į šiaurę, užgriebusi Rusiją ir tuo pradėjusi naują periodą Europos kultūros istorijoje. Judriausi kultūriniai centrai šiandien yra jau ne tarp 40 ir 50 platumos laipsnių kaip anksčiau, bet jau tarp 50 ir 60. Priešakinė Europos kultūros linija eina jau per Oslo, Stockholmą, Leningradą, Maskvą, Ufą[10]. Vidužemio jūrų tautos yra virtusios jau europinės kultūros užnugariu; tai jokiu būdu nereiškia kultūrinio nuosmūkio: tai reiškia tik, kad šitos tautos nebedominuoja to-

liau susidūrime tarp Europos kultūrinių tipų. Prasideda, tiesą sakant, jau seniai prasidėjo, susidūrimas tarp germanų ir slavų kultūrų; susidūrimas, kurį pirmoje eilėje turi pakelti Vokietija ir Rusija, kuris betgi darys įtakos visam europiniam gyvenimui. Dar daugiau: po to, kai Rusai pasistūmėjo net iki Elbės ir padalino Vokietiją, Vokietijos erdvė yra virtusi to susidūrimo arena. Tai reiškinys, kuris turi didžiausios reikšmės kultūros filosofijos atžvilgiu. Vokietijos žemėje ir vokiečių tautos bus nulemta Europos kultūros ateinanti epocha.

Labai dėmesio verta, kad šitą padėtį teisingai yra įvertinę ne tik vokiečiai(kaip J.G. Herder), bet ir patys rusai. *A. Herzen* 1854 paskelbė studiją apie "Senąjį pasaulį ir Rusiją". Joje aną susidūrimą tokiu būdu vaizduoja:

"Rusija gali paimti Europą iki Atlanto; bet ji gali būti paimta taip pat iki Uralo. Pirmuoju atveju Europai tektų liktis suskaldytai, antruoju atveju jai tektų sudaryti glaudžią vienybę... Carizmas veržiasi pirmyn, skatinamas išsilaikymo jausmo ir paukščių keliavimo instinkto, kuris juos traukia į Juodąsias marias ar Vidužemio jūrą. Šitame kelyje yra neįmanoma išvengti susidūrimo su Europa[11]".

Herzenas čia supranta ne tik politinį konfliktą: jis galvoja čia ir apie kultūrinį susidūrimą tarp Rusijos ir Europos. Slavų tautos esančios labai imlios svetimos kultūros vertybėms; jos labai lengvai pasisavinančios "kitų tautų kalbas, papročius, meną ir techniką[12]". Kas betgi mums rodosi svarbiausia, tai Herzeno pažymėjimas, jog šito susidūrimo pagrindiniais nešėjais yra vokiečių tauta ir vokiečių kultūra, nes atvira erdvė vokiečių kultūrai yra jau ne vakaruose, o rytuose. "Vokiečių mokslas, — sako Herzenas, — kuris negali peržengti Reino, labai lengvai pasiekia Volgos krantus ir nueina dar už jos[13]". Taigi prieš šimtą metų Herzenas matė visai teisingai, kad nauja Europos kultūros istorijos banga nesilies atgal į vakarus nei nesustos prie Rusijos sienos. Pagal Herzeną istorija beldžiasi į Rusijos duris, ir jei Rusija durų neatidarys, arba jei Europa pasiliks reakcionieriška, tai Rusija ir Europa žus drauge, o "istorija iškeliaus į Ameriką[14]". Nes "Rusijos ateitis priklauso ne tik nuo jos vienos: ji yra susijus su Europos ateitimi[15]".

Šitie Herzeno žodžiai neprarado savo aktualumo, nors Rusija šiandien yra gavusi kitą pavidalą nei 19 amžiuje. Rusijos prasiveržimas į Vakarus šiandien skatinamas ne tik paukščių ke-

liavimo instinkto, bet ir bolševikinės ideologijos, kuri siekia totaliai pasaulį apvaldyti ir jį pakeisti, tokiu būdu kultūrinį susidūrimą įaštrina ir paverčis likiminėm grumtynėm. Dėl to ir Vokietijos vaidmuo žymiai yra pasunkėjęs, bet sykiu ir gavęs didesnės prasmės: Vokietija susiduria su nauja Rusija, kurios kultūra tebėra rusiška, bet jau nebekrikščioniška.

3. BALTŲ TAUTŲ VAIDMUO

KOKIĄ rolę vaidina Baltijos tautos europinės kultūros tipų susidūrime? — Šalia didžiųjų tautų, kurios yra pagrindinių Europos kultūros tipų reiškėjos, Europoje randam ir eilę mažesnių tautų, kurios gyvena erdvėje tarp didžiųjų tautų ir dėl to vaidina *kultūros tarpininkų* rolę. Skaičium šitos tautos daugiausia nežymios, bet jų dvasinis indėlis yra pažymėtinas: jos atlieka tilto rolę tarp dviejų kultūros pasaulių ir palengvina europinės kultūros judėjimą ir jos vaisingumą. Kada didieji ir aštriai išsivystę kultūriniai tipai susitinka betarpiškai vienas su kitu, tada jie atsitrenkia stipriai vienas į kitą, sustingsta ilgiau trunkančios kovos padėtyje ir jų tarpusavio santykiai yra pasmerkti liktis bevaisiai. Nes didžiosios tautos paprastai blogai viena kitą supranta. Aštrumams sušvelninti ir tarpusavio susipratimui paskatinti yra pašauktos mažosios tautos. Iš prigimties jos turi, vadinas, tarpininkauti. Vakaruose šią palaimingą rolę jos atlieka jau šimtmečiais. Prisiminkime tik šveicarus arba olandus, kurie tarp romaniškosios ir germaniškosios kultūros tarpininkauja tikrai sėkmingai. Ar rytuose turi būti kitaip?

Kultūrinio tarpininkavimo nereikia aiškint tautinių mesianizmu, pasekant slavofilais ar lenkų mesianistais. Tuo tarpu, kai pastarieji savo tautą kelia į kitų tautų išganytojus, kultūrinis tarpininkavimas rodosi tik kaip istorinis, daugiausia nesąmoningas vyksmas tarpininkaujančios tautos buvime. Į tai savaime nukreipia tautos geografinė padėtis, istorinis paveldėjimas, jos politinė situacija. "Jau vien prisiimdamas, išlygindamas, perdirbdamas ir toliau perduodamas, kraštas atlieka tarpininko funkcijas". Taip aprašo kultūrinio tarpininkavmo vyksmą *J. Huzinga*[16]. Kultūrinis tarpininkavimas yra greičiau tautos buvimas nei jos sąmoningas ir tikslingas veikimas.

Prie tokių Europos kultūrinės bendruomenės tarpininkų tenka skirti ir Baltijos kraštus. Jie yra didžiajame kultūros kely-

je, kuris eina Europos pakraščiais nuo pietvakarių į šiaurę ir kurį tiek vokiečiai, tiek ir rusai pasirenka, kad vieni kitus pasiektų: jie susitinka Baltijos erdvėje. Lenkija užtveria kelią vokiečių kultūrai į rytus. Ši slavų tauta yra per didelė, kad galėtų vaidinti tarpininko rolę. Kita vertus, ji perdaug priešiškai nusiteikus rusų atžvilgiu, kad galėtų teisingai įvertinti rusų kultūrą; ir vokiečių kultūra yra gana svetima lenkų dvasiai. Lenkija stipriai gravituoja į romaniškos kultūros ratą (kaip ir Rumunija); savo etnologinėje struktūroje ji turi daug ką bendro su prancūzais ir dėl to yra daugiau ar mažiau užsidarius nuo abiejų savo didžiųjų kaimynų. Natūrali susisiekimo linija tarp vokiečių ir rusų kultūrų eina, vadinas, ne per Lenkiją, bet per Baltijos kraštus. Baltijos tautos turi svarbiausias prielaidas, kad galėtų vaisingai tarpininkauti tarp slavų ir germanų kultūrinių tipų: stipriai formuojantį gamtovaizdį, dvasios atvirumą svetimų kultūrų vertybėms ir kitokią kalbą.

Nebūtinai turime būti šalininkai Spenglerio teorijos apie kultūros augalinį charakterį, kad pripažintume gamtovaizdžio reikšmę kultūrai augti ir plisti. Pati kultūra gi yra gamtoje objektyvuota dvasia. Kaip žmogus, kultūros kūrėjas, turi savyje dvasią ir gamtą, taip ir žmogaus kūriniai yra apsprendžiami ir jaučia įtaką šitų dviejų pagrindinių buvimo jėgų. Nuklystume į vienašališką spiritualizmą, jei kultūrą darytume priklausomą tik dvasinių idėjų ir paleistume iš akies jos gilų ryšį su gamta. O baltiškoji gamta, kuri reiškiasi savo gamtovaizdžiu, yra tokios stiprios formuojančios jėgos, kad įvairius žmonių tipus suformuoja į *baltiškąjį tipą* (antropologiškai baltietis žmogus toli gražu nėra vienodas). "Aš pažįstu maža gamtovaizdžių su tokia formuojančia jėga", pastebi H. Keyserlingas, "tik šiaurės Amerika ir Balkanai man vaizduojasi kaip kraštai su tokia pat kūrybine jėga[17]". Kaip Amerikoje gamtos kuriamoji jėga įgali sudaryti "tam tikrą žmonių rūšį" iš priešingiausių rasių[18], taip ir Baltijos kraštovaizdis įspaudžia bendrą bruožą visiems Baltijos kraštų gyventojams. "Reicho vokietis, kuris užaugo Baltijos kraštuose, tapo baltu; tas pats su lenku, švedu, rusu, net ir žydu[19]". Baltas pagal Keyserlingą esąs "pirmoj eilėje baltas, vokiškas, ar daugiau lenkiškas, švediškas, ar rusiškas, pagal tai, ar jis tautinį svorį skiria vokiečių, estų ar latvių tautybei. Kiekvienas tikras Baltijos kraštų gyventojas pašalietį veikia pirmiausia kaip baltas... Yra labai daug galimų ir tikrų atspindžių pagal elementų pasiskirstymą. Tačiau bal-

tiškumas, kaip tokis, vis dėlto visur yra pagrindinis charakterio bruožas[20]". Tai aiškinti istoriniu likimu mažiau begalima, nes Baltijos tautoms jis nebuvo *bendras pergyvenimas.* "Baltijos kraštuose gamtovaizdis yra pirmiausia tas veiksnys, kuris visus Baltijos kraštų gyventojus padaro baltais: jis turi didžiausios formuojančios galios[21]".

Apie baltų dvasios atvirumą svetimų kultūrų vertybėms nereikia tarti daug žodžių: šitas atvirumas baltų tautoms vos nevirto pražūtim. Baltijos kraštų istorijoje buvo periodai, kada socialinis aukštasis sluoksnis Estijoje ir Latvijoje buvo vokiškas, Lietuvoje lenkiškas. Kai dėl Lietuvos, tai bajorija buvo lenkiška ne ta prasme, kad ji būtų atvykusi iš Lenkijos, bet ta, kad ji prisiėmė lenkišką kultūrą, nors bajorai nuo šimtmečių buvo vietiniai. Tačiau Baltijos kraštų tautinis atgimimas buvo ženklas, kad baltiškoji dvasia nedingo dėl savo atvirumo. Kai tik laikas atėjo, ji vėl staiga atsitiesė ir iškėlė aikštėn nuosavą kultūrą. Jei mes šiandien galime kalbėti apie baltų europinį uždavinį, tai tik dėl to, kad baltiškasis žmogus ne tiktai yra atviras didžiosioms germanų ir slavų kultūroms, bet kad jis drauge išsilaikė ir savarankiškas. Ir tai yra būtina, nes kultūrinis tarpininkas tik tada gali savo uždavinį atlikti, kada jis svetimai kultūrai nei atkakliai priešingas, nei jai bevališkai pasiduoda.

Jėga, kuri baltietį žmogų saugoja nuo paskendimo svetimoje kultūroje, yra jo kitokia kalba. Pirmu pažvelgimu atrodo, kad kalbų įvairumas apsunkina kultūrinį tarpininkavimą ir tos tautos, kurios nuosavos kalbos neturi, kaip šveicarai ar austrai, yra geresnėje padėtyje nei baltai, kurie vartoja tris kalbas ir nė viena iš jų negali susiprasti su kaimynais. Iš tikrųjų betgi yra atvirkščiai. Šią problemą tyrinėdamas, J. Huizinga palygina, kaip tarpininko vaidmenį atlieka šveicarai ir olandai. Šveicarų kalba yra ta pati kaip ir jos didžiųjų kaimynų, tuo tarpu olandai kalba sava kalba, kuri priklauso germanų kalbų grupei, bet kurią vargiai galės suprasti vokietis ar anglas. Šitą reiškinį J. Huizinga analizuoja ir prieina išvadą ne šveicarų, bet kaip tik olandų naudai. "Šveicaras, — sako J. Huizinga, — pagal tai, ar jo gimtoji kalba yra vokiečių ar prancūzų, turi savo dvasioje pasirinkti vieną iš dviejų pusių[22]". Jis yra jau iš anksto nuskirtas pasirinkti vieną ar antrą kultūrą. Vokiečių ar prancūzų gimtoji kalba neduoda šveicarui laisvės germanišką ar romanišką kultūrą, tarp kurių jis turi tarpininkauti, nekliu-

domai priimti ir perdirbti pagal savo dvasinį būdą. Tuo tarpu olandas tų kultūrų atžvilgiu yra laisvesnis, nes jos ateina pas jį ne savo pirminės kalbos pavidalu, bet jas priima jau pervilktas į olandų kalbą. Jei olandas su savo kalba ir nebus pasaulio išgirstas, tai jo savarankiškumas jam duoda tą pirmenybę, kad jis gali galbūt geriau nei kita tauta Europoje suprasti trijų didžiųjų kaimynų dvasią. Be nuosavos kalbos olandas būtų mažiau tinkamas tarpininko vaidmeniui[23]". Jei J. Huizinga mintys apie Olandiją teisingos, tai jas galima be rezervų taikyti ir Baltijos tautoms. Tuo būdu baltų kalbų kitoniškumas nekenkia baltų tautų tarpininkavimo uždaviniui; atvirkščiai, tai pirmenybė, kuri baltų dvasiai palieka daugiau laisvės atlikti tarpininko vaidmenį labiau kuriamuoju būdu. Olandų tauta juk irgi kūrybingesnė nei šveicarų.

4. *TARPININKO UŽDAVINYS BALTŲ SĄMONĖJE*

ŠITA trumpa analizė svarbiausių prielaidų, kurios reikalingos kultūrinio tarpininko vaidmeniui, rodo, kad Baltijos tautos iš tikrųjų pačia prigimtim yra paruoštos tarpininko uždaviniui. Jų geopolitinė padėtis visiškai sutaria su jų gamtinėmis ir dvasinėmis ypatybėmis ir skatina baltų tautas pergyventi savas kultūras kaip tiltą tarp vokiečių ir slavų pasaulio. Bet Baltijos tautos kaip kultūros tarpininkas reiškiasi daugiau nei tik pergyvenimu. Ir baltų galvojime Baltijos tautų tarpininkavimo vaidmuo yra suprastas ir permąstytas. Baltų sąmonė, kiek ji reiškiasi baltų istorijos ir kultūros filosofijoje, susitelkia ypačiai prie tarpininkavimo uždavinio tarp Vakarų ir Rytų.

Laiko atžvilgiu lietuvių kultūros filosofas *Stasys Šalkauskis* (1886-1941) buvo pirmasis, kuris karštai ėmėsi šio klausimo ir kultūrinį tarpininkavimą rodė kaip lietuvių tautos tautinį pašaukimą, kaip jos buvimo įprasminimą[24]. Visa Lietuvos istorija buvusi apspręsta Lietuvos santykių su germaniškuoju ir slaviškuoju pasauliu: lietuviškoje žemėje buvo pakeltos didžiausios grumtynės tarp Vakarų ir Rytų dvasios. Bet Rytai ir Vakarai, kiekvieni sau skyrium gyvuodami, yra vienašališki, dėl to jie ilgisi vienas kito. Lietuvių tautos istorinis uždavinys esąs tarpininkauti tarp šitų dviejų Europos gyvenimo kraštybių, sudaryti jų organinę sintezę savoje tautinėje kultūroje ir tuo būdu tapti erdve dvasiniams mainams tarp Rytų ir Vakarų. Lie-

tuvių tautinis atgimimas, Šalkauskio supratimu, buvo spontaniška reakcija prieš Rytų dominavimą, bet tai nereiškia, kad nepriklausomos Lietuvos laikotarpis buvo formuojamas išimtinai vakarietiškai. "Kad galėtų gyventi ir tarpti, lietuvių tauta turi tiek savo politikoje, tiek ir kultūroje išlaikyti pusiausvyrą tarp Rytų ir Vakarų[25]". Tai esąs svarbiausias lietuvių tautos gyvavimo idealas. Daugelyje savo atskirų studijų Šalkauskis mėgino nurodyti konkrečius kelius ir priemones šitam tautos idealui giliau pažinti ir jam praktiškai vykdyti.

Labai dėmesio verta, kad Baltijos vokietis grafas *H. Keyserlingas*, Šalkauskio teorijos nepažindamas, prieina tas pačias išvadas. Savo veikale "Das Spektrum Europas" (1928) jis lygina Baltijos kraštus su Belgija[26] ir randa, kad Baltijos kraštai Europai reiškia dar daugiau nei Belgija. "Pastarasis kraštas tarpininkauja tik tarp giminiškų kultūrų; Baltijos kraštai ir baltų tautos tarpininkauja iš vidaus ir iš lauko tarp dviejų galingiausių ir iš esmės skirtingiausių kultūrinių ratų. Šiame tarpininko vaidmenyje aš regiu baltų uždavinį[27]". Baltijos kraštuose turįs "kilti tarpinis pavidalas tarp Rusijos ir Europos", nes "tokio tarpinio pavidalo yra Europa reikalinga". Ji reikalinga "tarpinio ryšio su naujai tampančiais rytais, ir, būtent, gyvo, konkretaus tarpinio ryšio, ne tik tarpininkavimo teorijos[28]". Šitą gyvą tarpinį ryšį Keyserlingas mato kaip tik Baltijos kraštuose, kurie sudaro Vakarų Europos kultūros ribą, kaip Lenkija ir Rumunija. "Bet priešingai nei rumunas ar lenkas, baltas nesijaučia iš esmės esąs ruso priešas; jis nėra Rytam užsidaręs, bet net jiems atviras. Jis pergyvena rusą net kaip giminę... jame, nors jis linkęs į Vakarus, tebėra gyva rusiška natūra, stipri rusiška įtampa, tik kultyvuotų tradicijų forma[29]". Dėl to baltas esąs pašauktas "suformuoti savyje oekumenišką tipą, Rytų-Vakarų įvairybių oekumenišką tipą".

Panašių minčių, nors kitu atžvilgiu svarstant, randame ir Australijoje gyvenančio latvių kultūros filosofo *Paul Jurevičs*[30]. Skirdamasis nuo Šalkauskio ir Keyserlingo, Jurevičs tautinės kultūros problemą svarsto, žvelgdamas daugiau į asmens etinių vertybių idealą, ir dėl to mažiau kalba apie latvių tautą kaip bendruomenę, o daugiau apie latvių žmogų kaip asmenį, kuris turi realizuoti integralios tautinės kultūros idealą. Tačiau Jurevičs jokiu būdu neišleidžia iš akių, kad latvių tauta priklauso rytų tautoms[31], iš kitos pusės betgi ji sieja savo tautos likimą su vakarų Europa. Rusija ir Vokietija yra jėgos,

kurios ir Latvijos gyvenimą apsprendžia. Aiškiai teigia Jurevičs, kad kultūros pagrindai tegali būti tik tautiniai ir kad tarptautinės kultūros iš viso nėra. Tačiau tuo pat sykiu jis pabrėžia, kad už kultūros tautinio elemento yra visuotinės visų žmonių išpažįstamos vertybės[33]. Jos yra apspręstos didžiųjų europinės kultūros tipų, ir be jų negalima susidaryti jokio tautinės kultūros idealo. Šiuo pagrindu Rusija ir Vokietija latvių tautai yra daugiau nei tik ūkinis partneris: jos daro įtakos esmingai latvių kultūros idealui, ir latvių susidūrimas su savo didžiaisiais kaimynais sudaro latvių kultūros didįjį uždavinį. Nors pats kultūrinis tarpininkavimas Jurevičs nėra aiškiai išreikštas, tačau jis yra susidūrimo tarp rusiškumo ir vokiškumo pagrinde.

Taigi baltų filosofai, svarstydami savo tautų, savo kultūrų istorinę rolę, nurodo tą rolę arba kaip sąmoningą tarpininkavimą tarp Rytų ir Vakarų (Šalkauskis ir Keyserlingas) arba bent kaip susidūrimą su Rytais ir Vakarais norint įgalinti etinį kultūros idealą (Jurevičs). Bet kuriuo atveju Baltijos kraštai suprantami kaip Rytų-Vakarų susitikimo erdvė.

5. BALTŲ EMIGRANTŲ PADĖTIS

BALTIJOS kraštų padėtis su Sovietų Sąjungos okupacija betgi iš esmės pasikeitė. Baltijos tautos gyvena dabar nebe riboje tarp germaniškos ir slaviškos kultūros, bet tik slaviško pasaulio viduje. Be abejo, baltų kultūra plėtojasi ir toliau, bet užuot skatinama ir apvaisinama abiejų kaimyninių kultūrų, ji turi sunkiai grumtis su vienašališku rusišku dominavimu[34]. Taigi kol truks dabartinė politinė padėtis, Baltijos kraštai yra išskirti iš tarpininkavimo uždavinių.

Tačiau ar tai reiškia, kad tarpininkavimo rolė tuo pačiu yra sužlugdyta? — Aišku, Europa laikinai yra netekusi Baltijos erdvės Rytų-Vakarų susitikimams. Laisvajame pasaulyje betgi gyvena šimtai tūkstančių baltų, kurie yra pašaukti ir net įpareigoti perimt ir toliau vykdyti savo tautų europinį uždavinį. Nes dvilypė Europos gyvenimo forma lieka keliarodžiu ir Baltijos emigracijai: ir savo emigrantinėje būtyje jie turi egzistuoti dviejose dimensijose — savo tautiškumo erdvėje ir europinės bendruomenės erdvėje. Savo tautiškumo dimensija įpareigoja Baltijos emigrantus išlaikyti ir tęsti savo tautinę kultū-

rą. Europinė dimensija iš jų reikalauja dalyvauti sprendime laiko problemų, nuo kurių priklauso ir jų tautų likimas. Europinis Baltijos emigracijos uždavinys taigi yra *vykdyti pagal laiko galimybę seną baltų kultūrinį tarpininkavimą*. Kaip laisvi Baltijos kraštai tarpininkavo tarp Rytų ir Vakarų, taip ir baltų emigracija dabar turi surasti kelią, kad šitam europiniam uždaviniui liktų ištikima. —Kuriuo būdu tai šiandien įmanoma?

Susidūrimas su slavų kultūra šiandien, kaip sakyta, yra bendriausias ir svarbiausias uždavinys visai Europai. Bet slavų kultūra šiandien ateina į Vakarus nebe "žmogiško visuotinumo" forma, kaip tai buvo formulavęs Dostojevskis[35]; ji yra jau bolševikiškai nužymėta ir dėl to sudaro didelį pavojų vakarų Europos kultūrai. Praktiškai šiandieninis susidūrimas su slavų kultūra reiškia ne ką kitą, kaip susitikimą su bolševikine kultūra. Dabartiniu momentu tas susitikimas palyginti dar kuklus, bet ilgainiui jis bus neišvengiamas: geležinė uždanga kultūros srityje amžinai nebus nuleista, nes Rusijoje yra susidaręs naujas žmogaus tipas ir nauja kultūra[36], kurie aistringai jieško ryšio su europiniais žmonėmis ir europine kultūra ir juos laiko artimiausia erdve bolševikiniam laimėjimui. Bolševikinis žygis į Vakarus artimiausioje ateityje bus vykdomas pirmiausia kultūrinėje srityje. Dabartinis sovietinis siekimas surasti kontaktą su Vakarų kultūriniu pasauliu —nuo sporto iki atominių mokslų — turi tikslą ne atkelti vartus ir atidaryti duris Vakarų kultūrai į Sovietų Sąjungą, bet surasti kelius ir priemones, kuriomis bolševikinė kultūra įsiveržtų į Europos dvasią.

Iš čia kyla ir baltų emigracijai visai konkretus uždavinys, būtent: paruošti Vakarų pasaulį neišvengiamam susitikimui su sovietine kultūra. Bolševizmo kultūrinis veržimasis į Vakarus neturi Europą užtikti netikėtai. Vakarų žmogus neturi be niekur nieko priimti bolševikinę kultūrą, nors ji ateitų ir koegzistencijos laikotarpyje. Kitaip jis bus bolševikinės kultūros nugalėtas, nes jis šitą kultūrą vargiai pažįsta ir jos siekimus vargiai supranta. Vakarų žmogus prieš ją atsiduria arba naiviai atviras, nesirūpindamas patikrinti šitos kultūros vertę nei sąmoningai pažinti jos pagrindus; arba jis ją bagatelizuoja, nepripažindamas jai jokios vertės ir prasmės. Vakarų žmogaus laikysena bolševikinės kultūros atžvilgiu galbūt geriausiai parodo, kaip labai jis šioje vietoje yra reikalingas tarpininko, kuris jam atskleistų bolševikinės kultūros tikslą ir prasmę. Baltų emigracija turėtų atlikti šitą tarpininko uždavinį.

Tiesa, tarpininkavimo terminas šiuo atveju, susitikime su bolševikine kultūra, gali baidyti. Bet tarpininkavimas ne visada reiškia tik pasiūlymą, jis dažnai reiškia įspėjimą arba mažiausiai bent paskatinimą susimąstyti. Kultūrinis tarpininkavimas savo esme yra atitinkamos kultūros *esmės ir prasmės nušvietimas*. Dėl to jis nėra jokia propaganda prieš kultūrą arba už ją. Jis yra paruošimas : 1. paruošimas subjektyvinės dvasios gilesniam žvilgiui į kultūros lobyną, 2. paruošimas pačios kultūrinės vertybės, atskleidžiant joje slypinčią prasmę. Jei bolševikinė kultūra yra pavojus europinei kultūrai, tai Baltijos emigracija, kaip kultūrinis tarpininkas, turi šitą pavojų parodyti ir Europą įspėti. Bet tai neįmanoma be bolševikinės kultūros gilesnės analizės. Tirti bolševizmą kaip kultūrinį reiškinį yra būtina, kad vakarietis žmogus galėtų susidurti su juo sėkmingai. Baltų emigracija padarytų likiminę klaidą, jei ji tik plūstų bolševikinę kultūrą, užuot konkrečiai ir pagrįstai parodžius, kur yra šios kultūros grėsmė ir negerovė. Nuo Petro Didžiojo[37] rusai turi plačią kultūros programą, kurios tikslą galima būtų šiaip išreikšti: Rusija turi virsti europinės kultūros sostine. Bolševizmas imasi uždavinį vykdyti, tik nesirengdamas europinę kultūrą pratęsti, kaip buvo norėjęs Petras Didysis, bet radikaliai nutraukdamas ryšius su Vakarų kultūros praeitimi: *bolševikinė kultūra nori ateiti į Vakarus ne Vakarų kultūrą papildydama, bet ją pakeisdama visiškai kitomis vertybėmis*. Tai galutinis bolševizmo pastangų tikslas kultūrinėje srityje. Europa laukia iš baltų emigracijos, kad ji prisidės prie bolševikinės kultūros programos ir jos kultūrinių siekimų demaskavimo ir tuo būdu atliks senąją Baltijos kraštų kultūrinę misiją. Ir naujos padėties akivaizdoje tarpininkavimo uždavinys liekas amžinoji pareiga baltiečio žmogaus, o ypačiai baltų emigrantų.

Nėra šio straipsnio uždavinys pateikti konkretų planą minėtai pareigai atlikti: tai būtų reikalas baltų kultūrinių institucijų, pvz. Baltų tyrimo instituto ar Baltų draugijos. Šioje vietoje galima nurodyti tik į porą punktų, kurie gali pavaizduoti, kaip baltų emigracijos uždaviniai turėtų būti suprantami:

1. Bolševizmas kaip kultūrinis reiškinys Vakarų pasauliui gresia ne mažiau kaip bolševizmo politinė sistema. Vakarų jaunimas jaučiasi vis labiau svetimas senajai europinei kultūrai ir dairosi naujo kultūrinio tipo. Bolševikinė kultūra jieškančiam

jaunimui pasisiūlo kaip kultūra "didesnės drąsos[38]" ir tokiu būdu ima ruošti kelius bolševikinio gyvenimo tvarkai.

2. Bolševizmas kaip kultūrinis reiškinys neturi būti bagatelizuojamas. Daugelis vakariečių (tarp jų ir kai kurie baltų emigrantai) daro klaidą, lengvai susidorodami su bolševikine kultūra tuo vienu nurodymu į jos propagandinį charakterį. Naujai išaugusios rusų generacijos, kurioms komunizmas virto šventu įsitikinimų visiškai pakeitė sovietinių kultūrinių laimėjimų prasmę, ypačiai dvasinio gyvenimo srityje propaganda jiems virto tikėjimu.

3. Bolševizmas kaip kultūrinis reiškinys sykiu yra ir revoliucinis. Jis laiko save žmonijos istorijos naujo periodo objektyvacija (įsikūnijimu) ir dėl to reiškia pretenzijas būti vienintele tikra ateities kultūra. Taigi tikra ir taikinga koegzistencija tarp Vakarų ir bolševikinės kultūros yra negalima.

4 Bolševizmas kaip kultūrinis reiškinys yra giliai rusiškas dalykas. Nors rusų emigrantai plačiai paskleidė legendą, kad komunistinė Sovietų valdžia esanti "tarptautinės revoliucionierių profesijos sekta[39]", bet teisingas yra N. Berdiajevas sakydamas: "Bolševizmas rusų tautai yra ne išorinis, bet išvidinis reiškinys"; jis "atitinka rusų tautos dvasinį būvį[40]"; dar daugiau: jis yra "trečioji Rusijos didybės, rusiškojo imperializmo apraiška[41]". Slaviškojo elemento bolševizme negalima paneigti.

Jei baltų emigracija šiuos (ir daugelį kitų) punktų teisingai nušviestų ir tuo būdu įgalintų vakarietį pažvelgti į bolševikinės kultūros vidų, tai jų indėlis Vakarų-Rytų susidūrime tikrai būtų svarus. Nes didžios kultūrų grumtynės jau eina visu tempu. Slavų prasiveržimas į Vakarus yra didžiulis: rusai girtuokliauja šiandien ne tik prie Rygos uosto, kaip Petro Didžiojo laikais, bet ir prie Goethes bei Schillerio karstų.

Pabėgdami į Vakarus, Baltijos emigrantai norėjo ne šitų likiminių grumtynių išvengti. Priešingai, jų buvimas laisvajame pasaulyje įgalina juos toliau vykdyti tarpininkavimo rolę. Tiesa, šitas kultūrinis tarpininkavimas, kuris normaliais laikais vedė į germanų ir slavų kultūrų tarpusavį apvaisinimą, šiandien yra pavirtęs įspėjimu Vakarų pasauliui ir bolševikinio pasaulio demaskavimu. Tačiau nepaisant šio pakitimo, baltietis žmogus, o pirmiausia baltų emigrantas vis tebegyvena riboje tarp dviejų pasaulių, abudu juos savo dvasia apimdamas.

1.) Das Spektrum Europas, Heidelberg 1928, p. 459.

2). t.p., p. 453.

3). Das Reisetagebuch eines Philosophen I, Darmstadt 1920, p. 7.

4). "Turiu tam kai kurių teisių, nes labai galimas dalykas, deja, kad esu šiandien tarp gyvųjų "dekanas", seniausias iš tų, kurie paskelbė tą idėją Europai", Ortega. Plg. "Europaeische Kultur und europaeische Voelker", Stuttgart 1954, p. 35.

4*). Europaeische Kultur und europaeische Voelker, p. 14-15.

5). Pažymėtina, kad europinė vienybė apėmė ir Baltijos kraštus jau net viduriniais amžiais. Tai rodo tarp kitko labai vaizdžiai lietuvių skundas prieš Vokiečių Ordiną, kurį Vytautas Didysis įteikė visuotinei Konstanzos konsilijai 1415: Lietuvos didysis kunigaikštis kreipėsi į aukštesnę instituciją, kurios sprendimas turėjo galiot jam pačiam kaip ir Vokiečių Ordinui.

6). Europaeische Kultur und europaeische Voelker, p. 36.

8). Šiuo klausimu Ortega ima prieštarauti pats sau, kai jis iš vienos pusės pabrėžia Europos istorijos dvilypę formą, o iš kitos tvirtina, kad tautos "nebeturi daugiau jokios ateities': jos esančios "pavirtusios provincijomis'; jos esančios "įaugusios į namus ir įsimovusios į pantaplius" (t. p., p. 35-37). Ortega čia klysta dėl to, kad jis savo žvilgsnį nukreipia tik į romaniškas tautas, kurios kultūriniame susitikime nebevaidina pirmaeilės rolės ir todėl atrodo kaip provincijos, tikrai kaip kultūrinis užnugaris: net Paryžius, buvusi "prieš 40 metų pasaulio sostinė", pasak Ortegos, esąs virtęs "nuostabiu būdu provincijos miestu" (p. 35). Plg. tuo pat klausimu ir **D. Cortes,** Der Abfall vom Abendland, Wien 1948, p. 76.

9). Šio baigmės simboliniu aktu galima būtų laikyti susipratimą tarp Vokietijos ir Prancūzijos dėl Saaro krašto: jis parodė, kad paskutinė konkreti įtampa yra pašalinta ir kad dirvos tolimesniam susidūrimui nėra ko jieškoti Europos vakaruose.

10). Plg. **Kazys Pakštas,** Baltijos respublikų politinė geografija, Kaunas 1929.

11). **A. Gercen,** Sočinenija, Geneve 1875-79, tomas V, p. 267.

12). T. p., p. 280.

31). T. p., p. 281.

14). T. p., p. 210; plg. t. X, p. 294.

15). T. p., p. 210

16). Geschichte und Kultur, Stuttgart 1954, p. 352.

17). Das Spektrum Europas, p. 362.

18). Plg. Das Reisetagebuch eines Philosophen II, p. 757.

19). Das Spektrum Europas, p. 382.

20). T. p., p. 383-384.

21). **H. Keyserling,** cit. veikalas, p. 386.

22). Geschichte und Kultur, p. 353.

23). T. p., p. 354.

24). Plg. jo veikalus; Sur les confines de deux mondes. Essai syntetique sur le problem de la civilisation nationale en Lithuanie, Geneve 1919; Tautybė, patriotizmas ir lietuvių tautos pašaukimas, Kaunas 1928; Lietuvių tauta ir jos ugdymas, Kaunas 1933. - Apie šalkauskio tautinės kultūros teoriją plg. **A. Maceina,** Kultūrų sintezė ir lietuviškoji kultūra, Židinys, Kaunas 1939, Nr. 4-12.

25). Lietuvių tauta ir jos ugdymas, p. 47.

26). Taip palygina ir Šalkauskis: Belgija esanti pašaukta tarpininkavimo uždaviniui savo tautinės sudėties dėka, Lietuva - dėka savo kultūrinių pradų, kurie yra nulėmę jos istorinę raidą (plg. Lietuvių tauta, p. 48-49). Imtis tokio palyginimo Šalkauskį paskatino M. de Munnynck (plg. Psychologie du patriotisme, Fribourg 1914).

27). Das Spektrum Europas, p. 390.

28). T. p., p. 391.

29). T. p., p. 393.

30). Pl.g jo veikalus: Nacionales dzives problemas, Riga 1936; Dzive un liktenis. Refleksijas par latvisko eksistenci, Kopenhagen, 1955.

31). Dzive un liktenis, p. 95-96.

32). T. p., p. 56, 134.

33). T. p., p. 20-21.

34). Apie Sovietų tautybių politiką plg. **G. v. Rauch,** Rusland: staatliche Einheit und nationale Vielheit, Muenchen 1953; das Bulletin der ukrainischen unabhaengigen Assoziation "Die Nationalitaetenpolitik Moskaus", Muenchen 1956-57. - Sovietų Sąjungos komunistų partijos centro komiteto nutarime pakartotinai pabrėžiama, kad partija pasisako už "sąjunginių respublikų teisių praplėtimą ūkinės ir kultūrinės kūrybos srityje'; partija tiesianti kelią "nacionalinių respublikų ūkiui ir kultūrai sparčiau plėtoti" (Literaturnaja gazeta 1957, Nr. 80). Ar tai bus įvykdyta, parodys tik ateitis. Tačiau nutarimo priėmimas rodo, kad nacionalinių respublikų tautinės teisės lig šiol buvo gana apribotos, t.y., kad kultūros pavyzdys buvo rusų kultūra.

35). Savo kalboje apie Puškiną 1880 birželio 8 **Dostojevskis** nurodė į Puškiną kaip į reiškėją rusų tautos veržimosi į "universalumą ir į visuotinį žmoniškumą'; Dostojevskis skatino rusų tautą tapti "broliais visų žmonių, visuotiniais žmonėmis" Saemtliche Werke, t. 12, p. 134-35, Piper, Muenchen). Bolševizme yra visuotinio žmoniškumo idėja tik iškreipto pavidalo, nes sovietinis rusas yra brolis tik pasauliniam proletariatui ir tai "galingesnis brolis", arba "vyresnis brolis", kaip jį vadina sovietų poetas I. Maštas (plg. "Družba narodov' 1954, Nr. 4, p. 123).

36). Plg. **R.A .Bauer,** Der neue Mensch in der sowjetischen Psychologie, Bad Nauheim 1955; **E.J. Simmons,** Der Mensch im Spiegel der Sowjetliteratur, Stuttgart 1956; **G. Karpow,** Ueber die Kulturrevolution in der UdSR, Berlin 1956; **L. Froese,** Ideengeschichtliche Triebkraefte der russischen und sowjetischen Pedagogik, Heidelberg 1956.

37). Petras Didysis 1714 metais Rygos uoste, ištuštindamas savo taurę ant tik ką nuleisto laivo, kalbėjo tokius žodžius: "Istorikai nukelia seniausią mokslų sostinę į Graikiją; iš ten jie keliavo į Italiją ir paskui išplito į visus Europos kraštus... Šitą mokslų keliavimą po visą žemę aš norėčiau palyginti su žmogaus kraujo apytaka, ir man rodos, kad jie savo buveinę Anglijoje, Prancūzijoje ir Vokietijoje kada nors vėl paliks ir keliems šimtmečiams persikels pas mus" (plg. **I.W. Kirejewskij,** Russland und Europa, Stuttgart 1948, p. 6-7).

38). Plg. "Literaturnaja gazeta' 1957, Nr. 51, p. 1.

39). Vestnik instituta po izučeniju istorii i kultury SSSR, Muenchen 1952, Nr. 2, p. 6.

40). Das neue Mittelalter, Tuebingen 1950, p. 76.

TUNDRŲ PUSAITĖ

Iš Sibiro poezijos

Prisiglaudus prie tundros veido,
Ir tu čia tremtinė liūdna.
Sakyk, sakyk, kas tau neleido
Su saule pasilikt šviesia?...

Ar tu myli šią žemę šaltą, —
Melsvas padanges pamiršai?
Kodėl viršūne savo balta
Dairais po tundrą taip liūdnai?

— Prisimenu padangę baltą,
Su ilgesiu tenai žvelgiu...
Bet aš myliu tą tundrą šaltą,
Aplaistytą žmonių krauju.

41). **N. Berdjajew,** Istoki i smysl russkogo kommunizma, Paris 1955, p. 99. - Plg. taip pat **E. Sarkysianz,** Russland und der Messianismus des Orients, Tuebingen 1955, p. 3.

Red. pastaba.

Lietuvos kultūrinio tarpininkavimo rolė buvo kitų ir anksčiau pastebėta bei įvertinta. Mūsų dėmesį atkreipė į rusų istoriko prof. J. J. Lappo 1901 veikalą.

"Didžioji Lietuvos Kunigaikštija 1569 — 1586 laikotarpy, nuo Liublino unijos iki Stepono Batoro mirties."

Įžangoje, tarp kitko, rašo: "Lietuvos Statutas buvo vienas iš šaltinių caro Aleksiejaus Michailovičio statutui (Sobornoje Uloženie). Vien tik tas jau yra įrodymas apie didelę Kunigaikštijos įtaka Maskvai. Ta įtaka buvo stipri ir nuolatinė.

Lietuva turėjo daug duoti iš savo žymiai aukštesnės kultūros mažiau išsilavinusiai Maskvai. Ji (Lietuva) dėl savo geografinės padėties, buvo tarpininkė rytų Maskvai perduodant jai vakarų kultūrą. Ir didelės Petro reformos buvo įtakoje Lietuvos vidaus tvarkos, su kuria Petras Didysis turėjo susipažinti būdamas Kunigaikštijoje su savo kariuomene šiaurės karo metu."

ŠIAURĖS GĖLELĖ

Iš Sibiro poezijos

Nuošalioj pašlaitėj prie upelio
Pažydės truputį, pažydės, —
Ir linguoja vėjuje galvelė,
Ir lietutis merkia lig širdies.

Laužo vėtros, blaško uraganai,
Ir lašelis rieda stiebeliu.
Ir avių banda čia niekad nesigano,
Ir nėra jai seserų gėlių.

Tik viena ji į kalnelį žiūri,
Lyg sapne sustingusi svaja...
Kažkur liejas plačios saulės jūros,
Kažką vėjas pabučiuoja — tik ne ją...

Ją aplenkia dienos aukso važiuos
Lyg našlaitę be mielos mamos.
Ir pavasaris čia vieši maža,
Ir mažai pašlaitėj šilumos.

Bet pažvelk į jos veidelį gerą —
Tarsi šilumą jauti gimtų namų,
Tegu pūgos, tegu vėtros bara, —
Tau su ja nežemiškai ramu.

Kai rytais einu nelaisvės kelią,
Ji galvelę lenkia palydėt.
Vakare apie vargų vargelį
Alpdama ripuoja su žvaigždėm.

O jei kartais neišlaikius tektų
Atsigulti svetimuos laukuos —
Ji ir dieną, ir nykiausią naktį
Tau iš tolo galvele linguos.

Ar pasisekė sunaikinti nepriklausomybės idėją nūdienėje Lietuvoje?

JULIUS VIDZGIRIS

Nepriklausomybės idealas nūdieniame pasaulyje neginčijamai pripažįstamas ir žymi tautų, plačiųjų masių atbudimą, bendrą visuomenės demokratėjimo kryptį. Tai išraiška ir kartu sąlyga naujos žmogaus sąmonės, kad kiekvienas turi teisių, į kurias niekas negali kėsintis, tarp jų teisę laisvai lemt savo gyvenimą, jį savarankiškai tvarkyti. Nūdien nepriklausomybės siekia ir jos ilgesiu gyvena net kolonijų tautos, apie kurias visai iki šiol nekalbėta. Tuo tarpu lietuviai yra viena tų Europos tautų, kurios pagrįstai didžiuojasi savo sena valstybine praeitimi, iš tikrųjų senesne, negu tuo gali girtis maskvinis pavergėjas. Lietuviškoji nepriklausomybė — seniai subrandintas ir naujausios visuomeninės raidos sutvirtintas idealas. Svetima "globa", "vadovavimas', prievarta brukamas "išganymas' yra tai, kas sovietinėje okupacijoje nuolat žeidžia lietuvio žmogiškojo orumo sąmonę. Ir šiuo tat požiūriu **okupacija yra mėginimas atsukti istorijos ratą atgal.**

Koks tai sunkus ir neįmanomas užsimojimas, niekas to geriau nežino už pačius okupantus, nes ir milžinišką jėgos persvarą beatodairiškai naudodami, jie jautėsi priversti padaryti nuolaidų, pirmiausia kapituliuoti žodžiais. Antai, komunistinių agentų žodyne pastaruoju metų naudojami anksčiau buvę išbraukti terminai, kaip "tauta', "tautos dvasia", "nacionaliniai ypatumai", dargi "nepriklausomybė". Tai įdomus komunistinio režimo prisipažinimas, kokia neišraujamai gili tautinės nepriklausomybės idėja pavergtoje tautoje. Nuolaidos neapsiribojo žodžiais.

Respublikinių teisių praplėtimo prasmė

Po Stalino mirties daugiau pabrėžtas vad. "nacionalinių kadrų" klausimas ir praplėstos respublikinės teisės. Tai labai ribotos priemonės, kurios nereiškia kokio žingsnio į didesnį krašto savarankumą. "Nacionalinių kadrų' klausimas esmėje tėra okupanto mėginimas kiek lanksčiau vykdyti priespaudos politiką. Gal ne taip beatodairiškai, bet žymiai nuosekliau ir giliau gali visus nurodymus iš viršaus įvykdyti vietines sąlygas gerai pažįstas sandarbiautojas, negu svetimas atėjūnas. Su šia tendencija derinasi ir kiek praplėstos respublikinės teisės "valstybinio planavimo ir ūkinio finansavimo atžvilgiais teismų ir administracinės veiklos srityje, kultūrinėje statyboje" (T.1958.3.12, 2).

"Praėję ketveri metai — teigia bolševikinė TIESA —tai nuoseklaus mūsų šalies tautų valstybingumo stiprinimo ir vystymo metai. Sukurta Aukščiausios Tarybos Ekonominė Komisija, kurios uždavinys yra rūpintis, kad kiekvienai respublikai būtų sudarytos vienodos są-

IDĖJOS

JULIUS VIDZGIRIS sociologijos daktaras, buvęs Amerikos Balso bendradarbis, specialiai sekęs ir sovietinę spaudą. Laikome, kad jo pateikiama dokumentacija yra svarbi norint teisingai Lietuvoj padėtį įvertinti.

lygos vystytis ir augti, praplėstos respublikų teisės įstatymų leidimo srityje ir pagaliau visai neseniai pramonės valdumo pertvarkymas perdavė respublikoms visą jų teritorijoje esančią pramonę.. tarybinio demokratizmo stiprėjimo metai, leninio partinio gyvenimo normų atkūrimo metai" (T 1958.3.16, 1).

Respublikinių teisių praplėtimas, "valstybingumo stiprinimas' faktiškai tėra sovietinės imperijos centro prerogatyvų delegavimas ne pirmaeiliuose dalykuose.

Tiesa, kad ir koks suvaržytas vietinės administracijos aparatas savaime yra veiksnys, siekiąs savo galių sustiprinimo ir tuo pačiu netiesiogiai remiąs krašto savarankumo siekimus. Tik vis dar nematyti ženklų, kad jo įtaka iki šiol būtų pasiekusi pažymėtinos svarbos. Priešingai, valstybinį respublikinį aparatą kompartija įdėmiai stebi.

Lkp ck sekr. Sniečkus šiemet įspėjo:

"Mes turime taip pat kovoti ir su tendencijomis vienapusiškai aiškinti partijos nacionalinės politikos klausimus, akcentuojant tik tai, kas susiję su sąjunginių respublikų teisėmis, nutylint sąjunginių respublikų pareigas visos Tarybų Sąjungos atžvilgiu. Labai svarbus mūsų uždavinys yra auklėti partinius, tarybinius kadrus, visus respublikos darbo žmones gilaus bendrasąjunginių interesų supratimo dvasia, kokovoti su įvairiomis autarkinėmis atsiribojimo nuo bendrųjų Tarybų Sąjungos uždavinių tendencijomis' (T 1958.2.13)

Nepriklausomybės idėja ir jaunoji karta

Nepriklausomybės mintis gyva ne tik vyresnėje kartoje, kuri pati džiaugėsi laisvo gyvenimo laikotarpiu. Ji gyva ir jaunoje, pokario metais sovietines mokyklas išėjusioje kartoje. To neslepia patys sovietiniai pareigūnai ir jų spauda, kurioje režimo skundai ypač padidėjo po Vengrijos laisvės sukilimo 1956 m. rudenį.

Po Vengrijos įvykių Sniečkus viešai pareiškė:

"Ginkluotas reakcijos išpuolis prieš demokratinę Vengriją padrąsino reakcionierius ir mūsų krašte. Pradėjo kelti galvas buvusių priešliaudiškų partijų likučiai, išnaudotojiškų klasių atplaišos, buržuaziniai nacionalistiniai elementai ir įvairūs jų pakalikai. Vieni jų dangstydamiesi kritika, kiti po tariamos demokratijos kauke, o kai kurie ir visai atvirai, — mėgina kiršinti, šmeižti, skleisti nepasitikėjimą komunistų partija ir tarybinės vyriausybės politika Lietuvoje' (T 1956. 12.9, 2).

Sniečkų tuo pačiu metu patvirtino sov. Mokslų Akademijos pirm. Matulis:

"...gandai kartais paveikia kai kuriuos nemokančius kritiškai galvoti inteligentus bei moksleivius, kurie ima pūsti pas mus esamus trūkumus ir darbe pasitaikančias klaidas, užmiršdami respublikos darbo žmonių laimėjimus" (T 1956.12.12,2).

Sniečkus š.m. liepos 2 Kaune pareiškė:

"Lietuviškieji buržuaziniai nacionalistai visokeriopai stengiasi paveikti mūsų jaunimą, apnuodyti jį šovinizmo nuodais, atitraukti nuo socializmo' (KT 1958.7.4).

Ir Matulis Lkp 10-me suv-me šiemet teigė:

"Mokslinių problemų sprendimas vyko ir vyksta aštrios ideologinės kovos sąlygomis. Sudaužytų buržuazinių nacionalistų likučiai dar bando skleisti drumsčiančias nuotaikas" (T 1958.2.14).

Lkj ck pirm. sekr. Petkevičius Maskvoje kalbėjo:

"Kj organizacijos, o drauge su jomis ir visas respublikos jaunimas griežtai pasmerkė nihilistines pažiūras į mūsų tarybinę tikrovę, pasireiškusias 1956 m. atskirose studentų grupėse, davė atkirtį mėginimams idealizuoti praeitį, atskiriems nacionalistiniams išsišokimams... Buržuaziniai nacionalistai ir lietuvių tautos išdavikai stengiasi šmeižti tarybinį gyvenimą, apjuodinti viską, kas mums šventa, užnuodyti mūsų jaunimo sąmonę nepasitikėjimo ir skepticizmo nuodais. Jie mėgina atskiras jaunimo grupes nukreipti nuo proletarinio internacionalizmo kelio į klaidingą vadinamo nacionalinio komunizmo kelią" (KT 1958.4.18,2).

Buvęs "sukarintų organų" pareigūnas (taip savo praeitį Berijos tarnyboje slepiąs) sov. rašytojas Guzevičius-Gudaitis, statydamas reikalavimus savo kolegoms, taip pavaizduoja nūdienę jaunimo padėtį:

"Yra jaunų žmonių, kuriems neteko tiesiogiai pergyventi visų karo baisybių, kurie patys neturi skaudaus gyvenimo patyrimo, ir mūsų pareiga padėti jiems pažinti tą sunkią, skaudžią ir nepamirštamą praeitį. Bet yra ir tokių žmonių, kurie tariasi, kad praeityje aplamai nebuvę jokių sunkumų, jokių vargų, kad karas Lietuvoje prasidėjs tik 1944 m... O ką jau bekalbėti apie prieškarinius laikus?.. Juo labiau pamiršti tie laikai, kai mūsų krašte siautėjo smetoninis fašistinis teroras... Reikia pilnai pavaizduoti tą vakarykščią mūsų Lietuvą, kad jaunimas neturėtų dėl jos jokių iliuzijų!" (LiM 1958, nr. 24 (606), 3).

Apie jaunimo, ypač studentijos laikyseną yra patikimesnių liudijimų, negu iškreiptas tikrovės veidrodis sovietinėje spaudoje. Vakarus pasiekė žinios apie masines demonstracijas Kaune 1956m. Visų Šventųjų dieną, kai demonstrantai Laisvės Alėja išėjo į kapines, šaukdami "Duonos ir laisvės!", "Mes solidarizuojame su vengrais!" ir pan. Kapinėse nenutrūkstamai aidėjo tautos himnas ir tautinės dainos, ties žuvusiųjų už laisvę kapais suplevėsavo tautinės vėliavos. Panašios demonstracijos kiek mažesniu mastu įvyko ir Vilniuje tuo pačiu metu. Jose dalyvavo tik studentai. Rasų kapinėse prie Basanavičiaus, Čiurlionio, karių ir partizanų kapų, apdėlioję juos degančiomis žvakutėmis, jie giedojo tautos himną ir žinomąsias liaudies dainas. Vėlai vakare susirikiavęs jaunimas pasuko į Aušros Vartus. Po keleto dienų prasidėjus areštams daugiausia nukentėjo lituanistinio fakulteto studentai (Eur.Liet. 1957.6.27,1; The Interprete, January 1958).

Kitas liudininko aprašymas, kaip jaunimas Kaune 1957 m. šventė Vasario 16-ją, buvo "Į Laisvę" Nr. 15.

Tokių ir panašių faktų šviesoje išryškėja tikroji reikšmė tų žodžių, kuriuos šiemet Lkp 10-me suv-me pareiškė Paleckis:

"Deja, ir dabar dar mūsų visuomenėje sutinkami atskiri žmonės su anarchistinėmis - individualistinėmis smulkiaburžuazinėmis nuotaikomis, politiniai cinikai, nenusikratę buržuazinių nacionalistinių atgyvenų, mėgstantys plepėti apie "laisvę", bet nesugebantieji atskirti, kur laisvė ir kur nelaisvė" (KT 1958.2. 16, 1).

Okupacija pridengiama nepriklausomybės falsifikatu.

Nepriklausomybės troškimą pavergtuose lietuviuose nūdien skatina tiek bendrai žmogiškoji, tiek ypatinga tautinė padėtis. Viskas savotiškai į tai veda. Net patys primestojo režimo atstovai mėgina nepriklausomybės žodžiu pridengti tęsiamos okupacijos faktą. Antai, Sovietų kp 20-me suv-me Sniečkus teigė;

"Būdama Tarybų Sąjungos sudėtyje, lietuvių tauta įgijo tikrąjį valstybingumą ir nepriklausomybę' (T1956.2.18, 1).

Tokie ir panašūs oficialiosios propagandos pareiškimai tik labiau kursto nuslopintus nepriklausomybės troškimus pavergtoje tautoje. Juk tai pas pats, kas alkanam sakyti, kad jis sotus.

Okupanto argumentai nepriklausomybės idėjos tarnyboje.

Pavergtajame krašte kurstančiai veikia užsieniui skirtoji tarptautinio komunizmo propaganda, kuri daug vietos užima vietinėje spaudoje.

Aktyviai remdama kolonijinių tautų nepriklausomybės reikalą, Sov. S-ga skelbia principus ir mintis, kurie atitinka analogiškoje padėtyj esančių jos pavergtųjų įsitikinimus. Kartą pasirėmus visuotinai galiojančiomis tiesomis, nėra pagrindo jas apriboti tik kai kuriomis tautomis: kas tinka Alžyrui ar Libanui su Jordanija, tinka juo labiau Lietuvai bei kitoms Sovietų pavergtoms tautoms.

Pavyzdžio dėliai pora citatų iš dabartinio Sovietų premjero ir kp sekret. Chruščiovo kalbų:

"Laikas padaryti galą tam kraujo liejimui ir padėti susitarti Alžyro klausimu sutinkamai su Alžyro gyventojų interesais, atsižvelgiant į Prancūzijos interesus... (Pakeiskime Alžyrą Lietuva ir Prancūziją Sov. s-ga, ir koks lietuvis nepritartų tokiai minčiai? —m.p.)

"Kolonizatoriams laikas suprasti, kad kiekviena tauta gali ir turi būti visavaldis savo likimo šeimininkas...

"mūsų (S.S-gos — mp) politika kitų šalių atžvilgiu, nepriklausomai nuo to, ar jos didelės ar mažos, aiški. Mes nesikišame į jų vidaus reikalus, nes esame tos nuomonės, kad politinė santvarka, visuomeninė santvarka, ideologija — arba kitaip, visa tai, ką mes vadiname gyvenimo būdu, — yra vidinė neatimama kiekvienos šalies tautos teisė. Kiekviena tauta pati žino, kaip jai geriau šiuo metu gyventi, kurių pažiūrų laikytis, kuria religija tikėti, ir niekas, jokia valstybė neturi teisės primesti kitoms šalims ir tautoms savo gyvenimo būdo" (T 1958.3.15, 2).

Tokiais pareiškimais patys Sovietai per naktį atstato tai, ką dienos metu griauna.

Nepriklausomybės nostalgiją kelia net paprasčiausias tarptautinių žinių stilius. Pvz. žinia apie Jungt. Arabų Respublikos prez. Nassero kalbą Damaske:

"...užsienio viešpatavimas . ir imperializmas niekuomet negrįš į mūsų teritoriją. Imperializmas visaip mėgino pasmaugti mūsų širdyse laisvės ir nepriklausomybės siekimą, bet šis siekimas pasirodė žymiai stipresnis už imperializmo galimybes" (T 1958.2.28, 3).

Oficiali Sovietų tarptautinės politikos kalba ypač suteikia svarių argumentų, nes tereikia pasinaudoti tik analogija, kad visi tie teigimai pavirstų kaltinimu komunistiniam imperializmui. Pavergtieji gyvena pačių komunistų kurstomomis mintimis k.a.: "Bet ateis laikas, kai saulė, naujo gyvenimo saulė nušvis ir alžyriečių (ir kodėlgi ne lietuvių? —m.p.) tautai. Jos neužgesinti tautų krauju susitepusiems imperialistiniams budeliams' (T 1958.III.9 2).

Prisiskaitę ir prisiklausę tokių išsireiškimų, jie vieną dieną pasakys panašiai kaip dabar mokomi mitinguose: "Mes pareiškiame imperialistams: Kraustykitės iš Libano ir Jordanijos!" (KT 1958.VII.22 2).

Ir sovietinė kūryba nepriklausomybės idėją stiprina.

Lietuvių nepriklausomybės jausmus lygiai kursto ir juos nuolat audrina sovietinė kūryba iš vadinamo "didžiojo tėvynės karo" metų. Kas žino, su kokiais jausmais nūdien jaunimas deklamuoja panašius žodžius kaip šie parašyti Salomėjos Neries prieš vokiškąjį okupantą kovoje žuvusiai raudonųjų partizanei Melnikaitei atminti;

"Čia mano žemė Lietuva! —
Drebėkit, atėjūnai!
Čia milžinų dvasia gyva —
Jūs žudote tik kūną".

Ir kas gi gali iš tikrųjų pasakyti, ką jaučia lietuvis jaunuolis skaitydamas karo metu žuvusio totorių poeto Musos Džialilio eilutes? Greičiau negu apie neatsimenamą vokiečių okupacijos laikotarpį jame neišvengiamai gimsta dabarties vaizdai ir tada sovietinės eilės tampa aštria dabartinio režimo kritika legaliu užslopintų jausmų pavidalu:

▲

Budeliui

Ne, budeli, neatsiklaupsiu aš
ant kelių,
Nors mesk mane vergijon, nors
marink badu.
Stovėdamas aš mirsiu. Atgailos
žodelio —
Nors galvą kirsk man — ne-
girdėsi tu.
Deja, kautynėse ne tūkstantį-
tik šimtą
žudikų tokių šūviais patiesiau
taikliais
Už tai aš atsiklaupęs savo že-
mę gimtą
Ir savo liaudį paprašysiu man
atleist.

(T 1956.III.8.)

arba:

Netikėki!

Jei žinią atneštų kas apie mane
Sakytų: — Tėvynę jis išdavė!
Niekšas... —
Netikėk, brangioji! Tau šito-
kių žodžių
Draugai nesakys, jeigu myli
mane.
Ginklą suspaudęs, kariaut iš-
ėjau.
Tu ir tėvynė — už viską bran-
giau.
Argi galiu jus išduot? Niekada!
Kas man gyvenime liktų tada?

(LiM 1956 nr.7)

▲

Ar galima tikėtis evoliucijos?

Nepriklausomybės mintį nūdienėj Lietuvoj palaiko ją slegiančios okupacijos ideologinis anstatas, todėl nematyti ženklų, jog ta mintis galėtų būti galutinai nuslopinta. Tačiau tai dar nereiškia, kad daug ko būtų galima tikėtis iš evoliucijos. Kas taip manytų, tepalygina postalininę kryptį pavergtoje Lietuvoje su kaimyninės Lenkijos komunistiniu režimu. Jeigu Gomulkos režimas nėra idealas, tai Lietuvai ir nuo jo dar labai toli. Gomulkai buvo leista kalbėti apie skirtingus kelius, vedančius į socializmą, kurie, anot jo "priklauso ne tik nuo bendrųjų istorinių sąlygų, bet taip pat nuo specifinių įvykių, istorinių ypatumų ir tautinių bruožų, kurie išryškėjo istorijos eigoje". Apie lenkų tautą Gomulka yra pareiškęs, kad "joje dėl šimtmetinės baudžiavos istorinio vystymosi eigos susidarė ypatingas jautrumas krašto nepri-

klausomybę ir suverenumą liečiančiais klausimais". Jo nuomone, "tokių tautinių bruožų reikšmės, ypač socializmo statybos laikotarpyje, neįvertina ar juos neigia nihilistinis dogmatizmas, su kuriuo reikia kovoti, nes jis vėlina ir net nuo tikslo nukreipia kovą už socializmą, kas išdavoje sukelia darbo masių nepasitenkinimą' (plg. Gomulkos str. Pravdoje 1957.V.11).

Sniečkus niekad nieko panašaus negalėjo pasakyti, nors tie patys bendro istorinio palikimo šimtmečiai sieja Lietuvą ir Lenkiją. Užuot iškėlęs lietuvių jautrumą krašto nepriklausomybės bei suverenumo dalykuose po tų pačių tragiškų Vengrijos įvykių, Lkp ck pirmasis sekretorius, priešingai Gomulkai, lietuvius įspėjo nemėginti pabrėžti savarankiškumo rusų atžvilgiu.

"Kas kursto prieš rusų tautą, kas norėtų atplėšti lietuvių tautą nuo rusų tautos, tas kasa duobę lietuvių tautai. Arba su rusų tauta, su visomis tarybinėmis tautomis nacionalinio klestėjimo keliu, arba imperialistinė vergovė, lietuvių tautos sunaikinimo grėsmė. Trečio kelio nėra". (T 1958.II.13).

Lygiai tą patį pareiškė ir Paleckis:

"Klausimas būti ar nebūti lietuvių tautai, jos likimo ir būsimosios gerovės klausimas yra glaudžiai susijęs su tarybine santvarka, su broliška kitų tarybinių tautų pagalba, su draugyste, kuri riša ją su didžiąja rusų tauta' (KT 1958.II. 16, 1).

Ta pačia proga vienas ir kitas mėgino pabrėžti komunizmo ideologijos, vad. proletarinio internacionalizmo reikšmę tautiniams klausimams. Sniečkus:

"Proletarinis internacionalizmas ne tik neprieštarauja nacionaliniams lietuvių tautos interesams, bet sudaro jų geriausio patenkinimo pagrindą. Proletarinis internacionalizmas nepaneigia ir neatmeta patriotizmo savo tautai, meilės savo liaudžiai, pagarbos gimtajai kalbai, pažangioms nacionalinėms tradicijoms. Reikia teigiamai vertinti tai, kad yra atgaivinamos pačios liaudies sukurtos pažangios nacionalinės tradicijos bei papročiai' (T 1958.II.13). Ir Paleckis: "Lietuvių inteligentijos tarpe yra atskirų žmonių, kurie, nepakankamai gerai suprasdami partiškumo principą, komunistinėms idėjoms priešpastato nacionalines idėjas. Tai reiškia visiškai nesuprasti komunistinės ideologijos internacionalizmo ideologijos esmės. Tik ištikimas internacionalizmo, tautų proletarinės draugystės idėjoms komunistas yra geriausias savo tautos patriotas. Kas to nesupranta, tas dar užsikrėtęs buržuazinės ideologijos raugu, nes kaip tik buržuazija stengiasi monopolizuoti nacionalines ir patriotines idėjas, o pati iš esmės yra kosmopolitinė" (KT 1958.II.16).

Kaip savotiška nuolaida vertintinas tas faktas, kad Sniečkus pripažino, jog kai kurie režimo žmonės "iškraipo nacionalinę politiką" (plg. KT 1956.ĖII.9), pasmerkdamas "atitrūkusius nuo gyvenimo darbuotojus, kurie yra abejingi tokiems klausimams, kaip nacionalinių kadrų ugdymas, gimtosios kalbos vartojimas ir kt.", kurie vadovaujasi "nihilistinėmis pažiūromis į nacionalinius ypatumus" (plg. T 1958.II.13).

Įtampos ir budėjimo padėtis

Darant išvadą artimai ateičiai, nuslopintą nepriklausomybės troškimą pavergtoje Lietuvoje reikia laikyti nuolatinės įtemptos, nepasitenkinimo ir galimo netikėto sprogimo židiniu. Tai uždeda pareigą nuolat budėti, kad neatsakingi sluoksniai iš šalies ar net pats priešas neišprovokuotų, nepastatytų ir taip daug nukentėjusio krašto pavojun, neduotų akstino dar žiauriau okupantui

atsiskaityti. Vengrijos įvykiai ir Lietuvai yra įsidėmėtina pamoka. Anksčiau cituotas Sniečkaus šiemetinis įspėjimas lietuviams premjero Nagy egzekucijos šviesoje gali būti laikomas daugiau, negu eiliniu tik okupanto valią reiškiančiu žodžiu.

Okupacijai nusitęsiant, tenka mesti žvilgsnį ir į tolesnę laiko perspektyvą, pramatyti jos padarinių žalą. Prievartinis nepriklausomo gyvenimo plėtotės sustabdymas, nors ir yra esmėje bergždžias pasikėsinimas prieš nesulaikomą istorijos eigą, tačiau gali ilgai nusitęsti ir tuo didesnės žalos atnešti ateičiai. Pačiu didžiausiu reikia laikyti tą faktą, kad neišsivysčiusios nepriklausomybės neįmanoma praaugti. O taip turi įvykti, nes nepriklausomybė, kaip daug naujų ženklų rodo, yra lygstamas idealas. Tai nelyginant arti esanti aukštuma, kuri, kol jos papėdėje esi, užstoja viską, tačiau jon įkopus atsiveria nauja panorama ir naujos viršūnės. Kur nepriklausomybės idealas paneigtas, ten visa tautos energija skiriama jam siekti. Kur nepriklausomybė tapusi tikrovė, ten iškyla reikalas kreipti tautinį gyvenimą augštesnių idealų linkme.

Anttautinė bendruomenė ir tauta

Nūdien laisvajame pasaulyje vis daugiau balsų pasigirsta apie anttautinės bendruomenės reikalą. Ne kas kitas kaip Anglijos premjeras Macmillan neseniai yra pabrėžęs "tarpusavio priklausomybės' reikšmę didžiosioms valstybėms. Iš tikrųjų, visiška nepriklausomybė nūdien neįmanoma jungiantis bendram apsigynimui ir daug daugiaujieškant kūrybiškų kelių solidariai tautų bendruomenei sukurti. Tą patį rodo ir įvairūs vak. Europos apsijungimo procesai bei Jungtinės Europos minties pažanga pokario metais.

Bet gali kas nors klausti, ar prievartinis rytų ir vid. Europos įjungimas į sovietinę sistemą nėra kartais kaip tik tokio istorinio vystymosi paspartinimas? Juk žinome iš istorijos, kad tautų susivienijimus dažniausiai lydėjo prievarta ir smurtas. Be to neapsiėjo nei Klodvigas frankus jungdamas, nei Mindaugas lietuvių gentis vienydamas.

Į tai norėtume atsakyti, kad **nūdienėmis sąlygomis į tarptautinę bendruomenę veda tik nepriklausomybės kelias. Bet kokia tikra tarptautinė bendruomenė remiasi laisva tautų valia ir jų tarpusaviniais interesais. Kaip kolonijinės tautos turi pirma išsivaduoti iš svetimo jungo, kad galėtų kurti naujus lygybe ir teise paremtus santykius, taip lygiai ir Sovietų pavergtos tautos, tik atgavusios savo nepriklausomybę, bus pajėgios tapti vertingais platesnės tautų bendruomenės nariais.**

Tuo tarpu okupacija vis labiau žadina ir aistrina nepriklausomybės troškimą, o kartu vėlina jos konstruktyvų peraugimą aukštesnėje vienybėje. Sovietinė okupacija, slopindama pavergtųjų nepriklausomybės siekimus, kliudo naujos darnios tautų bendruomenės susidarymą ir nieko gero nežada ateičiai. Netiesiogiai kurstydama kraštutines nepriklausomybės kryptis, okupacija stabdo natūralią vystymosi eigą.

Ką reiškia nesaikingas nepriklausomybės supratimas, parodė ypač rytų ir vid. Europos istorija tarp dviejų pasaulinių karų. Lietuviams specialiai tenka prisiminti, kad nepriklausomybės laikotarpiu neišspręsti ginčai su kaimynais, ypač su lenkais dėl Vilniaus, buvo atnešę daug žalos: viduje kurstė nesveikas nacionalistinio šovinizmo nuotaikas, užsienio politikoje kliudė platesnių sąjungų ir tarptautinio bendradarbiavimo pastangas.

Šiuo požiūriu sovietinės okupacijos aktyvan tenka įskaityti faktą, kad Lietuvai atitaisytos teritorinės skriaudos — sugrąžinti Vilnius ir

Klaipėda. "Po pergalingąja tarybine vėliava susijungė visos lietuviškos žemės su senąja sostine Vilniumi ir Klaipėdos uostu' — tvirtina bolševikinė Tiesa (1958.I.28, 1). Pastarieji aštuoniolika metų pamažu užgydė tą gilią žaizdą, kurią Lietuvos kūne buvo padaręs dvidešimtmetį trukęs Vilniaus užgrobimas, jo dirbtinis atskyrimas nuo bendros krašto augimo raidos. Deja, Sovietų tautinė politika nuolat žeidžia tautinius pavergtųjų lietuvių jausmus ir skiepija juose neapykantą dominuojančiai rusų tautybei.

Sniečkus Lkp 10-jam suv-mui nurodė:

"Nacionalistiniai prietarai yra tas arkliukas, kuris turįs padėti nacionalistams nukreipti atskirus darbo žmonių sluogsnius ir ypač atskiras jaunuolių grupes iš proletarinio internacionalizmo kelio į "nacionalinio komunizmo" klystkelius. Nacionalistiniams prietarams, ypač antirusiškoms nuotaikoms kurstyti, priešai, be kita ko, stengiasi naudoti tą faktą, kad lietuvių tauta daugel metų kentė sunkią nacionalinę priespaudą. Jie stengiasi sutapatinti carizmą su rusų tauta" (T 1958.II.13).

Sovietų pretenzijos surusinti buvusią Mažąją Lietuvą (Tilžės Sovietsku pavadinimas ir pan.) iš naujo lietuviuose kursto teritorinį nepasitenkinimą. Galbūt, tai net sąmoningas pavergėjo politikos planas, naudingas kada nors nukreipti nuo tikrosios nepriklausomybės.

Šiuo klausimu įdomi vieno laiško ištrauka:

"Aš gyvenu Karaliaučiuje. Čia lietuvių gana daug, tiktai jie nesusitinka, nes neturi teisės susiorganizuoti. Bet, kiek girdėti iš kaimynų, lietuvių skaičius auga, ypač visos Mažosios Lietuvos, šiapus Nemuno, srityse. Mat, čia buvo atitremtų daug rusų, tačiau kai paskelbė amnestiją, jie daugumoje grįžta namo. Natūralu, nes kaip mūsų žmonės dabar grįžta iš Sibiro į Lietuvą, taip ir rusai traukiasi namo iš Mažosios Lietuvos, kuri jiems — kaip ir mums Sibiras. Ir jie poselencais nenori būti. Dėl to rusų traukimosi Mažoje Lietuvoje susidaro tuštumos, į kurias, ypač visu buvusiu pasieniu, lietuviai daro Mažosios Lietuvos infiltraciją. Beje, dabar sienos tarp Didžiosios ir Mažosios Lietuvos jau nėra, ir judėjimas per buvusią sieną yra visiškai laisvas. Didžioji ir Mažoji susilieja į vieną Lietuvą..." (Neprikl. Lietuva 1958.III. 19, 6).

Cituojant naudoti sutrumpinimai: Lkp ck — Lietuvos komunistų partijos centro komitetas; Lkj ck — Lietuvos komjaunimo centro komitetas; T — Tiesa; KT — Komjaunimo Tiesa; LiM — Literatūra ir Menas.

Julius Vidzgiris

• Kun. J. P. buvo grąžintas iš Sibiro į Lietuvą. Paskui jis pats grįžo į Sibirą, kal aprūpintų tenai lietuvių dvasios reikalus. Pasiuntė prašymą į Maskvą, kad jam leistų statyti bažnytėlę. Vietoj atsakymo kun. J. P. buvo ištremtas iš Sibiro į Lietuvą.

• Knygos iš Vakarų į Lietuvą nueina tik kai kurios. Tarp praleidžiamų minimi kairieji rašytojai kaip Aragon, Romain Roland.

• Lietuvoje buvo plačiai kalbama, kad arkivyskupas J. Skvireckas jau prie mirties; buvo sudarytas ten net komitetas jo kūnui pervežti iš Vakarų; tai buvęs kažkeno pageidavimas iš Vakarų. Apie sumanymą jau nutilo.

Žvilgterėjus į dabartinės Lietuvos archeologijos darbus

JONAS PUZINAS

Lietuvių sovietinėje spaudoje nuolat pabrėžiama, kad tik sovietinėje santvarkoje susidariusios geros darbo sąlygos mokslo žmonėms dirbti ir kad jų vadinamoje "buržuazinėje Lietuvoje" nieko ar visai nedaug tebuvę padaryta. Tačiau žvilgterėjus į faktinę padėtį, tik paskutiniaisiais metais jaučiamas didesnis pasistūmėjimas į priekį. Tik pernai po ilgų svarstymų tarpusavyje ir pasitarimų su partijos organais išleisti pirmieji tomai Lietuvos istorijos (Lietuvos TSR istorija I tomas. Nuo seniausių laikų iki 1861 metų, 447 psl.) ir Lietuvių literatūros istorijos (iki A. Baranausko imtinai, 587 psl.). Ilgai nenusistatyta, kaip interpretuoti senosios Lietuvos istorinius faktus ir literatūrinius reiškinius. Šiuo atžvilgiu kiek dėkingesnė proistorinės medžiagos interpretacija: čia tereikėjo prisiderinti prie Sovietų Sąjungoje įprasto marksistinio-leninistinio atskirų laikotarpių suskirstymo ir nusistojusios terminijos. Tačiau ir proistorikams nusmaigstytos darbo gairės dažnai buvo kilnojamos iš vienos vietos į kitą: pradžioje aiškinant etninius klausimus teko derintis prie N.J. Marro sukurtų teorijų, 1950 pasmerkus jo mokslą, staiga reikėjo pasukti į J.V. Stalino nustatytas vėžes kalbotyrai, o N.S. Chruščiovui nuvainikavus Staliną — vėl vengti jo vardo. Visa tai, be abejo, buvo nemažas stabdys moksliniams darbams. Todėl ir nenuostabu, kad per 13 metų nepadaryta tiek, kiek būtų buvę galima atlikti dabar turimomis darbo jėgomis. Juk šiuo metu Lietuvoje dirba nemažas proistorikų būrelis: senosios kartos archeologas P. Tarasenka, Nepriklausomos Lietuvos auklėtiniai R. Jabloskytė-Rimantienė, P. Kulikauskas, R. Volkaitė-Kulikauskienė, o iš keleto naujai paruoštų pradėjo reikštis A. Tautavičius. Per tą laiką tęsti kai kurių anksčiau pradėtų tyrinėti kapinynų kasinėjimai ir ištirta visa eilė sodybų, piliakalnių ir kapinynų. Čia trumpai suminėsiu archeologinius darbus, išspausdintus tik mokslo žurnaluose ir išleistus atskirai.

P. Tarasenka ir toliau tebedirba archeologijos populiarizacijos srityje. Jis, remdamasis archeologinių tyrinėjimų medžiaga, yra išspausdinęs apysakų vaikams ir jaunimui: Užburti lobiai 1956 ir Didžiųjų Tyrulių paslaptys 1956. Be trumpo straipsnio apie Lietuvos piliakalnius rusiškai (Gorodišča Litvy. -Kratkija soobščenija o dokladach į polevych issledovanijach Instituta Istorii Materialnoj Kultury XLII 1951, 86-91 psl.), jis dar yra išleidęs knygutę Lietuvos piliakalniai 1956, 100 psl. Dabar skelbiasi ruošiąs 7 tomų veikalą apie Lietuvos piliakalnius.

R. Jablonskytė-Rimantienė, specialiai tyrinėdama akmens amžiaus laikotarpį, yra paskelbusi rusiškai du vertingus straipsnius: apie Lietuvos mezolitą (Mezolit Litvy.-KSIIMK XIII 1952, 40-52 spl.) ir apie seniausias kultūrines sritis Lietuvoje (O drevneišych kulturnych oblastiach na territori Litvy. - Sovetskaja Etnografija 3, 1955, 3-19). Be to, ji yra paruošusi vadovą anksčiau buv. Vytauto Didžiojo Kultūros muzėjaus priešistorinio skyriaus (dabar vadi-

namas Kauno Valst. M.K. Čiurlionio vardo dailės muzėjaus pirminės kultūros skyrius): Pirminės kultūros skyriaus ekspozicijos vadovas 1956, 52 psl.

Tuo tarpu daugiausia darbų yra parašęs **P. Kulikauskas.** Iš jo straipsnių pažymėtini; apie Lietuvos archeologinius paminklus ir jų tyrimo uždavinius (Litovskija archeologičeskije pamiatniki į zadači ich izučenija. - Kratkije soobščenija Instituta Etnografii XII 1950, 59-61 psl.), Kurmaičių (Kretingos raj.) plokštinio kapinyno tyrinėjimai (Lietuvos Istorijos Instituto Darbai I 1951, 315-365 psl.), apie Lietuvos archeologinių paminklų tyrinėjimą (Izsledovanije archeologičeskich pamiatnikov Litvy. - KSIIM KXLII 1952, 92-104 psl.), Lietuvos archeologijos mokslo klausimai J.V. Stalino darbų kalbos mokslo klausimais šviesoje (Lietuvos Mokslo Akad. Žinynas IX 1952, 168-178 psl.), apie ankstyvąjį Lietuvos apgyvendinimą (Nekotoryje dannyje o pervonačalnom zaseleni territori Litvy. - Trudy Instituta Etnografi XIII 1954, 36-46 psl.), Kai kurie archeologiniai duomenys apie seniausiai Lietuvos TSR teritorijoje augintus javus (Lietuvos Mokslo Akad. Darbai IX 1955, 75-84 psl.), Nauji radiniai Kurmaičių kapinyne (Lietuvos Mokslo Akad. Darbai, serija A, 2, 1957, 141-151 psl.) ir Raginėnų (Šeduvos raj.) archeologinių paminklų tyrinėjimai ir "Raginėnų kultūros' klausimas Lietuvos Mokslo Akad. Darbai, serija A 1, 1958, 65-89 psl.). Be to, P. Kulikauskas ir 1957 išleistoje Lietuvos istorijoje yra davęs Lietuvos proistorės apžvalgą (5-37 psl.). Vertingiausi P. Kulikausko straipsniai yra apie Kurmaičių bei Raginėnų tyrinėjimus ir apie javus, augintus Lietuvoje priešistoriniais laikais. Kituose straipsniuose tenka jam, kaip Lietuvos Mokslo Ak. bendradarbiui, pasisakyti principiniais sovietinės archeologijos klausimais, iškelti tariamas "buržuazinio" Lietuvos archeologijos mokslo negeroves ir t.t.

JONAS PUZINAS, buvęs humanitarinių mokslų fak. dekanas, archeologijos katedros vedėjas, svarbiausias specialistas archeologas, kurį davė nepriklausoma Lietuva. Dabar vienas iš Lietuvių Enciklopedijos redaktorių. Gyvena Philapelphijoje ir aktyviai reiškiasi bendruomenės veikime.

R. Volkaitė-Kulikauskienė, dabar Vilniaus universiteto docentė ir archeologijos etnografijos katedros vedėja, yra paskelbusi šiuos darbus: apie laidojimo paminklus Lietuvoje I tūkstantmečio gale ir II tūkstantmečio pradžioje (Pogrebalnyje pamiatniki Litvy konca I - načala II tysiačiletija našej ery. - KSIIMK XLII 1952, 108-122 psl.), apie arklių kapus Lietuvoje (Pogrebenija s koniami u drevnich litovcev - Sovetskaja Archeologija XVII 1953, 211-111 psl.), Linksmučių (Pakruojaus raj.) kapinyno 1948 m. tyrinėjimų duomenys (Lietuvos Istorijos Instituto Darbai I 1951, 279-314 psl.) ir Klasikinės visuomenės susidarymas Lietuvoje (Vilniaus Valstybinio Universiteto Darbai V 1954, 120-138 psl.). Pirmieji trys straipsniai yra dalykiniai ir praturtina mūsų negausią archeologinę literatūrą, tačiau pastarasis daugiausia skirtas sovietinės archeologijos principams ryškinti. Didžiausias R. Volkaitės-Kulikauskienės darbas yra neseniai išėjęs — Lietuvos archeologiniai paminklai ir jų tyrinėjimai 1958, 179 psl. Tai darbas, turįs tikslą supažindinti platesnius visuomenės sluogsnius su arche-

ologiniais paminklais, jų tyrimo būdais bei apsauga. Čia nusakomi pagrindiniai archeolog. paminklai (senosios gyvenvietės, piliakalniai, kapų tipai, alkakalniai, lobiai, senieji keliai ir brastos), suminimi pagrindiniai ligi šiol tyrinėti archeologiniai paminklai, duodama jų nuotraukų ir kt. Po to patiekiama trumpa archeologinių tyrinėjimų istorija Lietuvoje, prieinama prie tyrinėjimų būdų bei technikos, kalbama apie senovės paminklų registraciją, žvalgomąsias ekspedicijas, archeologinių žemėlapių sudarymą, planų paruošimą, fotografavimą ir kt. Pagaliau duodami 1949 metų kultūros paminklų apsaugos nuostatai. Specialios Lietuvos archeologijos problemos šiame darbe nesprendžiamos. Be nepriklausomoje Lietuvoje tyrinėtų kapinynų ir piliakalnių apžvelgiama ir visa eilė paskutiniaisiais laikais ištirtų stovyklų bei sodybų, piliakalnių ir kapinynų. Čia duodama žinių apie tyrinėtas akmens amžiaus stovyklas Eiguliuose (prie Kauno), prie Versminio upelio ir ežero (Marcinkonių apylinkėse), Samantoniuose (Širvintų vls.), apie naujojo akmens amžiaus pabaigos ir žalvario amžiaus pradžios gyvenvietę Žaliojoje (netoli Maišiagalos), apie Turliojiškio durpyno (Kalvarijos vls.) raginius ir akmeninius dirbinius. Patiekiama duomenų apie 4 tyrinėtus piliakalnius: Nemenčinės, Migonių, Lavariškių ir Žiegždrių. Pagaliau informuojama apie kapinynų ir pilkapių kasinėjimus Laimučiuose (Pakruojaus vls.), Počkaluvkoje (Nemenčinės vls.), Didžiuliuose (Šalčininkų vls.), Kapitoniškiuose (prie Rumšiškių) ir kt. Apskritai, darbas parašytas sklandžiai ir duodama gražį svarbesniųjų archeologinių paminklų apžvalga. Darbas iliustruotas 89 archeologinių paminklų paveikslais, deja, daugelis iliustracijų techniškai blogai atspausdinta, nors popierius ir neblogas. Tai bendra yda daugumos sovietinių leidinių, išskyrus gražiai leidžiamą Lietuvių liaudies meno seriją, leidinius Vilnius, Vilniaus universitetas, kai kuriuos albumus (pvz. Dainava), turistinius leidinėlius ir kt.

Trumpoje archeologinių tyrinėjimų apžvalgoje neapsieinama nepakritikavus ir "buržuazinės" Lietuvos darbų šioje srityje. Kai kur gerokai prasilenkiama su visiems įprastine tiesa. Čia, pavyzdžiui, tvirtinama, kad nepriklausomoje Lietuvoje nebuvę archeologiniam darbui pasiruošusių žmonių ir kad Kauno universitetas neruošęs specialistų. Įdomu, iš kur gi dygo čia suminėtų darbų autoriai: pati R. Volkaitė-Kulikauskienė, P. Kulikauskas ir R. Jablonskytė-Rimantienė? Juk jie čia visi ir dabar JAV sėkmingai dirbanti proistorikė M. Alseikaitė-Gimbutienė buvo pradėti ruošti Vytauto Didžiojo Universitete Kaune ir, humanitarinių mokslų fakultetą perkėlus į Vilnių, visi baigė archeologines studijas 1942 metais: R. Volkaitė II.6, R. Jablonskytė V.23, P. Kulikauskas V.27 ir M. Alseikaitė VI.3. Matyti, būta ir kokio nors mokytojo, davusio jiems šiokius tokius archeologijos mokslo pagrindus.

Iš jau po II pasaulinio karo paruoštų specialistų tuo tarpu pradėjo reikštis A. Tautavičius, išspausdinęs šiuos straipsnius: Rytų Lietuvos Pilkapiai (Lietuvos Mokslo Akad. Darbai I, serija A, 1955, 87-99 psl.) ir Kapitoniškių pilkapiai (ten pat, 1957, 95-109 psl.).

Tai beveik ir visas 13 metų darbų balansas.

J. Puzinas

• Vilniuje sudarytas komitetas "kultūriniam ryšiam" su lietuviais Vakaruose. Lietuvos delegacija prie JPT pasisakė prieš ryšius su okupaciniais pareigūnais, už ryšius su atskirais lietuviais pavergtoje Lietuvoje.

Lietuvos fizinė geografija

KAZYS PAKŠTAS

KAZYS PAKŠTAS nepriklausomoje Lietuvoje pirmasis geografijos specialistas, geografijos profesorius Kauno ir Rygos universitetuose, didžiausias iš lietuvių keliautojas po Ameriką ir Afriką moksliniais tikslais.

Amerikoje nuo 1939. Dabar profesoriauja Steubenville, Ohio.

Geografijos mokslas nepriklausomoje Lietuvoje ir Europoje

Lietuvos universitetas buvo įsteigtas 1922. Tais ir sekamais metais valstybė skyrė gan apčiuopiamas sumas įvairių katedrų inventoriui ir knygoms. Bet geografija universitetan atėjo tik 1925 gale, ir jos reikalams jau nebebuvo palikta jokių lėšų, nenumatyta jai net asistentų. Tad ilgą laiką geografijai teko vesti nevaisingą kovą dėl keleto šimtelių litų knygoms ir žemėlapiams. Tik nuo 1932 geografija pradėjo gauti truputį pinigų ir numatytos dviejų asistentų vietos. Šiuo metu sovietinė propaganda šitą Lietuvos universiteto silpnybę bando sumesti Lietuvos buržuazinei santvarkai, kuriai nerūpėjusi Lietuvos žemė nei jos turtai.

Eilę metų man teko vesti labai sunkią kovą už geografijos reikalus universitete ir iš dalies gimnazijose. Kaip tos kovos dalyvis, nematau aš jokio pamato čia kaltinti nei buržuazinės, nei demokratinės, nei diktatūrinės santvarkos. Lietuvos inteligentija buvo išėjusi mokslus Rusijoj, kurios gimnazijos ir universitetai menkai išvystė geografijos dėstymą. Tie ir kiti Rusijos pavyzdžiai labai ilgai varžė ir spaudė Lietuvos inteligentų galvoseną. Gretimoje Vokietijoje geografijos mokslai jau nuo pusės devyniolikto amžiaus darė didelę pažangą. Rusija, jau nuo dvidešimto amžiaus pradžios, savo skurdžią geografinę literatūrą papildydavo gausiais stambių veikalų vertimais iš vokiečių kalbos. Prancūzo E. Reclus garsūs veikalai irgi buvo išversti rusų kalbon. Sovietinė Rusija pirmą tuziną metų irgi maitinosi tokiais vertimais, tik jie būdavo prasčiau atliekami ir labai skurdžiai, proletariškai išleidžiami.

Mokslo pažanga nėra sustingusi nė vienoj Europos šaly. Ir pati Rusija daro pažangą. Jos žemės mokslai (geologija, geografija) ypač pajudėjo nuo kokių 1930 metų. Tuo pačiu laiku ir Lietuvoje, jos labai kuklioje erdvėje, šie mokslai irgi pasistūmėjo priekin. Ir jei ne karas ir ne okupacijos, tai per paskutinius dvidešimtį metų Lietuva jau būt padariusi labai žymią mokslinę pažangą visose mokslų srityse, o ne vien tose, kurios nekenkia Sovietiniam režimui.

Geografijos mokslas ir Sovietai

Sovietinėse šalyse labai sunku pasireikšti antropogeografijai ir politinei geografijai ir kitiems panašiems mokslams, kurie gali bent kiek paliesti žmonių ar tautų dabartinius vargus ir jų liūdną likimą.

Tad sovietiniuose kraštuose šitos mokslų šakos visai apleistos. No-

rint nekvaršinti cenzorių galvos, nieko nebespausdinama šiose srityse. Juk Lietuvoje įvyko didžiausi antropogeografiniai pasikeitimai: daugybė senųjų gyventojų išvežta ar išžudyta: vieton jų atplūdo didelės naujų kolonistų gaujos ir pasisavino arų gėrybes. Tad kogėlgi dabar apie tai taip tylima? Kodėlgi neišleisti tokio nedidelio žemėlapio, kurs parodytų, koks lietuvių procentas dar liko kiekviename rajone? Kas atsitiko su Mažosios Lietuvos gyventojais? Šimtai panašių klausimų atsirastų, bet šiuo metu partijos viską žinanti cenzūra juk neleis tokių klausimų nė prisiminti. Tai nemadnūs klausimai.

Sovietuose dabar madoje tik dvi geografijos šakos: fizinė ir ekonominė. Ir šie mokslai ten vietoje nestovi, daro stambią pažangą. Laikoma, kad šie mokslai negali marksizmui pakenkti; net ir neišlavintam cenzoriui jie nesudaro didelio rūpesčio: jis tik prižiūri, kad senieji režimai ar ideologijos būtų protarpiais pasmerkiamos, ogi raudonosios šlėktos santvarka pagirta.

Veik visą šimtmetį Rusija laikė Lietuvą be universiteto, kai išdraskė Vilniaus universitetą 1832 m. Tai dabar kiekvienas dešimtmetis mokslinės veiklos išvaro Lietuvos apleistuose dirvonuose labai ryškią vagą. Jau 1939 m. Lietuvos mokslinės literatūros (knygų, žurnalų) įvairumas ir didumas, bent humanitarinėse srityse buvo lygus penkiolikai milijonų Amerikos gyventojų, nors Lietuva tuomet turėjo tik pustrečio mil. gyv. Dabartinėje santvarkoje labai nukenčia teologija (visai draudžiama), filosofija, istorija, literatūra ir daugelis socialinio mokslo šakų. Bet gamtos mokslai ir technika turi net žymių privilegijų.

Po 20 metų Lietuvoje

Dvidešimt metų mūsų šaly tai ilgas tarpas. Per tą laiką spėjo iš gimnazistų iškilti naujos jėgos. Tai ryškiai matoma, nors ir nedažnais protarpiais pažvelgiant į naujuosius Lietuvos mokslinius veikalus. Štai man pateko **"Lietuvos TSR Fizinė Geografija"**, I dalis, 504 didelių puslapių, su 197 kartogramų, nuotraukų ir žemėlapių. Popieris gan geras, ne rusiško tipo, bet ne visos nuotraukos pakankamo ryškumo. Tai didelis darbas, kurį galėjo atlikti gan gausus būrys mokslininkų. Ši stambi ir vertinga knyga turi keturiolika skyrių, kuriuos parašė dvylika autorių; jų keletas darbavosi Lietuvos universitete dar prieš sovietinę okupaciją. Kiekvienas geografinis veikalas įgyja didesnę vertę, jeigu jo tekstą gausiai iliustruoja nuotraukos, kartogramos, diagramos, žemėlapiai. Jų čia gan gausu ir gan stropiai atliktų. Iliustracinę medžiagą braižė ir gamino apie pustuzinis jų technikoje nusimanančių žmonių. Tad veikalas išėjo visai modernus, turtingas mokslo žiniomis ir įdomus ne vien tik siauresnei gamtininkų grupei. Tad jo ir atspausdinta net 12.000 egz. Man rodos, kad ir žymiai didesnės sovietinės šalys tokio veikalo dar neturi. Štai jo suglaustas turinys ir autoriai;

I. Lietuvos TSR geografinė padėtis — V. Chomskis ir K. Kaušyla.

II. Lietuvos teritorijos geografinio pažinimo ir jos kartografavimo istorijos bruožai — V. Chomskis.

III. Lietuvos vietovardžiai — S. Tarvydas.

IV. Lietuvos geografinės aplinkos raida geologinėje padėtyje — V. Gudelis.

V. Lietuvos paviršiaus reljefas — A. Basalykas.

VI. Lietuvos klimatas — B. Styra.

VII. Lietuvos vidaus vandenys: Upės ir gruntiniai vandenys — A. Basalykas; ežerai — K. Bieliukas; Kuršių marios — K. Červinskas.

VIII. Lietuvos dirvožemiai — P. Garmus.

IX. Lietuvos pelkės — A. Seibutis.

X. Lietuvos augalija — M. Natkevičaitė-Ivanauskienė.

XI. Apie gamtinius kompleksus Lietuvos TSR teritorijoje — A. Basalykas.

XII. Lietuvos gyvūnija — A. Mačionis.

XIII. Apie geografinės aplinkos panaudojimą ir jos keitimą — S. Tarvydas.

XIV. "lietuvos TSR fizinės geografijos rajonavimas — S. Tarvydas.

Tinkama šio veikalo apžvalga būtų, jei kiekvienam jos skyriui būtų pašvęsta nuo vieno iki keturių puslapių. Nujaučiant šiai apžvalgai skirtos vietos didumą, reikia tenkintis tik kai kuriomis trumpomis pastabomis.

Skyrius I (7-15 psl.) kalba apie Lietuvos geografinę padėtį. Kalbama ne apie visą Lietuvą, bet apie apkarpytų ribų susovietintą Lietuvą, kuriai Maskvos ponai pripažino 6,200 kv. km., pasisavindami visą Mažąją Lietuvą ir du trečdaliu Vilnijos. Toji apkarpyta Lietuva ribojasi:

su Latvija	610 km.
su Gudija	724 km.
su Lenkija	106 km.
su Mažąja Lietuva	303 km.
Baltijos jūra	99 km.
Visos ribos	1,842 km.

Lietuvos pajūrio ilgumas buvo ir dabar yra 91 km., bet šio veikalo autoriai šį pajūrį pailgina iki 99 km. Lietuvos geometriniu centru jie laiko Kėdainius. Mažąją Lietuvą jie dabar vadina Kaliningrado sritimi, o Gudijai taiko rusišką vardą: Baltarusija. Bet įprastinių lietuviškų Maž. Lietuvos vietovardžių jie dabar juk ir negalėtų vartoti.

Mažosios Lietuvos vietovardžiai pakeisti rusiškais, tad net šis stambus lietuviškai rašytas mokslo veikalas turi prisitaikyti prie naujos viešpataujančios rusų dvasios, kuri negali rodyti tolerancijos Tilžei, Gastoms, Lazdynams ir verčia juos rašyti: Sovietsk, Slavsk, Krasnoznamensk. Sugebėjimas taip greit rusinti Lietuvos pakraščių vietovardžius primena Hitlerio "geradarystes", pasuka lietuvio mintį į šiurpų liūdesį dėl mūsų tautinio likimo. Bet 9 psl. šis veikalas vis dėlto pripažįsta, kad dabar "Kaliningrado" srity lietuvių vis dėlto yra ir jie ten vėl įsikuria.

Antrame skyriuje primenamas kunigaikščio M.K. Radvilo garsusis Lietuvos žemėlapis 1613 m., kurį visai teisingai laiko korifejiniu kūriniu didžiųjų geografinių atradimų gadynėje (psl. 19).

Trečias skyrius patiekia Lietuvos vietovardžių apžvalgą, duoda daug pavyzdžių ir bando juos klasifikuoti. Ir čia labai uoliai vengiama pavyzdžių iš Mažosios Lietuvos, iš Ašmenos ir Lydos apylinkių. Didysis "brolis" matomai labai prižiūri, kad mažieji "broliai' būtų vis mažesni ir mažesni...

Sovietinės Lietuvos aukščiausia vieta laikoma Medininkų aukštuma (292 m.), į pietryčius nuo Vilniaus. Vidutinis respublikos aukštis yra 99 metrų. Nemaža žinių patiekiama apie Lietuvos glaciogenines rinas, apie upių slėnių susidarymą ir apie geomorfologinį rajonavimą.

Lietuvos klimato pilnesnis pažinimas labai pažengė nuo kokių 1922 metų, kuomet Neprikl. Lietuva ištiesė gan platų ir tankų meteorologinį tinklą. Rusijos valdymo metu (iki 1914 m.) Lietuvos teritorijoj veikė vos 4 ar 5 stotys. Tad ir žinių apie Lietuvos klimatą tuomet buvo labai skysta. 1926-1939 m. vien Neprikl. Lietuvoje jau veikė 15 stočių. Jei prie jų pridėsime Vilniaus krašto trečdalio penkias stotis, tai jau bus 20 meteorologinių stočių mažoje ir gan vienodo paviršiaus erdvėje. Šitos stambios pažangos sovietinės knygos, žinoma, negali nė minėti. Sovietinės okupacijos metu stočių skaičius tik trupučiuką pasikeitė ir pradėtas radiacijos pilnesnis stebėjimas.

Skyrius apie Lietuvos upes žymiausia dalimi remiasi mūsų garsaus hidrologo prof. S. Kolupailos prieškariniais darbais, įvairiais jo matavimais. Jo įnašas Lietuvos hidrografijai buvo fenomenaliai didelis, atliktas dideliu kruopštumu ir kantrybe. Apie Lietuvos ežerus rašo prof. K. Bieliukas, dalyvavs Lietuvos universiteto limnologiniuose matavimuose jau prieškariniais laikais.

Skyrius apie pelkes rodo, kad jų studijos gerokai pasistūmė pirmyn. Didžiausia respublikos pelke laikoma Katros pelkė į rytus nuo Marcinkonių; ji apima net 5,000 ha. Miškų plotui Lietuvoje tenka 21 proc.; bet Lietuvos miškai jau esą labai praretinti ir turį tik apie 60 proc. normalaus tankumo. 71 proc. miškų ploto tenkąs spygliuočiams. Apie 60 proc. visų miškų esą tik trečio boniteto, ogi antram bonitetui skiriama tik 34 proc. Brandžių medžių esą likę tik 7,6 proc. Žinoma, kaltinami tik vokiečiai, rusai neminimi.

Įdomus skyrius apie Lietuvos gyvūniją, kur rašoma, kad Lietuvoje stuburinės gyvūnijos esama 424 rūšių, kurių tarpe 62 rūšys žinduolių, 292 paukščių, 7 roplių, 11 amfibijų ir 52 žuvų. Stirnų Lietuvoje esą apie 16,000. Iš 292 paukščių rūšių, ištisus metus Lietuvoje gyvena 55 rūšys. Primenama ir jau išnykusieji Lietuvos gyvuliai, kaip tauras, stumbras, lokys, elnis, laukinė katė ir voverė skraiduolė. Bebrai, kurie buvo jau visai išnykę (1935 m.), dabar (nuo 1948 m.) vėl Lietuvoje įveisti; dabar jų truputis jau įsiveisė bent 30 vietų, ypač vidurinėje Nemuno tekmėje, B. Ančioje, Merky, žemutiniame Neries baseine (Šventojoje, Širvintoje). Duodamas net bebrų žemėlapis 1956 m.

Įveisiama truputis ir svetimos kilmės žuvų. Žinoma, visi tokie buržuaziniai žaislai gamtininkams būtų gan malonūs, kad tik lietuvio veislė būtų ten lygiai pagerbiama, kaip ir gyvulių veislės, kad lietuvių veislė nebūtų išveisiama ir gautų daugiau progų laisvai atsikvėpti.

Nežiūrint įprasto sovietinio papeikimo senoviniams feodalams, buržuazinei Lietuvai, nuskurusiems dvarininkams ir kitokiems išnaikintų veislių žmonėms, kalbamas fizinės geografijos veikalas liks labai svarbiu indėliu į Lietuvos pažinimo mokslą. Kaipo toks, jis tenka sveikinti, ir jo rašytojams linkėti geros kloties ir toliau Lietuvos mokslui darbuotis.

K. Pakštas

Vienerių metų kultūrinis gyvenimas Lietuvoje

MEČYS MUSTEIKIS

Praeitais metais tokiame straipsnyje apžvelgėme 1956 m. laikotarpio kultūrinį gyvenimą pavergtoje Lietuvoje (žiūr. Į Laisvę Nr. 14), o šiame peržvelgsime 1957 metus, pasiremdami literatūros žurnalu "Pergalė" ir laikraščiu "Literatūra ir Menas".

DRAMOS TEATRAI

Vilniaus Valst. Akademinis dramos teatras suvaidino 5 naujus veikalus: Balio Sruogos "Apyaušrio dalią", R. Blaumanio pjesę "Siuvėjų dienos Silmačiuose", Kazio Sajos komediją "Silva studentauja', A. Korneičiuko "Eskadros žuvimas" ir J. Būtėno ir A. Kernagio "Pamilau dangaus žydrumą" (iš J. Janonio gyv.).

Kauno Muzikinis dramos teatras dave 5 premjeras: I. Franko pjesę

"Pavogtoji laimė", Bizet operą "Perlų ieškotojai", F. Šuberto muzikinę komediją "Trijų mergelių namai", V. Višnevskio "Raitelių pirmoji" ir J. Grušo 5-kių veiksmų tragediją "Herkus Mantas".

Kauno Jaunojo žiūrovo teatras 4 naujus veikalus: Ž. Moljero komediją. "Skapeno išdaigos", A. Liobytės pasaką "Užburtas karaliūnas' (arba "Meškos Trobelė"), V. Katajevo komediją "Apskritimo kvadratūra ir R. Blaumanio dramą "Sūnus palaidūnas".

Klaipėdos Dramos teatras dave 3. Kazio Sajos komediją "Septynios ožkenos", A. Himeros dramą "Žmogus ir vilkas" ir J. Chlivickio "Neramios širdys' (šis veikalas vaizduoja, kaip rašo Literatūra ir Menas, "paskutinius fašistinio viešpatavimo Lietuvoje metus).

Šiaulių Dramos teatras naujai davė 4 veikalus: E. Bindokaitės pagal V. Valsiūnienės poemą parašytą pjesę - pasaką "Gintaro lazdelė", muzika J. Karoso, V. Miliuko dramą "Vidurdienio debesys", ispanų dramaturgo A. Kasano komediją "Medžiai stovėdami miršta" ir A. Gudaičio—Guzevičiaus pjesę "Krantai Nemunėlio'.

Panevėžio Dramos teatras naujų veikalų davė 4; B. Džonsono komediją "Sukčiaus testamentas', St. Kosmausko dramą "Kuo aš kalta", kurioje vaizduojamas nūdienis inteligentijos gyvenimas, I. Turgienevo komediją "Mėnuo kaime" ir L. Rachmanovo — "Nerami senatvė".

Marijampolės Dramos teatras 5 premjeras: A. Žeri pjesę "Šeštasis aukutas", R. Blaumanio pjesę "Indranai", A. Movzono drama "Ramiajame skersgatvyje" (iš komunistų — partiečių gyvenimo), anglų dramaturgo D. Fleqwerio komediją "Kaip valdyti žmoną" ir J. Čyžiaus — "Versmė" (jame vaizduojamas 1936 m. Suvalkijos sukilimas. Šis veikalas buvo labai aštriai iškritikuotas ir net pasipiktinta, kam jis iš viso leistas).

MEČYS MUSTEIKIS. Dėl nesveikatos negalėjo emigruoti ir gyvena dabar Gautingo sanatorijoje Vokietijoje. Bet energingai leidžia spaudai skirtą informacijos biuletenį Eli.

KITI TEATRŲ VEIKLOS ĮVYKIAI

Vilniuje, balandžio 21-26 vyko penkių teatrų varžybos su geriausiais veikalais. Buvo suvaidinta: B. Sruogos "Apyaušro dalia" — Vilniaus Valst. Akademinio dramos teatro, K. Sajos drama "Septynios ožkenos" — Klaipėdos Dramos teatro, A. N. Ostrovskio drama "Vasilisa Melentjevas"—Vilniaus Rusų Dramos teatro (šio teatro veiklos atskirai neminiu, nes ji nieko bendro neturi su lietuvių kultūra), V. Miliūno drama "Vidurdienio debesys — Šiaulių Dramos teatro, ir J. Grušo tragedija "Herkus Mantas" — Kauno Muzikinio dramos teatro. Šias varžybas laimėjo J. Grušo tragedija "Herkus Mantas" ir tuo pačiu kvalifikavos dalyvauti vadinamam II-jam Pabaltijo teatriniam pavasaryje, kuris įvyko gegužės mėn., Vilniuje. Jame Lietuva, Latvija, Estija ir Gudija (dabar Lietuvoj vadinama Baltarusija. Sovietai Gudiją priskiria taip pat prie Pabaltijo ....) suvaidino po geriausią savo krašto tų metų veikalą, būtent: Lietuva — J. Grušo "Herkų Mantą" Latvija — J. Rainio pjesę "Grojam šokam" Estija — E. Raneto pjesę "Sąžinė" ir Gudija — Z. Biadulos pjesę "Lakštingala" ir V. Višnevskio "Optimistinė tragedija'.' Varžybose pirmoji vieta buvo pripažinta Gudijai už "Optimistinę tragediją". Tai grynai sovietiškomis idėjomis persunktas, kaip savaitraščio Literatūra ir Menas kritikai išsireiškė, — "grynai partinis veikalas". Antroj vietoj liko estai, o trečioj — lietuviai su "Herkum Mantu."

OPEROS — BALETAI

Vilniaus Valstybinis akademinis operos ir baleto teatras davė šias premjeras: E. d'Albero opera "Slėnyje" režis. J. Grybauskas, dirigentas A. Kalinauskas; Mozarto "Pagrobimas iš Seralio" režis. J. Gustaitis. dirig. I. Altermanas; lietuvišką baletą "Audronė" libretistas ir statytojas V. Grivickas, muzika J. Indros.

Per Jonines Valst. akad. operos ir baleto teatras gastroliavo Marijampolėje, duodamas operos "Pilėnai" vieną spektaklį. Žiūrovų buvę 30.000.

Vilniuje, vykstant Pabaltijo teatriniam pavasariui, tos pačios valstybės varžėsi ir su muzikiniais spektakliais. Varžybas laimėjo Lietuva su V. Klovos opera "Pilėnai" ir J. Indros baletu "Audronė".

Gruodžio mėn. Valst. Akad. operos ir baleto teatras su dideliu pasisekimu gastroliavo Maskvoje vadinamam visa sąjunginame teatrų, ansamblių ir chorų festivalyje, duodamas kelis spektaklius operos "Pilėnai" ir baleto "Audronė". Jury komisija už šiuos kūrinius suteikė pirmo laipsnio diplomus.

MUZIKINIS GYVENIMAS — KONCERTAI

Sausio 9 Vilniuje jaunas Maskvos virtuozas L. Bermanas davė fortepijono koncertą, atlikdamas Bacho — Buzoni, Beethoveno, Liszto kūrinius.

Sausio 12 Vilniuje Beethoveno kūrinių koncertą smuikui su fortepijonu davė. St. Vainiūnas ir A. Livontas.

Sausio 13 Valst. Filharmonijos salėje, Vilniuje, koncertą davė Valst. Akademinis choras, vadovaujam. Janio Duminio.

Sausio 15, 16, 17 Vilniuje ir Kaune koncertavo Sov. S-gos liaudies artistė Zara Doluchavova su Sov. S.-gos didžiuoju simfoninių orkestru, vadovaujamu liaudies artistų A. Gauko ir Algio Žiūraičio.

Sausio 22 Vilniuje vyko G. Akselrodo fortepijono koncertas, kuriame buvo išpildyti Paganini, Liszto, Šuberto, Mozarto ir Sibelijaus kūriniai.

Vasario mėn. Vilniuje, Valst. filh salėje, buvo suruoštas M. I. Glinkos 100 metų mirties sukakčiai paminėti jo kūrinių koncertas.

Kovo 6-7 Vilniuje tarptautinio Šopeno vardo konkurso Varšuvoje laureatas Paperno davė du koncertu: Šumano koncertą fortepijonui su orkestru ir antrą — rečitalį.

Kovo 19 Vilniuje koncertavo Albanijos sovietinės respublikos dainininkas S. Rafaclis, kuris visus kūrinius perdavė pagal "itališką mokyklą".

Pavasarį Vilniaus Filharmonijoje vyko ciklas koncertų, skirtų Bethoveno 130-tosioms mirties metinėms pažymėti.

Balandžio mėn. Vilniuje, Filharmonijos salėje, Lietuvos radijo iniciatyva buvo suruoštas lietuvių klasikų muzikos vakaras, kuriame atlikti vertingiausieji J. Naujalio, J. Gruodžio, J. Karnavičiaus, M. Petrausko ir St. Šimkaus kūriniai.

Gegužės 15 Valst. akad. dramos teatre vyko eilinis simfoninis koncertas su smuikininke Neli Školnikova.

Gegužės mėn. Valst. filharmonijoje buvo atlikta Haydno oratorija, bet salėje klausytojų buvę labai mažai.

Birželio 16 Kaune įvyko Vilniaus Akad. operos ir baleto teatro koncertas, kurio programą išpildė operos solistai ir baleto kolektyvas.

Nuo birželio 22 iki liepos 1, vadinamos lietuvių — lenkų kultūros dekados metu, Lietuvoje lankėsi Lenkijos liaud. ansamblis "Šlionsk", kuris davė kelis koncertus Vilniuje ir Kaune. Tame laikotarpy ir tuose pat miestuose įvyko keli simfoniniai koncertai su svečiais iš Lenkijos. Lenkijoje tuo pačiu metu gastroliavo Vilniaus liaudies dainų ir šokių ansamblis vadovaujamas J. Švedo. Grįžęs iš Lenkijos, tas pats ansamblis vieną mėnesį laiko gastroliavo Lietuvoje, aplankydamas Ukmergę, Pa-

nevėžį, Šiaulius, Telšius, Palangą, Klaipėdą, Raseinius ir kitas vietoves.

Vasaros metu Palangoje Valstybinė filharmonija surengė ciklą — 15 simfoninės muzikos koncertų. Programa atliko radijo simfoninis orkestras, kuriam dirigavo B. Dvarionas, A. Klenickis, A. Kalinauskas ir Ch. Potašinskas.

Spalio mėn. Valst. filharmonijos salėje simfoninės muzikos koncertu buvo atidarytas 1957 — 1958 metų koncertinis sezonas. Vilniaus radijo simfoninis orkestras, diriguojamas prof. B. Dvariono, atliko V. Klovos simfoninę poemą "Jūratė ir Kastytis", J. Gruodžio "Rudenėlį", S. Prokofjevo "Septintąją simfoniją" ir R. Strausso simfoninę poemą "Tillis Eulenšpiegelis".

Lapkričio mėn. Vilniuje pirmą kartą koncertavo žymus sovietų violončelistas S. Knuševickis, atlikdamas Beethoveno, F. Šuberto, R. Štrausso, Skriabino, o taip pat S. Prokofjevo ir D. Šostakovičiaus kūrinius.

Gruodžio mėn. pradžioje Vilniuje koncertavo Moldavijos sovietinis choras "Doina".

Gruodžio 20 Vilniuje Estijos radijo simfoninis orkestras davė koncertą, kurio programoje buvo išpildyti estų kompozitorių kūriniai, be to, Beethoveno, Wagnerio, Rossini. Koncerto programoje dalyvavo ir estų dainininkas — solistas T. Kuzikas.

Nuo spalio 19 per Vilniaus radiją kas šeštadienis buvo transliuojamos radijo dainos konkursui atsiųstos dainos. Šio konkurso rezultatus lėmė ne speciali jury komisija, o plačios radijo klausytojų masės. Radijo muzikinių laidų redakcija gavo apie 1200 klausytojų atsiliepimų, kurių didelė dalis buvo kolektyviniai — juos rašė ištisos šeimos., kolchozų brigados, fabrikų —įmonių cechai, mokyklų klasės, kursai. Radijo klausytojai palankiausiai įvertino 22 dainas. Šias dainas specialiu koncertu atliko radijo estradinis orkestras, kirig. J. Barausko, radijo vokalinis ansamblis, diriguojamas A. Gimžausko, operos solistai — I. Ylienė, A. Lietuvnikas, V. Noreika, K. Šilgalis ir dainininkė D. Cibulskytė. Dainas vertino klausytojai, susirinkę į salę. Pirmą premiją gavo Kauno politechnikos instituto choro vadovas J. Šidlauskas, sukūręs dainą "Vasaros vakarą tylų" (žodžiai J. Jakšto). Antroji premija atiteko kompozitoriui A. Klenickiui už dainą "Aguonėlė" (žodžiai E. Mieželaičio) ir Valst. konservatorijos studentui A. Bražinskui, už dainą "Ugnelė" (žodžiai A. Baltakio). Vėliau šis įvykis susilaukė didelio triukšmo. Sovietinė spauda aštriai pasisakė prieš tokio pobūdžio konkursą, kuriame sprendžiamąjį balsą turi klausytojai. Atrodo, kad klausytojai bus pasisakę daugiausia už tokias dainas, kurios artimesnės lietuvių tautinei dvasiai, o ne sovietiškai.

Spalio mėn. Rygoje vyko Pabaltijo tarybinės muzikos festivalis, kuriame dalyvavo ir lietuvių solistai, "LTSR Valst. nusipelnęs choras', diriguojamas K. Kavecko, ir liaudies dainų ir šokių ansamblis.

Klaipėdos muzikos mokyklos dėstytojai kovo 9 suruošė Klaipėdoje koncertą, skirtą tarptautinei moterų dienai.

PARODOS

1956 m. gruodžio mėn. iš Vilniaus į Kauną buvo atkelta dail. A. Žmuidzinavičiaus kūrinių paroda, kuri truko iki 1957 vasario pabaigos.

Vilniaus dailės muzėjuje vasario 24 d. buvo atidaryta lietuvių liaudies meno paroda, kuriai eksponatai buvo gauti iš Šiaulių "Aušros' muzėjaus fondų.

Vasario mėn. Vilniuje buvo atidaryta ir Vilniaus miesto liaudies kūrybos paroda, kurią suruošė sostinės kraštotyros muzėjus. Parodoje dalyvavo 124 liaudies menininkai, išstatydami daugiau kaip 700 įvairių žanrų dailės kūrinių; tapybos ir grafikos eskizų, peisažų, portretų, me-

džio drožinių, audinių, mezginių ir kita.

Pavasarėjant, Vilniuje, Valst. dailės muzėjuje, buvo išstatyti lietuvių dailininkų darbai, sukurti 1906 — 1940m.

Birželio mėn. Vilniuje, lenkų liaudies ansamblio Šlionsk lankymosi proga buvo surengta lenkų liaudies meno ir grafikos paroda.

Birželio mėn. Vilniaus dailės muzėjuje buvo indų liaudies meno paroda su 900 eksponatų.

Kauno valst. M.K. Čiurlionio vardo dailės muzėjuje vasaros metu buvo atidaryta dailės paroda, kurioje dalyvavo 60 Kauno dailininkų, pateikę apie 300 tapybos, grafikos, skulptūros ir taikomosios — dekoratyvinės dailės kūrinių.

Lapkričio mėn. Vilniaus dailės muzėjuje buvo vadinama respublikinė 230 lietuvių dailininkų paroda, su 700 tapybos, skulptūros ir taikomosios dailės kūrinių. Paroda buvo skirta 40-ties metų spalio revoliucijos sukakčiai paminėti. Tos pačios sukakties proga ruošiamai didžiulei vadinamai visasajunginei parodai Maskvoje buvo pasiųsta į Maskvą 250 atrinktų lietuvių dailininkų kūrinių.

Kauno valst. M.K. Čiurlionio vardo dailės muzėjaus kilnojamoji paroda buvo surengta Rokiškyje, Anykščiuose, Dusetose, Užpaliuose, Obeliuose ir kitose rytų Lietuvos vietovėse.

KINO FILMAI

1957 Lietuvoje pastatyti du nauji filmai: "Tiltas" ir "Kol nevėlu...." Filme "Tiltas" vaizduojamas vieno provincijos miestelio Lietuvoje gyvenimas II-jo pasaulinio karo metu, vokiečių okupacijoj. Gyvenimas vaizduojamas pro sovietiškus akinius. Apie filmą kritikai pasisakė nelabai palankiai, tačiau "Tiltą" laiko geresniu už iki šio pastatytus lietuviškus filmus.

Antras filmas — komedija "Kol nevėlu...." į ekranus paleistas gegužės mėn. Jo pagrindinė mintis — "kol nevėlu, žmogus privalo susirasti savo tikrąją vietą gyvenime". Filmas lengvo turinio ir be didelių pretenzijų.

SUKAKTYS

"Literatūra ir Menas" Nr. 2 paminėjo pirmąsias lietuvių menininkų parodas, buvusias maždaug prieš pen kiasdešimt metų.

Paminėtos sukaktys Ievos Simonaitytės, 60 m.

St. Šimkaus, 70 m. gimimo sukaktis, rašytojo A. Vienuolio-Žukausko 75 gimimo metinės, rašyt. M. Lastauskienės-Lazdynų Pelėdos, 85-ų gimimo metinių sukakt., muz. A. Kačanausko, 75-sios gimimo metinės, dail. K. Šimonio 70 m. gimimo sukaktis, dailininkų prof. B. Pundziaus ir M. Bulakos 50 m. sukaktis, Butkų Juzės 10 metų mirties sukaktis; paminėti spaudoje ar vakarais dar V. Krėvė, B. Sruoga, Adomas Lastas— (70 m.) K. Vairas—Račkauskas (75 m.) ir solistas Juozas Mažeika.

KITI ĮVYKIAI

Valst. Akad. dramos teatras vasario mėn. 23, 24 ir 25 dienomis. gastroliavo Maskvoje su "Paskenduolės" spektakliu, buvo rodomas ir per Maskvos televiziją.

Tarptautiniame jaunimo festivalyje Maskvoje lietuvių dianų ir šokių liaudies ansamblio instrumentinė grupė ir dainininkas V. Noreika išsikovojo po aukso medalį, o Vilniaus jaunimo "chorinio dainavimo mėgėjai' —sidabro medalį.

Liepos 21 diena Lietuvos sovietinė ministrų taryba paskyrė 1957 premijas už "įžymiausius kūrinius lietuvių literatūros ir meno srityje": Baltušiui—Juozėnui, Juozui—Albertui už novelių romaną "Parduotos vasaros" 25,000 rb.; Mieželaičiui Eduardui už poėmą "Broliška poema' — 25,000 rb.; Grušui Juozui už istorinę tragediją "Herkus Mantas" — 15,000 rb.; Klovai Vytautui už operą "Pilėnai" — 25,000 rb.; Indrai— Padleckiui Juozui už baletą "Audro-

nė' — 15,000 rb.; Jurkūnui Vytautui už iliustracijas K. Donelaičio "Metų" poemai — 15,000 rb.; Valst. akademinio dramos teatro režisierei Kymantaitei Kazimierai, dailininkui Vilučiui Jonui, aktorei Berūkštytei Janinai už spektaklio "Paskenduolė' pastatymą — 15,000rb.

KNYGOS

Beveik visas knygas (išskiriant vadovėlius, kurie leidžiami specialios leidyklos) leidžia dvi leidyklos grožinės literatūros leidykla, politinės ir mokslinės literatūros leidykla. Šios dvi leidyklos 1957 išleido viso 347 knygas: pirmoji — 178, antroji — 169. Iš to viso skaičiaus atrinkęs vertas paminėti knygas suskirsčiau į tris grupes.

Grožinės literatūros leidyklos išleistos vertingesnės knygos — lituanistika:

1. J. Grušo — Karjeristai; 2. B. Sruogos raštų šeši tomai (išleisti visi jo raštai); 3. L. Didžiulienės — Žonos — Atgajėlė. (Apysakos, apsakymai, pjesės); 4. Žemaitės raštų IV ir V tomai; 5. Vaižganto: Rinktiniai raštai. T.I. (Apysakos, apsakymai, vaizdeliai). Raštai — T. II. (Vaizdai, Iš Atsiminimų). Trečia Vaižganto knyga — Dėdė lapę nušovė; 6. V. Krėvės — Dainavos šalies senų žmonių padavimai; 7. Mykolaičio—Putino — Sukilėliai, t.I; 8. Vienuolio —Padavimai ir legendos; 9. Kazio Sajos — Komedijos (Ląžybos, Silva studentauja, Vis per gerą širdį, Septynios ožkenos); 10. Literatūra ir Kalba, t.II.; 11. L. Kiauleiko —Palanga; 12. Bronės Buivydaitės — Auksinis batelis; 13. Lietuvių liaudies menas. Audiniai (albumas); 14. Lietuvių liaudies menas. Architektūra (Albumas); 15. Užburta karalystė. Lietuvių liaudies pasakos; 16. Lietuvių tautosaka. Užrašyta 1944-1956 metais; 17.Festivalio šokiai; 18. A. Lasto — Poezijos rinktinė; 19. A. Strazdo — Raštai; 20. Salomėjos Neries raštų I ir II tomai; 21. K. Donelaičio — Mes vyžoti būrai; 22. Maironio — Jūratė ir Kastytis; 23. Lietuvių liaudies pasakos. Su dainuojamais intarpais. Užrašė ir paruošė J. Dovydaitis; 24. Iš Rytų šalelės. Lietuvių liaudies dainos chorams; 25. M.K. Čiurlionio — Kūriniai fortepijonui; 26. St. Vainiūno — Pjesės fortepijonui; 27. B. Dvariono —Žiemos eskizai (fortepijonas) 37. A. Račiūno — "Oi tu sakale', dainų rinkinys chorams.

Politinės ir mokslinės literatūros leidyklos išleistos vertingesnės knygos:

1. A. Lionginaitė, Vietininkų reikšmė ir vartosena dabartinėje lietuvių kalboje; 2. L. Zinkevičius, Lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių istorijos bruožai; 3. J. Endzelynas, Baltų kalbų garsai ir formos; 4. Pirmoji lietuvių kalbos gramatika, 1653 m.; 5. J. Jablonskis, Rinktiniai raštai, t.I.; 6. Lietuvių kalbos žodynas, t. IV.; 7. Lietuvos TSR istorija, t.I. Nuo seniausių laikų iki 1861 m. sukilimo. Red. kolegija: K. Jablonskis, J. Jurginis, J. Žiugžda (vyr. red.); 8. Lietuvių literatūros istorija, t.I. Feodalizmo epocha. Red. K. Korsakas; 9. Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija. Feodalizmo epoecha. Red. K. Korsakas ir J. Lebedys; 10. A. Sprindis, Lietuvių literatūrinė kritika. 1861-1905 m.; 11. Kauno Valst. medicinos instituto darbai, t.III.; 12. LTSR mokslų akademijos darbai, 4 sąsiuviniai; 13. V. Čepulytė, Lietuvos žemės paviršius; 14. J. Tomkūnas, Lauko bandymų metodas; 15. Antanas Žmuidzinavičius, Zarasai — ežerų kraštas; 18. A. Medonis, Trakai.

Grožinės literatūros leidyklos išleistos vertingesnės knygos — vertimai:

1. Kroninas, A.J. Citadelė; 2. Prsas, B. Lėlė, t. I ir II; 3. Dostojevskis, F. Pažemintieji ir nuskriaustieji; 4. Turgenevas, I. Pirmoji meilė; 5. Turgenevas, I. Medžiotojo užrašai; 6. Sviftas, D. Guliverio kelionės;

7. Andersonas, H.K. Pasakos; 8. Tols tojus, L. Prisikėlimas; 9. Tagorė, R. Sudužimas; 10. Balzakas, O. Pussese rė Beta; 11. Heinė, Heinrichas. Lyrika ir satyros.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

1957 metų knygų rinkoje šiek tiek daugiau pasirodė lituanistinės literatūros. Tačiau po pagarsėjusio X-jo kompartijos suvažiavimo 1956, Lietuvoje blykstelėjusi viltis pasireik šti krašte lietuvių tautinei dvasiai daugeliu atvejų vėl buvo užgniaužta. Dar 1956 kai kuriuose teatruose numatytieji pastatyti veikalai, kaip V. Krėvės "Skirgaila", "Šarūnas' ir "Žentas", nebuvo pastatyti nė 1957 metais. Gegužės mėn. pabaigoje (1957m). įvyko apklausa ir aptarimas J. Juzeliūno operos "Sukilėliai" (pagal V. Mykolaičio —Putino romaną), kuri jau buvo pilnai paruošta ir numatyta pirmą kartą pastatyti 1957 m. spalio revoliucijos 40-mečiui paminėti, tačiau ji nepasirodė. Aptarime išgirta muzika, tačiau išreikštas nepasitenkinimas libretu, ypač sukilėlių vado kun. Mackevičiaus pavaizdavimu. Žurnale "Pergalė' Nr. 9 (rugsėjo mėn.) buvo paskelbta, jog spalio revoliucijos sukakčiai paminėti bus pastatyta, be jau minėtos operos "Sukilėliai', ir V. Mykolaičio —Putino "Valdovas' (Vilniaus valst. akademiniame dramos teatre). Ir šis veikalas iki šiol nepasirodė. Nežinia, kas atsitiko ir su opera "Dalia' (kompozitorius — B. Dvarionas, libretistas — J. Mackonis), sukurta Balio Sruogos "Apyaušrio Dalios" motyvais; dar metų pradžioje buvo jos aptarimas bei apklausa ir turėjo būti neužilgo pastatyta, tačiau 1957 metais ji nepasirodė. Kritikai šios operos libretą išpeikė dėl B. Sruogos minčių iškraipymo ir kad joje esą perdaug meilės, permažai socializmo (Literatūra ir Menas, Nr. (9).

1956 metais neįtikėtinai pasigyrė K. Kaveckas, esą Valst. filharmonija, minėdama 15 metų gyvavimo sukaktį (1956 m.), turėjusi iš viso 15,000 koncertų. Tačiau šios tuščios pagyros nublunka prieš Valst. filharmonijos direktoriaus ir meno vadovo B. Federavičiaus pagyras; pastarasis metais vėliau, t.y., 1957 m. Lit. ir Meno Nr. 40 rašo, kad Valst. filharmonija jau turėjusi daugiau, kaip 18,000 koncertų.... Atseit, tik per vienus paskutinius metus koncertų skaičius pašoko trimis tūkstančiais (daugiau, kaip po 8 koncertus kasdien) Tokios nesąmonės verčia susilaikyti nuo krašto kultūrinio gyvenimo vertinimo remiantis vien tik skaičiais.

Mečys Musteikis

TREMTYJE

Pasaulio lietuvių bendruomenės seimas

LIETUVOS valstybei ir lietuviams katalikams šių sukaktuvinių metų išskirtinumas, ypatingumas laisvojo pasaulio lietuviuose kaip ir nejuntamas. Nei jų valstybinė-politinė veikla, nei religinis gyvenimas 500 metų Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio ir jos Šventojo Globėjo Šv. Kazimiero gimimo, 350 Šv. Mergelės Marijos apsireiškimo Šiluvoje, 100 metų Lietuvos himno autoriaus dr. Vinco Kudirkos gimimo ir 40 metų Lietuvos nepriklausomybės atstatymo akto — neatžymėjo nei naujomis visuotinio pobūdžio idėjomis ar sumanymais, nei naujais kūrybiniais žygiais, nei pastangomis sulaužyti rutiną ar atsikratyti snobizmo. Šiame tad kasdienybės fone Bendruomenės Seimas su savo visais palydovais ryškėja kaip šių sukaktuvinių metų vienintelis paminklinis įvykis. Jis išjudino visų laisvųjų lietuvių tarpusavinių tautinių ryšių pajautimą ir paskatino galvoti apie bendrąsias tautines problemas.

VYTAUTAS VAITIEKŪNAS

Kūrybinių ir moralinių jėgų manifestacija

Pasaulio lietuvių bendruomenės seimui rengti organizacinio komiteto sekretorius, kuriam teko daugiausia darbų.

Kiekvienas seimą savaip vertinam. Bet autorius parodo ir tą seimo rengimo virtuvę, iš kurios matom ne tik, ko buvo norima ir kas pavyko, bet ir kokios yra mūsų pačių moralinės, intelektualinės bei kūrybinės jėgos.

Jis pagyvino visų laisvųjų lietuvių tautinės sąmonės budrumą ir suteikė tautinės dvasios polėkiams naujų impulsų. Jis parodė lietuvių kūrybinį pajėgumą, kurį pripažino ir toki svetimųjų autoritetai, kaip žinomasis meno kritikas Stuart Preston. Bendruomenės organizacijos atžvilgiu seimas išbaigė organizacinį pastatą, uždėdamas jam stogą — išrinkdamas PLB valdybą. Į mūsų tautos istoriją seimas įsirašo kaip laisvajame pasaulyje išsibarsčiusių lietuviškų diasporų tautinio gyvybingumo, solidarumo bei kūrybingumo manifestacija, sava mozaika apjungusi probleminius svarstymus bei pasisakymus, dainos bei muzikos koncertus, meno bei knygos parodas, iškilmingas pamaldas, sportą bei banketą. **Tokia įvairialytė tautinė manifestacija be nebus pirmoji mūsų išeivijoje iš viso.**

KO BUVO TIKIMASI PRIEŠ SEIMUI SUSIRENKANT

Prieš seimui susirenkant, neskaitant paties organizacinio komiteto oficialių ir neoficialių pasisakymų, visa eilė iškeltų idėjų, pareikštų sugestijų, pasiūlytų projektų bendruomenės organizacijai ir veiklai savo aktualumo nėra nustoję sulig seimo sesijos pabaiga. Tarp jų pažymėtinos: 1) viso tautinio darbo vadovybės koncentravimo idėja, vietoj praktikuojamos tautinio darbo padalos savarankiškomis sritimis, kaip kad yra Amerikoje; 2) bendruomenės organizacijos antpartiškumo išlaikymas; 3) į atsakingus bendruomenės organizacijos postus jaunimo įtraukimo būtinumas; 4) bendruomenės organizacijos struktūros bei veiklos plotmės išplėtimas.

Per tautinio darbo vadovybės koncentravimą norima to darbo naštą lygiau paskirtyti, darbininkų trūkumą kaikurioms tautinio darbo sritims pašalinti ir lygiau visuomenines lėšas įvairioms tautinio darbo sritims paskirstyti bei tikslingiau jas sunaudoti. Dabar "dauguma šiaip gyvenime stipriau pasireiškusių žmonių tik neva priklauso (LB) apylinkei, tačiau laikosi nuošaliai nuo jos veikimo". Ir "trumpas bus mūsų (LB) gyvenimas, jei vienur eis 40,000 dolerių, o kitur liks 10 kartų mažiau".

"Labai svarbus reikalas — kad Lietuvių Bendruomenė (ben-nės organizacija) išliktų nesrovinė, visų bendrinė kultūrinės krypties organizacija", — reikalauja vienas iš KD vadovaujančių žmonių pridurdamas, kad "Bendruomenei nebūtų sveika, jei viena kuri politinių srovių...imtų politiškai dominuoti visą LB veikimą".

Šią mintį sutvirtina bendruomenininko balsas, kad "partijos šiuo metu lietuviško organizmo kūne sudaro tik nedidelius audinius, gi visi lietuviškumo klausimai turi remtis visais lietuviais". Todėl "svarbu, kad į pagrindinius LB organus ateitų žmonės, kurie suprastų jos vargus ir reikalus, kurie išjudintų apylinkes bei seniūnijas

Jei šių metų JV LB rinkimuose jaunimas aktyviai reiškėsi ir to rezultatai visai apčiuopiami, tai kaimyninės Kanados lietuvių jaunimas ta prasme yra pajutęs skriaudą. "Kur jaunimo ir šiaip jaunesni atstovai?" — klausiama, svarstant Kanados LB atstovų sudėtį PLB Seime. Esą jaunimo kandidatai "dėl šeimyniško pobūdžio balsavimų procedūros negavo užtenkamo balsų skaičiaus'. Ir pagrįstai reiškiamas pasipiktinimas iš tokio jaunimo negližavimo einančia išvada, kad jaunimas tinka "prie durų bilietus pardavinėti". Kaip pačiame seime aiškėjo, Kanados LB sprendėjai, siekdami partiškai-politinių tikslų, apsiribojo tik vadinamos KD —liaudininkų ašies plotme, rinkdami PLB Seimo atstovus, kad ir su skriauda jaunimui ir bendruomeniniam reikalui.

Kitas KD jaunimo lyderis, palietęs bendruomenės sunkumus, siūlo peržiūrėti LB veiklos plotmę ir mėginti ją praplėsti "į socialinę, ekonominę ir kitas sritis". Ir atsiliepdamas į tautinio darbo vadovybės koncentravimo mintį, konkrečiai siūlo, kad gal "konsultatyvinio organo sudarymas iš abiejų organų (Alto ir LB Valdybos) narių išspręstų šią problemą (pasidalinimo sritimis) visam laikui". O bendruomenės organizacijos struktūra, jo manymu, turėtų būti tokia, kad atsiremtų ne tik apylinkėmis ir seniūnijomis, bet ir kitomis veikiančiomis tautinėmis organizacijoms.

Iš priešseiminių svarstymų ir pasisakymų pažymėtina dar mintis, kad pirmumas turėtų priklausyti kūrybos paramai, ne kūrybos manifestavimo paramai. Esą užuot pinigus leidę meno parodai, koncertams, verčiau leistume dailininkams, muzikams paremti, jų veikalams išleisti.

KĄ SEIMAS DAVĖ IR KO NEĮSTENGĖ DUOTI

Paties seimo 3 dienų sesijai org. komitetas buvo numatęs, palyginti, nedaug svarstomų dalykų:

(1) išeivijos padėtis įvairiuose kraštuose; (2) priemonės ir galimybės išeivijos lietuvybei išlaikyti. (3) PLB sąranga ir konstitucija; (4) atsišaukimai; į pavergtąją tautą, į laisvuosius lietuvius, į pasaulį.

Iš 2 p. pats seimas išskyrė finansines priemones ir galimybes. Joms daug laiko gaišo, bet konkrečiai nieko nepriėjo.

(1) Išeivijos padėčiai nušviesti org. komitetas 1958 sausyje išsiuntinėjo 19 šalių LB vadovybėms anketą, nustatęs jos atsakymui **birželio 15 datą.** Iš atsakymų duomenų apie lietuvių skaičių, organizacijas ir jų veikimą, bendruomenės organus, spaudą, mokyklas, mišrias šeimas ir kt. komitetas galvojo iš anksto paruošti atitinkamą suvestinę seimo svarstymams. Sykiu tai būtų gairės ir antrajai temai. Atsakymai į anketą betgi atėjo datuoti kovo 15, balandžio 10, gegužės 11, 29, birželio 10, 16, liepos 10, 11, 15, 20, 27 28, **rugpjūčio 8, 10, 12, 15, 17, 25.** Todėl tik seimo sesijos išvakarėse tebuvo spėta padaryti suvestinė. Seimo atstovai ją tegavo susirinkę pirmo posėdžio. Savo pranešimui apie priemones ir galimybes lietuvybei išlaikyti referentas S. Barzdu-

kas suvestinės duomenimis pasinaudoti jau negalėjo. Net "PLB Seimo Vadovui" kaikurie duomenys buvo galima suteikti tik korektūras skaitant. Bet jei seimas, nors tik paskutinę minutę suvestinę gavęs, būtų į ją įsigilinęs, dar išklausęs seime dalyvavusių atitinkamų kraštų atstovų paaiškinimus, tai būtų turėjęs savo svarstymams rimtą pagrindą. Bet, atrodo, seimas pačiai problemai dėmesio nekreipė. Suvestinės net nepaskelbė. Ją perskaityti pakviestas seimo sekretorius V. Kleiza atsisakė. Todėl diskusijos iškart nukrypo į lokalinę plotmę. Tiesa, ir šioje plotmėje kaikurie seimo atstovei kalbėjo pasirengę ir pateikė įdomių samprotavimų. Tačiau bendras visų kraštų išeivijos padėties vaizdas neišryškėjo, ir atitinkamų išvadų seimas nepadarė. Tai buvo nekokia preliudija antrajam seimo svarstymų punktui.

(2) **Neturėjęs galimybės** savo pranešimo apie priemones ir galimybes išeivijos lietuvybei išlaikyti paremti įvairių kraštų bendruomenės faktinės padėties duomenimis, referentas tenkinosi daugiausia dalyko principine plotme Lietuvių Chartos rėmuose. Šiuo požiūriu referatas buvo turiningas ir įdomus, bet akademiškas, ne tikroviškas, ne pavaizdus. O referento uždavinys, man atrodo, bus buvęs pavaizduoti **praktiškas** galimybes bei priemones. Visokias galimybes: vidines, kurios pareina nuo žmonių nusiteikimo, noro, tikėjimo, idealizmo, bei išorines, kurios pareina nuo veikiančių įstatymų, uždarbių, kompaktinių kolonijų buvimo, nuo visuomeninių-intelektualinių jėgų ekvivalento ir t.t. Praktinės galimybės implikuoja ir praktines kliūtis, kurios vienur reiškiasi tam tikra trintimi tarp LB organų ir lietuvių katalikų, kitur tarp LB organų ir politinių organizacijų, trečiur tarp vadinamų dešiniųjų ir kairiųjų.

LB organ. santykiai su bažnyčia ar su politika yra jautrus dalykas, bet PLB Seimas galėjo pasakyti katalikams, liberalams, socialistams, kad LB organizacija yra VISŲ LIETUVIŲ, todėl negalima norėt, kad ji tarnautų tik katalikams, ar tik liberalams. Antra vertus, bažnyčios vaidmuo išeivijos tautinei gyvybei yra toks reikšmingas, kad ir aršus bažnyčios priešas, bet tikras lietuvis, to nevertinti negali. Net jei kartais bažnyčios atstovų elgesys nesiderina su lietuvybe, ir tuo atveju reikia takto, kantrybės ir ryžto negerovei įveikti gerumu. Jokiu atveju negalima negližuot bažnyčios poveikio išeivijos lietuvybei.

Nors LB organizacija nėra aparatūra politiniams uždaviniams ir tiesiogine prasme negali tapti politiniu veiksniu, bet iš to neina, kad LB organai turi atsisakyti VISŲ konkrečių progų savo turimas galimybes panaudoti LIETUVOS reikalui. Tai kaip tik yra LB organų tautinė pareiga. Tačiau šią pareigą atlikdami, LB ar PLB organai neturi tapti tik kurios partijos ar partijų sambūrio satelitu, nes tatai vestų į bendruomenės suskilimą ir jos vieningos organizacijos sužlugdymą. Šia prasme kanadiškių pasinešimas yra pavojingos krypties.

Kaikuriuose kraštuose senojoj emigracijoj žymus vaidmuo tenka buvusio vadistinio Lietuvos režimo tuo ar kitu būdu nuskriaustiems ar persekiotiems lietuviams. Nors tai jau praeitis, bet daugkur ji tebeaitrina tautinį solidarumą ir kliudo LB organizacijai. Seimas ir čia galėjo savo autoritetingą žodį tarti, kad, jei jau taika ir negalima, tai būtinos yra bent tarpusavinės paliaubos, nes negalime būti vieni kitiems tarpusavyje priešai, kai esame išsirikiavę prieš bendrą mūsų ir Lietuvos priešą.

Priemones ir galimybes svarstydamas, seimas nesusidomėjo nė bendruomenės organizacijos pritaikymu vietos sąlygoms. Pvz. kaikuriame krašte jau nuo seno veikia kuri bendrinė kultūrinio pobūdžio orga-

nizacija, besirūpinanti bendraisiais tautiniais reikalais. Vis tik bendruomenininkai, užuot tokią organizaciją stiprinę, imasi kurti šalia specialius LB organus, kurie, būdami lygiagretūs veikiančiai bendrinei kultūrinei organizacijai, nei užnugario, nei prasmės neturi. Tik kompromituoja LE organizacijos idėją. Seimas galėjo išaiškinti, kad LB organų funkcijos pagal aplinkybes gali būti patikėtos ir kuriai veikiančiai kultūrinei bendrinei organizacijai arba net organizacijų sambūriui, panašiai kaip Anglijoje. LB organų klausimas yra tikslingumo klausimas ir visų kraštų bendruomenėms pagal vieną šabloną jie sukirpti neįmanoma.

Priemones ir galimybes svarstydamas, seimas, atrodo, galėjo gilintis ir į lietuvių kalbos nevartojančių lietuvių įjungimą į LB organizaciją, taip pat į tautinės mokyklos padėtį. Kodėl pvz. tik apie šimtinę lietuvių skaičiuojanti Danijos LB pajėgia turėti tautinę mokyklą, o per 6,000 lietuvių skaičiuojanti Urugvajaus LB nepajėgia nė vienos tautinės mokyklos turėti. Negi tik dėl to, kad Urugvajuje tebeveikia Lietuvos pasiuntinybė?

Tai tik viena kita aktualija ant seimo stalo palikta nejudinta.Tiesa, diskusijos buvo gausios, bet tik nedaug į temą.

Apsirėžęs Lietuvių Chartos principine plotme, išeivijos lietuvybės išlaikymo priemonių bei galimybių referentas tokią praktišką priemonę kaip pinigai, natūralu, perleido praktiškesniam referentui J. Bačiūnui, kuris paryškino, daugiau pagrindė bei konkretizavo jau priešseiminiuose svarstymuose Kutkaus keltą lygesnio ir tikslingesnio visuomeninio skatiko paskirstymo mintį. Tai buvo "karšta bulvė" KD-liaudininkų ašies nuotaikų seimo atstovams. Todėl ir sprendimas aiškus: klausimo spręst seimas nekompetentingas. (Sic!). To maža. Vėliau seimas pasirodė finansinių klausimų svarstyti nė nepajėgus. Klausimas liko pakibęs ore. Tai bene liūdniausias seimo epizodas.

KĄ SEIMAS DAVĖ, BET DAVĖ BLOGAI

(3) **Pasaulio Lietuvių Bendruomenės sąrangai ir konstitucijai** referentu, Amerikos LB pirmininkui insistuojant, organizacinis komitetas metų pradžioje pakvietė Kanados LB pirmininką, jį, kaip ir kitus referentus, prašydamas savo pranešimą ir PLB organizacijos konstitucijos projektą įteikti org. komitetui **iki birželio 30.** Tačiau nei pranešimo, nei konstitucijos projekto org. komitetas iš viso nematė, iki seimas jo nepradėjo svarstyti.

Pateiktas konstitucijos projektas su kaikuriomis pataisomis seimo priimtas. Du dalykai priimtoje konstitucijoje abejotini. Vienas — Lietuvių Chartos optiškas subordinavimas konstitucijai. Galbūt konstitucijos autoriai bus galvoję, tuo būdu Lietuvių Chartą "sukonstitucindami', jai daugiau orumo ir galios suteikti. Bet tai klaida. Lietuvių Chartos orumas ir galia yra jos turinyje. O jos įjungimas po bendra antrašte "Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Konstitucija" daro ją optiškai tik PLB organizacinių nuostatų priklausiniu.

Antras, jau esminis primtos konstitucijos abejotinas dalykas —jos centralistinė kryptis. Teisybė, visų kraštų LB apjungianti unitarinė PLB organizacija su vyriausiu seimu, su vienu centriniu vykdomuoju organu — labai viliojanti perspektyva. Ji buvo suviliojusi ir 1949 Vliko

primtų "Laikinųjų Pasaulio Lietuvių Bendruomenės santvarkos nuostatų" redaktorius. Tačiau tikrovė diktuoja savus nuostatus, kurių nepaisyti neapdairu. Kurios praktinės reikšmės kaip PLB **vykdomasis** centras — PLB Valdyba Toronte, ar kaip **"Vyriausias** PLB organas" — PLB Seimas gali turėti atskirų kraštų LB organams, kai tų vyriausių vykdomųjų organų vyriausia priemonė tėra žodis be jokios sankcijos ir kai kiekviena LB apylinkė faktiškai yra suvereni. Dėl šiokio vietinių LB organų suverenumo kartais pvz. net krašto plotmėje negalima sudaryti centrinis vykdomasis organas. Palyginti negausi Kolumbijos L E (ne daugiau kaip 400 lietuvių) ir pačiame PLB Seime dalyvavo **dviejų** LB pavidalu. Nežinau, ar jų atstovai taip pat už PLB organizacijos centralizmą pasisakė. Bet paradoksų būva visokių. O vietinių LB organų suverenumo reiškinių yra ne tik Kolumbijos LB organizacijoje. Šios apraiškos ypač įsidėmėtinos siekiant centralizmo PLB organizacijoje. Pigu būtų LB vietiniai organai subordinuoti augštesniesiems, jei tatai diktuotų koks realus interesas. Pigu būtų ir atskirų kraštų LB organizacijos subordinuoti PLB vykdomajam centrui ar "vyriausiam PLB organui" tuo atveju, jei tas vyriausias organas turėtų realių priemonių savo vyresniškumui paremti. Tatai įmanoma, turint savo valstybės užnugarį ir paramą. Bet dabartinėje Lietuvos padėtyje to nėra. PLB organizacijos medžiaginė ir moralinė atrama yra atskirų kraštų LB **savanoriška parama.** Parems — ačiū. Nerems — nepriversi. Todėl ir PLB organų santykiai su atskirų kraštų LB organais tegali klestėti abišaliu sutarimu, bet ne konstitucine subordinacija ir vyresniškumu. Šiais sumetimais PLB Seimo Org. Komitetas buvo numatęs PLB centriniams organams kuklią padėtį — derintojo, informatoriaus, studijuotojo, be pretenzijos į vykdomąją, juoba į vyriausią valdžią, be pretenzijos **nustatinėti.** Kadangi tai pirmas bandymas, neturint savos valstybės užnugario, sukurti vieningą, susiklausiusią PLB organizaciją, tai ir psichologiškai atrodė tikslingiau pradėti kukliai, tik nuo bendro PLB biuro ar sekretoriato, kad, iškart perdaug apžiojus, pačiai PLB organizacijos idėjai nebūtų pakenkta. Kanadiškis projektas ir PLB Seimo daugumą betgi pasirinko valdymo ir nustatinėjimo kryptį. Gerbdami demokratinį metodą, ir tie, kurie šiokią kryptį laiko gražių iliuzijų kryptimi, turi vistiek nuoširdžiai linkėti, kad seimo pagimdytas PLB organizacijos naujagimis nepasirodytų negyvybingas, nes tai būtų žala pačiai PLB.

KLAUSIMAI, KURIUOS REIKĖJO PAVESTI JAUNIMUI

(4) **Seimo atsišaukimai** į pavergtąją tautą, į laisvuosius lietuvius, į laisvojo pasaulio parlamentus ir vyriausybes org. komiteto nebuvo numatyti seimo darbotvarkės punktais. Juos turėjo seimui pateikti jo sumanymų redakcijos komisija. Bet kad komisijai nereiktų pradėti iš nieko, org. komitetas buvo sutaręs su prof. S. Sužiedėliu (atsišaukimas į tautą), V. Sidzikausku (atsišaukimas į pasaulį), S. Barzduku (atsišaukimas į laisvuosius lietuvius), kad jie parašytų atitinkamus projektus. Projektai buvo seimo komisijai (P. Maldeikis, P. Vainauskas, kun.dr. Balčiūnas, A. Devenienė, L. Graužinienė) įteikti. Komisija vietoj seimo atsišaukimo į pavergtą tautą ir atsišaukimo į laisvuosius lietuvius pateikė seimui vieną trijų dalių "kreipimąsi į savo tautiečius": a) "į pavergtuosius lietuvius", b) "į ankstyvesniąją išeiviją", c) "į laisvojo pasaulio lietu-

vius". Gal todėl, seimo iškilmingame posėdyje priėjus eilei skelbti seimo atsišaukimus į pavergtą tautą ir į laisvuosius lietuvius, komisijos pirmininkais su visais atsišaukimais buvo dingęs. Nežinia, kuriais sumetimais komisija suplakė krūvon abu tuodu atsišaukimus ir kuriais sumetimais iš savo "kreipimosi į laisvojo pasaulio lietuvius' išskyrė "ankstyvesniąją išeiviją", tarum ji laisviesiems lietuviams nepriklausytų ar jos tautiniai uždaviniai būtų skirtingi. Juo labiau keistas "ankstyvesniosios išeivijos" iš laisvojo pasaulio lietuvių išskyrimas PLB Seimo atsišaukime, kuris natūraliai turėtų skelbti Lietuvių Chartos principus, kad "Pasaulyje pasklidę lietuviai sudaro vieningą Pasaulio Lietuvių Bendruomenę".

Atsišaukimu į laisvąjį pasaulį seimas iškilmingai prašo laisvojo pasaulio tautas, jų parlamentus ir vyriausybes trijų dalykų: a) kiekviena tinkama proga priminti lietuvių tautos teisę į laisvę ir nepriklausomybę; b) nesidėti į jokius sandėrius, kurie įtvirtintų ar pratęstų Lietuvos pavergimą; c) Jungtinėse Tautose ir tarptautinėse konferencijose kelti Lietuvos ir kitų sovietų pavergtų valstybių laisvės ir nepriklausomybės atstatymą. Šio atsišaukimo projekto, gal todėl, kad buvo anglų kalba, komisija nereferavo. Užtat jo paskelbimas iškilmingame seimo posėdyje buvo komiškai tragiškas. Nors po to kaikas aiškino, kad p. Devenienė tą atsišaukimą skaičiusi Teksas tarme, tačiau keistu sutapimu ta Teksas tarmė nieku nesiskyrė nuo Ukmergės apylinkėse vartojamos anglų kalbos tarmės. Tuo tarpu seimo sekretoriate sėdėjo ir lūpas kramtė čionykščių mokyklų daktarai ir studentai, be kita ko geri kalbėtojai, V. Kavolis, V. Kleiza, V. Vardys.

AMERIKOS VYRIAUSYBĖS POLITINIS GESTAS

Be minėtų atsišaukimų seimas priėmė rezoliucijas: a) dėl lietuviškojo auklėjimo bei švietimo; be kita ko įpareigodamas "Pasaulio ir atskirų kraštų bendruomenių kultūros bei švietimo tarybas rūpintis, kad reikalingi lietuviškajam mokymui geri vadovėliai būtų laiku paruošti, išspausdinti ir būtų prieinami visų kraštų lituanistinėms mokykloms"; b) dėl lietuviškos kultūros ugdymo ir populiarinimo; be kita ko nutardamas įkurti Pasaulio Lietuvių Bendruomenės vardo nuolatines kasmetines literatūros, muzikos ir dailės premijas; c) dėl informacijos ir spaudos; be kita ko dėkodamas spaudai už LB pastangų paramą, bet sykiu pageidaudamas, kad PLB Valdyba leistų savo periodinį leidinį; d) dėl šv. Kazimiero ir dr. V. Kudirkos sukakčių; e) dėl LB santykių su politinėmis bei šalpos organizacijomis; be kita ko nutardamas pasveikinti Lietuvos diplomatus, Vliką, Altą ir Balfą. Siūlymas pasveikinti taip pat ir Lietuvos Laisvės Komitetą, kurio pirmininkas ir pačiam seimui pirmininkavo, ir visas laisvinimo darbą dirbančias organizacijas seimo daugumos buvo atmestas.

Seimas pasiuntė padėkos telegramas JV prezidentui ir Valstybės sekretoriui už Amerikos nusistatymą nepripažinti sovietų agresijos padarinių Lietuvos atžvilgiu. Atsakydamas į PLB Seimo padėką, Valstybės Sekretoriaus Dulles vardu V. D. Public Services Skyriaus šefas M. S. Rice dėkoja seimo pirmininkui ir, be ko kita, rašo:

"Baltijos tautų nelaimė Jungti-

nių Valstybių vyriausybei kelia gilų susirūpinimą. Mes atsisakėme pripažinti Baltijos valstybių įjungimą į Sovietų Sąjungą ir, kaip žinote, tebetęsiame buvusių valdžioje prieš Sovietų Sąjungos okupaciją Lietuvos, Latvijos, Estijos vyriausybių atstovų pripažinimą. Kaip prezidentas Eisenhoweris ir Valstybės sekretorius Dulles daugeliu atvejų yra pabrėžę, šios vyriausybės politikai tvirtai siekia komunistų viešpatavimui Rytų Europoje taikiomis priemonėmis padaryti galą ir padėti Rytų Europos kraštams atgauti valstybinę nepriklausomybę. Būkite tikras, kad Jungtynių Valstybių vyriausybė panaudos kiekvieną tinkamą priemonę šios politikos vykdymui".

AR ATSAKOMYBĖS, AR SAIKO NEJAUTIMAS, AR PIKTA VALIA?

PLB Seimo svarstymuose dalyvavo: iš Argentinos 1 (numatyti 8), iš Australijos 1 (numatyti 5), iš Austrijos niekas (1), Belgijos - Olandijos niekas (1), Brazilijos 7 (10), Britanijos 3 (7), Chilės niekas (1), Danijos 1 (1), Italijos 1 (1), JV 36 (41), Kanados 13 (14), Prancūzijos 2 (2), Kolumbijos 2 (2), Švedijos niekas (1), Šveicarijos 1 (1), Urugvajaus 1 (6), Vokietijos 4 (6), Venecuelos 3 (3), Zelandijos niekas (1). Viso atstovų buvo numatyta 112, dalyvavo 76, tarp jų 49 atstovai ir 30 antrininkų (3 antrininkai laikinai). Iš JV nedalyvavo kun. J. Bakšys, J. Ginkus, M. Katiliškis, R. Mieželis, kun. V. Rimšelis, M.I.C. Savotiškas nesusipratimas įvykęs su atstovu J. Ginkum. Kaip vyriausias seimo atstovas Ginkus turėjo būti seimo amžiaus pirmininkas. Bet jį kažkas painformavęs, kad org. komitetas numatęs kitą amžiaus pirmininką. Dėl to Ginkus pasijutęs įžeistas ir nei seime, nei koncertuose, nei bankete nedalyvavęs, nors šiaip buvo labai aktyvus org. komiteto talkininkas. Faktiškai org. komitetas buvo tikras, kad Ginkus seime dalyvaus ir bus amžiaus pirmininkas ir, jam neatvykus, susidarė kebli padėtis, nes iš eilės seniausias seimo atstovas Bačiūnas nebuvo įspėtas ir nebuvo pasirengęs. Todėl visas tas seimo epizodas išėjo blankus. Kažkoks pokštininkas ir Ginkui ir seimui prastai pasitarnavo.

Kadangi seimo posėdžiams laikas buvo aiškiai aprėžtas, org. komitetas seimą sveikinti žodžiu buvo numatęs tik Lietuvos atstovui Washingtone. Tačiau seimo prezidiumas tatai pakeitė. To padarinys—pakeista seimo iškilmingojo posėdžio darbotvarkė ir pats pobūdis. Org. Komitetas šiam posėdžiui buvo numatęs, ir seimas tatai buvo priėmęs, šiokią darbotvarkę: malda, himnai, seimo pirmininko žodis, seimo atsišaukimų paskelbimas (į tautą, į laisvuosius lietuvius, į pasaulį), Kultūros Fondo pirmininko žodis, kultūros premijos jury komisijos aktas, Ohio Liet. Gydytojų Draugijos pirmininko žodis, premijos laimėtojo žodis. Seimo prezidiumas, įvesdamas ir dar pirmoj eilėj iškišdamas partiškai-politinės reklamos vadinamus "sveikinimus", iškilmingąjį posėdį pavertė savotišku turgum, kuriame partiškai-politinė reklama ne tik nustelbė posėdžio kaip kultūrinės manifestacijos pobūdį, bet ir sumaitojo iškilmių vieningą tautinę nuotaiką.

NEVIETOJE IR NELAIKU POLEMIKA

Nors, kai didieji susiniauja, mažajam verčiau nesikišti, bet dėl dr. Girniaus - dr. Maceinos "susiniovimo" neiškenčiu savo dvylekio neprikišęs. Dr. Girnius PLB Seimo iškilmingame posėdyje kultūros premijos laimėtojų vardu tardamas, kaip paprastai, turiningą žodį, be kita ko, pasakė, kad "ne apšvietimui iš barbariškos sąmonės susitelkė enciklopedijos prenumeratoriai... LE žygyje slypi lietuviškoji valia likti savo tautoj...Išleisdami savo kalba enciklopediją... norime paliudyti mūsų tautos (turbūt savo tautos) kultūrinį lygį'. Todėl esą nesutinkąs su viename leidinyje reikštu samprotavimu. Nors nepasakytas, tas leidinys yra Į Laisvę Nr. 15 ir tie samprotavimai yra dr. Maceinos, kuris ten, be kita ko, rašo: "Mūsoji nuotaika tremtyje yra antikultūrinė. Visuomenė, kuri neperka knygų ir neskaito žurnalų, o gausiai prenumeruoja bendrojo turinio enciklopediją, yra liekana iš 18 šimtmečio... Kai enciklopedija virsta beveik vienintele kultūrine vertybe, tai ženklas, kad visuomenės kultūrinė sąmonė yra pasidariusi nepaprastai barbariška". Dr. Girnius su tuo nesutinkąs. Visdėlto tarp dr. Maceinos ir dr. Girniaus samprotavimų esminio skirtumo nesimato. Ir dr. Maceina enciklopedijos, kaip enciklopedijos, nenuvertina, bet konstatuoja, mano supratimu, tikrą tiesą, kad Antano, Jono, Petro knygų lentynoje ta viena kultūrinė vertybė enciklopedijos pavidalu, be jokių kitų kultūrinių vertybių knygų bei žurnalų pavidalu, vistiek liudys to asmens kultūrinį nuosmūkį, arba dr. Maceinos žodžiais —kultūrinę sąmonę barbarišką, nesgi pati viena enciklopedija žmogaus tautinio kultūringumo dar negali liūdyti. Nemanau, kad ir dr. Girnius tokį tautietį, kurio knygų spintoje rastų tik pačią vieną LE ir daugiau jokios lithuanistikos, tikrai laikytų užtenkamai valingą "likti savo tautoj" ar tinkamai atstovaujantį tautos kultūriniam lygiui. Taip, ,ati LE tikrai liudija valią "likti savo tautoj", liudija tautinės kultūros lygį, bet jos tas ar kitas savininkas dar nebūtinai. Dr. Maceina ir samprotauja apie tam tikros rūšies LE savininkus ir jų kultūrinę vertę, o dr. Girnius — apie pačios LE kultūrinę vertę. Tai nėra tas pats.

KAIP ŠIAIS LAIKAIS SEKAS ORGANIZUOTI

Atskirą epizodą visuose svarstymuose bei pasisakymuose sudaro "Lietuva Okupacijoje". Nei sovietinės propagandos įtaigojamajam, nei išeivijos išsineštajam Lietuvos vaizdui esamos tikrovės neatitinkant, laisvasis lietuvis, tiek savo kovoje su sovietine demagogija, tiek savo santykiuose su Lietuvos draugais, neretai pasijunta kaip ir beginklis. Todėl PLB Seimo Org. Komitetas manė būsiant tikslinga seimo proga parūpinti okupuotos Lietuvos dabartinės ūkinės, kultūrinės, religinės, politinėspadėties kondensuotą tikrovišką apžvalgą. Tam savo sumanymui įvykdyti komitetas 1958 pradžioj kreipėsi į okup. Lietuvos gyvenimo atitinkamas sritis pažįstančius žmones, prašydamas juos talkos šioms temoms: 1) Lietuvos valstybės tarptautinė teisinė ir politinė padėtis; 2) lietuvių tautos politinė padėtis-Lietuvos okupacinė santvarka; 3) švietimas okupuotoje Lietuvoje, 4) sovietinė indoktrinacija, 5) literatūrinės kūrybos padėtis, 6) okup. Lietuvos menas ir teatras, 7) lietuvių kalbos sovietinimas, 8) religijos ir bažnyčių padėtis, 9) pramonės ir prekybos padėtis, 10) susovietintas žemės ūkis. Kiekvienai temai buvo numatyta ne daugiau kaip 20 psl.

Kiekvienas rašinys komitetui numatytas įteikti ne vėliau kaip birželio 30.

Kaikurie prašytieji tuoj pat atsakė negalį prašomai temai angažuotis, kaikurie atsakė talką tik liepos mėnesį, kaikurie sutiko, bet netesėjo, kaikurie savo rašinius atsiuntė komitetui tik prieš pat seimo sesiją. Tarp įvairių atsisakymo motyvų kaikurie yra savaip nauji. Pvz. org. komiteto prašymo pastabą, kad tuo tarpu komitetas negali angažuotis už prašomą talką atlyginti, kaikas palaikė "humanistinių mokslų profesionalams diskvalifikacija —nemokėti honoraro už atliktą darbą". Vėlgi kitas prašytasis savo netesėjimą motyvuoja tuo, kad "Plačiai apie tai žinias paskleidę (atseit, prašyta tema referatą parašę), silpninsime mūsų kovos ryžtą su okupantu" (Sic!). Iš 10 temų gavęs tik 7 medžiagą ir stigdamas medžiagos tokioms temoms kaip religijos ir bažnyčių padėtis, pramonės ir prekybos padėtis, meno ir teatro padėtis, — org. komitetas turėjo savo pradinį sumanymą išleisti "Lietuva Okupacijoje" leidinį keisti ir 6 temoms tenkintis 250 egzempl. rotatoriniu leidiniu. Rašinys apie lietuvių kalbos sovietinimą, autoriui sutikus, perduotas "Aidams".

Tad daugeliu atveju PLB Seimo svarstymai ir pasisakymai neišėjo pagal planą. Ne dėl to, kad planas būtų buvęs netikęs ar nerealus, bet, pirmiausia, dėl daugelio kraštų LB vadovybių delsimo suteikti laiku reikiamus duomenis (Chilės LB vadovybė pvz. visai neatsiliepė), dėl kaikurių talkininkų savotiškos pažiūros į nustatytus terminus ar į patį reikalą, pagaliau, dėl pačiame seime susidariusių partiškai-politinio atspalvio nuotaikų, kurios seimo svarstymus kartais kaitino veik iki sprogimo, iki seimo orumą žeminančio žongliravimo, kai priimti nutarimai tenpat vėl buvo anuliuojami.

Parodos

Bendruomenės seimo kultūrinė reprezentacija

buvo šakota: knygos paroda, meno paroda, kamerinės muzikos koncertas, dainos-muzikos koncertas.

KNYGOS PARODA

buvo tikrai pavaizdi ir patrauklios išvaizdos. Ir būdinga - dėl jos buvo mažai priekaištų. Bet ar tik dėl to, kad ji būtų buvusi be priekaišto? Gal veikiau dėl to, kad ji buvo gana pašalėje nuo visos PLB seimo

---

Tačiau ir pro visus tuos šešėlius aiškiai prasimuša seimo svarstymų bei pasisakymų teigiamoji reikšmė. Teigiamos reikšmės yra įvairių kraštų lietuvių tautinį gyvenimą vaizduojanti suvestinė, taip pat priemonių bei galimybių lietuvybei išlaikyti pranešimas ir diskusijos. Teigiamos reikšmės yra PLB konstitucijos nustatymas ir PLB Valdybos sudarymas. Teigiamos reikšmės kultūros premijos įteikimas ir ta perpildžiusi didžiulę salę iškilmingojo posėdžio auditorija. Teigiamos reikšmės seimo rezoliucijos ir "Lietuva Okupacijoje". Teigiamos reikšmės tie gausūs lietuvių ir svetimųjų, gubernatorių, senatorių ir kongresmanų, kultūrininkų ir politikų, draugijų ir asmenų sveikinimai ir Valstybės Departamento atsveikinimas. Ir jei čia buvo paryškinti seimo svarstymų bei pasisakymų šešėliai, tai tik tam, kad būtų parodytas ir antrasis medalio šonas - tie sunkumai, kuriuos stato tikrovė, ir tos iliuzijos, kuriom kaikas grindžia PLB organizaciją.

eigos ir aplamai nuo pašalinės publikos judėjimo. Ją ir bičiulio Vaitkaus elegantišką spaudos kioską galima buvo aplankyti tik specialiai jieškant. Jei knygos parodai negalima buvo gauti patalpos greta seimo posėdžių salės, tada gal jau buvo tikslingiau ją turėti Free Baltic House patalpose. Komitetui knygos paroda kainavo $247.06.

MENO PARODA

atvirkščiai turėjo tinkamas patalpas, nors ir riboto ploto. Riverside muzėjus yra kiekviename "Visitors Guide to New York" kaip lankytina New Yorko įžymybė. Ši amerikiečių įstaiga, nemokamomis patalpomis atė jusi mūsų kūrybos manifestacijai į talką, parodė didelį lietuviams ir lietuviškajam menui palankumą. Apie parodos meninį lygį galima spręsti iš to, kaip ją vertino meno kritika. O kritika svetimųjų, kuriems ši paroda buvo pirmiausia skirta, ją įvertino teigiamai. Tad rengėjų sumanymas suorganizuoti reprezentacinę lietuvių meno parodą neginčijamai yra pasisekęs.

Tačiau lietuvių paveikslus išstatyti svetimųjų vitrinoje galima buvo tik įveikus neįveikiamas pačių lietuvių dailininkų nuomonių prieštaras. Daugeliu parodai svarbių klausimų mūsų dailininkų nusistatymai pasirodė diametraliai priešingi.

Organizacinis komitetas, tautinės kūrybos reprezentacijai pasirinkęs tapybą ir skulptūrą, atsidėjęs aiškinosi su mūsų dailininkais tokios reprezentacijos praktiškas galimybes. Tam reikalui turėjo platesnius pasitarimus su New Yorko ir jo apyl. lietuviais dailininkais, susisiekė su Amer. Liet. Dailininkų S-ga Chicagoje ir su Liet. Dailės Institutu. Rezultate aiškėjo dvejopas mūsų dailininkų požiūris įvairiais tokios reprezentacijos klausimais. Vieni pasisakė už reprezentacinių eksponatų griežtą atranką, antri - už daugumos pasitikėjimą turinčius eksponatus, už demokratiją. Vieni pasisakė už tai, kad reprezentacinei meno parodai "pagrindinė ir galutinė norma... eksponatų meninė vertė", nepaisant "kokiai organizacijai dalininkas priklauso, ar nepriklauso," antrieji, kad parodos patalpos "būt tikslinga proporcingai paskirt atskirų vietų dailininkams; Chicagai tiek, New Yorkui tiek, ir t.t.' Vieni pasisakė už parodos juri komisiją iš asmenų, nepaisant jų organizacinės priklausomybės, antrieji - už juri komisiją iš organizacijų atstovų. Vieni - už įtraukimą į tautinės kūrybos reprezentaciją svetimiesiems visų iš Lietuvos kilusių prasikišusių kūrėjų, antrieji - už siauresnį tautinį ratą. Vieni - už atsižvelgimą į svetimųjų nuomonę atrenkant reprezentacinius eksponatus, antriesiems - "svetimųjų juri komisija būtų gėda". Vieni - už nesikišimą į dailininkų organizacinius reikalus, antrieji už parodos veiksnį "visiems dailininkams sujungti". Vieni - be jokių prejudicijų betkurio kito dailininko atžvilgiu, antri su diskvalifikavimu to ir to, nes jam "svetima profesinė etika." Vieniems "Jei Dail. Instituto nariai parodoje nedalyvautų - parodos rengimas išvis turėtų atkristi," antrieji priminė, kad "Chicagos dail. s-ga pritarianti parodos organizavimui, jei net kaikurie dailininkai ir nedalyvautų".

Spaudoje ("Draugas" 1958.I.4) buvo keliama mintis organizuoti dvi parodas ar dvilypę parodą. Esą ir pirmojo Pasaulio Lietuvių Kongreso metu (1935) Kaune vykusi meno paroda turėjusi dvi juri komisijas ir dvejas patalpas. Ta mintis buvo radusi atgarsio ir Org. komitete, kuris 1957.X 11. buvo nutaręs "prašyti dail. Janušą pajieškoti tinkamų patalpų, kuriose galėtų tilpti visų krypčių kūriniai arba bent vadinamos realistų krypties kūriniai." To jieškojimo rezultate org. komitetui buvo siūloma nuomoti "Trade Show Building" patalpos (nuomos $1.500 už 4 dienas) arba pačiame "Statler" viešbutyje.

Dail. Jonynas dar mėgino gauti "National Academy of Arts" patalpas, bet pasirodė jų didžioji dalis užimta. Org. komitetas, skaitydamasis su lėšomis, kurios iki pat seimo buvo labai kuklios, nesiryžo angažuotis brangiai parodos patalpų nuomai vietoj nemokamai gaunamų reprezentacinių Riverside muzėjaus patalpų.

Bet dar sunkiau negu parodos patalpų klausimas sprendėsi parodos or ganizacijos sudarymas. Org. komiteto pakartotiniai bandymai pačių dailininkų tarpusavio prieštaravimų Ski les ir Charibdes aplenkti, sudarant "nepriklausomą" parodai organizuoti komisiją arba parodos organizavimą pavedant "nepriklausomam' parodos komisarui - uždusdavo pačioje užuomazgoje. Pats faktas, kad repre zentacinę parodą organizuoti org. komitetas yra nutaręs jau 1956.9.22., o parodos rengimo komisija su juri, ekspozicijos, katalogo sekcijom sudaryta tik 1958.5.10., t.y. tik po pusantrų su viršum metų įvairių bandymų ir pasiaiškinimų, rodo, kad parodos sumanymą galėjo ištikti tas pat likimas, kaip ir simfoninės muzikos koncertą. Faktiškai parodai organizuoti beliko tik 3 mėnesiai, kad tai neišėjo parodos naudai - aiškinti netenka. O kad visdėlto parodos organizavimas iš akligatvio buvo išjudintas, tai gal daugiausia dėka dail. V. Vizgirdos atsidėjimo, kantrybės ir nuoširdžių santykių su skirtingų meninių pažiūrų kolegomis. Jam pavyko parodos rengimo komisijon prie savęs sutelkti dar (ne kaip organizacijų atstovus, bet kaip dailininkus) Jonyną, Kašubas, Lapę, Puziną, Viesulą, Žoromskį, juri sekcijon - A. Galdiką, V. Kašubą, P. Puziną, R. Viesulą, katalogo sekcijon - V.K.Jonyną, A. Kašubienę, R. Viesulą. Nors faktiškai šioje parodos organizacijoje reiškėsi kryptys ir draugijos, (Jonynas, Kašubos, Lapė — New Yorko liet. dail. draugija, Puzinas - Chicagos liet. dail. sąjunga, Vizgirda - L. Dail. Institutas, Galdikas, Viesulas, Žoromskis - nepriklausomi), visdėlto dalis dailininkų net nelaukdami, kaip ta parodos organizacija praktiškai reikšis, a priori paskelbė jai savo nepasitikėjimą ir boikotą pačiai parodai. Dail. Puzinas pasitraukė iš rengimo komisijos ir juri sekcijos, net nebandęs ben dradarbiauti. Šis apriorinis boikotas ne tik sudrumstė visuomenės seiminę tautinio vieningumo nuotaiką, bet iš reprezentacinių tautinės kūrybos eksponatų išjungė eilę kūrinių, kurių buvimas parodoje būtų buvęs pozityvus. Nepaisant šio Chicagos liet. dailininkų sąjungos boikoto, paroda, kaip vaizdingai ją atidarydamas Liet. atstovas Washingtone J.Kajeckas apibūdino, "nuostabiai atspindi lietuvių dailininkų pastangas ir liudija Lietuvą gyvą jų veikaluose visame pasaulyje..." Kad paroda liudijo Lietuvą, tatai pripažino ir amerikiečių meno kritika. Žodžiu, Bendruomenės Seimo meno paroda buvo vienintelė mūsų tautinės kūrybos reprezentantė, atitikusi Vakarų pasaulio meno kultūros dabartinius standartus. Šalia iškilmingųjų pamal dų šv. Patricko katedroje, vienintelė seimo kultūrinė reprezentacija, atkreipusi amerikiečių viešosios opinijos dėmesį ir sulaukusi palankaus su pratimo. Maža to. Parodos reprezentacinis vaidmuo nėra pasibaigęs su parodos uždarymu. Per 350 egz. parodos katalogo yra išsiuntinėti į visus kontinentus 26 valstybių meno galerijoms, muzėjams ir meno mokyklų bibliotekoms. Šiuo atveju katalogo anglų k. ir įžangoje suminėti kūrybiniai ryšiai su lietuvių menu to kių tarptautinio vardo menininkų, kaip Soutine, Lipchitz, Zorach, Shahn, Berenson ir kt., neviename pasauliniame meno centre Lietuvos vardui palaikyti gyvam ypač turės teigiamo poveikio. Gaila, kad iš šio katalogo išsibraukė kaikurie lietuviai dailininkai. Paroda turėjo $240.80 pajamų ir $1,043.15 išlaidų.

Koncertai

Org. komiteto tautinės kūrybos reprezentaciniuose planuose iš pradžių buvo numatyti kito pobūdžio. Nei ka merinės muzikos koncerto, nei vadinamo didžiojo kantatų koncerto org. komitetas nebuvo planavęs. Tautinei simfoninei muzikai org. komitetas bu vo numatęs simf. muzikos koncertą, o liaudies dainai ir muzikai — liaudinės kūrybos koncertą. Tik pradėjus tiems koncertams rengtis JV LB centro vald. narys kultūros reikalams Alf. Mikulskis savo 1956 9.30. rašte org. komitetui pasiūlė juodu iškeisti į "masinę misteriją", kurioje esą "sutilptų jungtiniai chorai, simfoninis bei kanklių orkestrai, tautiniai šokiai, baletas, vokalistai: solistai, dramos aktoriai — deklamatoriai, dekoratyvinis menas ir kita". Org. komitetas šiam didingam ir gražiam, bet trapiam fantazavimui rimto dėmesio neskyrė, palikdamas jį autoriui puoselėti liaudinės kūrybos koncerto vietoje, o savo keliu tęsdamas konkrečius simf. muzikos koncerto pasirengimus. Pirma rimta krizė org. komiteto koncertiniuose planuose įvyko, kai misterišką misterijos reikalą išėjo ginti pati JV LB centro valdyba. "Skaitantis su realiomis galimybėmis, (Sic!) — 1957. 3. 16 Centro Valdyba rašo org. komitetui, — tenka iš kelių siūlymų rinktis tą, kuris mums būtų a) būdingesnis tautiniu atžvilgiu, b) būdingesnis savo skatinamąja bei auklėjamąja kūrybine įtaka, c), pakeliamas finansiniu atžvilgiu". Todėl reikią "1) Simfoninės lietuvių muzikos koncerto atsisakyti, nes: (a) neturime tautiniais motyvais sukurtų visuotinai reikšmingų kūrinių... (b) ...didelio muzikinio išsilavinimo klausytojų.... perdaug taip pat neturime," (c) simfoniniam koncertui išleisti 8-9,000 — dol. "skriaustų kitus PLB Seimo meninius pasirodymus". Kadangi ir po šios centro vald. intervencijos org. komitetas nelinko savo pirmykščio nusistatymo dėl muzikinės programos keisti, tai netrukus (1957.3.27) JV LB centro valdyba, savo nusistatymą kartodama, pridėjo dar naujų argumentų už "masinę misteriją" prieš simf. ir liaudinės kūrybos koncertus. Esą "renkantis tarp instrumentalinės muzikos koncerto ir vokalinės muzikos parengimo, daugiau pirmenybių turi antrasis atvejis...(a) yra prieinamesnis didesniam klausytojų skaičiui, (b) yra būdingesnis lietuvių tautos dvasiai, (c) tuo pačiu tinkamesnis re prezentuotis...."

Šiokio JV LB centro valdybos moralinio spaudimo rezultatas: 1957. 5.18 org. komitetas 9 balsais prieš 3 atsisakė planuotų simfon. ir liaudinės kūrybos koncertų ir pasisakė už misteriją ar jos pakaitą, patį tos programos organizavimą perduodamas JV LB centro valdybai, konkrečiai jos nariui kultūros reikalams, (Alf. Mikulskiui, sau pasilikdamas tik pastatymo technikinius dalykus rūpinti.

Tačiau ši Bendruomenės Seimo muzikinės reprezentacijos paruošiamųjų darbų padala neveikė kaip reikiant. Ilgesnį laiką nesant aiškaus programos repertuaro, negalėjo išjudėti ir technikiniai pasirengimai, nors iš Clevelando ir buvo įtaigojama nedelsiant angažuoti Metropolitan op. patalpas. O kai programos repertuaras ir vykdytojai nė 1957 pabaigoje nebuvo aiškūs, org. komitetas ėmė visai būgštauti, kad su Bendruomenės Seimo muzikine reprezentacija neišeitų prastai. Tik 1957 gruodyje paaiškėjo vadinamo kantatų koncerto programos metmenys ir apytikrė sąmata, toli prašokusi "misterijos" i-

niciatorių neperžengti žadėtą $8,000 — ribą. Org. komitetas, susidūręs su aiškiai nepakeliama koncerto pinigine našta, 1958 sausyje kreipėsi į atitinkamus chorus bei ansamblius, kiek jie patys galėtų prisidėti prie savo kelionės išlaidų suorganizavimo, ir jiems pranešdamas, kad dėl lėšų stokos simfoninio orkestro koncerte negalės būti. Visų chorų bei ansamblių atsakymai sutapo: koncerto programoje dalyvausime, jei bus atlygin ta kelionė ir koncertui bus angažuotas simfoninis orkestras. Šioj dalykų padėty 1958. 2. 20. org. komitetas nutarė jungtinio chorų bei simfoninio orkestro koncerto atsisakyti, tenkinantis solistų koncertu. Tai buvo antras posūkis ir antra krizė Bendruomenės Seimo muzikinės reprezentacijos programą rengiant. Ypač nemaloniai šio nusistatymo buvo paliesti koncerto programai jau besirengią chorai ir ansambliai. Tatai galėjo jų santykius su LB organais sukomplikuoti. Susidariusią padėtį besiaiškindamas su JV LB centro v-ba, org. komitetas ryžosi chorų kelionės ir orkestro samdymo išlaidoms angažuotis iki $5,000. — Praktiškai tai reiškė, kad koncerte galės dalyvauti tik "Čiurlionio' ir "Dainavos' ansambliai, "Pirmyn' ir "Varpo" chorai bei 45-50 asmenų simfoninis orkestras.

Aš nežinau, ar oficialiosios priežastys tikrai yra ir faktinės trečiajai Bendruomenės Seimo muzikinės reprezentacijos pasirengimų krizei, bet **1958. 6. 25.** koncerto rengimo komisijos pirmininkas (J. Makauskis) org. komitetui "paaiškino, kad, jo nuomone, parengiamieji darbai neina, kaip reikiant, net koncerto dirigentas dar nežinomas, kad visuomenė koncertui labai abejinga ir todėl gresiąs didelis deficitas, o todėl reikią klausimas peržiūrėti, ir jis siūlo **užplanuoto koncerto nerengti'.** Siūlymą balsuojant, balsai pasidalino lygiomis, ir tuo būdu jis atkrito. Komisijos pirmininkas ir toliau atsidėjęs rūpinosi koncerto reikalais. Ir buvo didžiai laimingas jo visuomenine sėkme.

Koncerto meninis lygis kaiką smarkiai papiktino. Žinant visas jo organizavimo pinkles, tas lygis nesunku suprasti, o gal net atleisti. Org. komitetui buvo aišku, kad, išmainydamas simfoninės muzikos koncertą į"misteriją" ar jos pakaitą, jis keičia meninio lygio vertybę į masinį vidutiniškumą, jis keičia tautinės muzikos kūrybinio pajėgumo reprezentacinę demonstraciją į daugiau ar mažiau tautiškai egzaltuojantį muzikinį "kratinį arba mišrainę jomarkinio charakterio", vieno muziko žodžiais tariant.

Kadangi buvau tarp trijų org. komiteto balsų prieš atsisakymą nuo simfoninio koncerto, tad nesu interesuotas tą atsisakymą ir koncerto pobūdžio pakeitimą ginti. Ir vis dėlto, nepaisant meninio lygio vertybės iškeitimo į "jomarkinio charakterio muzikinį kratinį", šiuo atveju tas iškeitimas Carnegie Hali užtvinusiai lietuvių masei buvo laimingas. Net dirigavimas, atsiprašant, užpakaliu, šios masės ne tik neerzino, bet jai liudijo dirigento didelį atsidėjimą savo uždaviniui. Koncerto dalyvių neretose akyse išspaustos tautinės egzaltacijos ašaros, mano supratimu, bus nuplovusios ir meniškai brendusių jo dalyvių pasipiktinimą "meno išniekinimu". Nereikėjo tik kviesti svetimųjų muzikos atstovų, kad nesusidarytų klaidingo įspūdžio apie mūsų muzikinės kūrybos ir kultūros tikrą lygį.

Koncertas turėjo $9,456.50 pajamų ir $10,421.50 išlaidų.

Kamerinės muzikos koncerto mintis kilo 1957.3.12 komiteto pasitarime su muzikais simfoninio koncerto reikalais. Šis koncertas numatytas kviestinei publikai ir vienaip ar kitaip susytas su meno paroda. Tatai apsprendė jo priklausomumą ir patalpas. Gaila, kad jos pasirodė tokiam

Religinė reprezentacija

Bendruomenės seimo religinė reprezentacija šv. Patricko katedroje, dalyvaujant pačiam kardinolui Spellmanui, apskritai praėjo įspūdingai ir ne tik pamaldų dalyviuose, bet ir viešojoj amerikiečių opinijoj sulaukė plataus atgarsio. Tačiau kaikurie organizaciniai trūkumai taip pat labai rėžė mūsų tautinę savigarbą. Pvz. per birželio įvykių minėjimo pamaldas lietuviškieji New Yorko — New Jersey chorai savo giesme maloniai aidėjo tos pačios katedros didžiuosiuos skliautuos. O gi Bendruomenės seimo iškilmingose pamaldose, dalyvaujant keturiems geriausiems lietuviškos giesmės meno kolektyvams, neįstengta ir "Pulkim ant kelių" su giedoti net taip, kaip parapijos vidutinis chorelis. Nebuvo jokio susiklausymo ir vadovavimo. Tiesa, org. komitete tuo reikalu iš anksto ir nieko tarta nebuvo. Buvo pasitenkinta prel. Balkūno iniciatyva gauti pamaldoms pačią katedrą. Tik tam tikru org. komiteto abejingumu religinės manifestacijos tautiniam vaidmeniui galima paaiškinti ir tai, kad seimo proga išvis nebuvo evangeliškų pamaldų, nors evangelikai tam tikrą bendruomenės dalį sudaro. Post factum dėl to iš kaikurių evangelikų teko pajusti nepasitenkinimo, nors, jei laiku į tą dalyką būtų kas org. komiteto dėmesį atkreipęs, ir ką konkrečiai pasiūlęs, — komitetas būtų mielai atsiliepęs.

Kad mūsuose religinės reprezentacijos tautinis vaidmuo dar nesuprastas ir atitinkamomis progomis kaip reikiant nepanaudojamos, liudijo seimo atidaromosios pamaldos, celebruotos prel. P. Juro. Paradoksas: kai bažnytinė įstaiga sumažina mums galimybę reprezentuotis, šaukiame. kai galime bažnyčia pasinaudoti reprezentacijai, ja nesinaudojame.

---

koncertui perprastos. O nenumatytas vieno koncerto vykdytojo iškritimas taip pat jį kiek "nubiednijo", nors pianistas A. Kuprevičius buvo žavėtinas. Kadangi vadin. didysis koncertas buvo "sumasintas", tai tikslinga buvo bent lietuvių kamerinės muzikos tinkama reprezentacija svetimiesiems. Tam jis reikėjo atjungti nuo parodos ir atitinkamoj aplinkoj pateikti kviestinei svetimųjų publikai.

Kamerinis koncertas turėjo $397.00 pajamų ir $250.000 išlaidų.

Daug ko trūko bet vis dėlto...

Čia prisimena ir kaikurių rašytojų tam tikras nepasitenkinimas, kam seimo proga buvusi pamiršta literatūrinė kūryba. Pasigesta literatūros vakaro. Literatūrinės kūrybos reprezentacija Bendruomenės Seimo proga iš dalies reiškėsi knygos parodoje. Literatūros vakaro tiesiog org. komitetas nesvarstė. Netiesiog tas klausimas buvo liestas, svarstant sumanymą ryšium su Šv. Kazimiero 500 metų gimimo sukaktimi seimo metu pastatyti Landsbergio "Vėją gluosniuose'. Buvo prieita vieningos nuomonės, kad, esant seimo dienoms jau ir taip perkrautoms įvairių "parengimų", dar kas įterpti nebūtų tikslinga. Tiesa, tuose svarstymuose nedalyvavo literatūrinės kūrybos atstovų, bet, jei patys rašytojai literatūros vakaro reikalu būtų parodę bent mažiausios iniciatyvos, organiz. komitetas ne tik nebūtų jos

Biurokratijos ir demokratijos susidūrimas ALTE

Alto sušauktas š.m. birželio 27-28 Amerikos lietuvių kongresas Bostone sukėlė daug aistringų kalbų dėl jame viešai prasiveržusios trinties tarp biurokratijos ir demokratijos.

Lietuvių Enciklopedija biurokratiją pažymi kaip "valdininkų valdžią, neprieinamą visuomenės kontrolei... atsakingą tik savo vyresnybei". Biurokratija turi savo teigiamų ir neigiamų žymių. Teigiama joje yra valdžios centralizacija ir pastovumas. Tarp neigiamų žymių Enciklopedija mini stoką santykių su visuomene, perdidelį kišimąsi į visus reikalus ir asmens iniciatyvos trukdymą. Biurokratija yra pateisinama laikais, kada visuomenėje yra maža visuomeninio susipratimo ar nusimanymo ir kada ji yra linkusi nuoširdžiai, be kritikos pasitikėti autoritetais. Biurokratija yra sunkiau pateisinama, kada visuomenėje ima augti iniciatyva, o su ja ir atsakomybės už visuomeninius reikalus pajutimas bei aktyvaus dalyvavimo noras. Tai normalus kelias demokratiškai brėstančioje visuomenėje.

Amerikos Lietuvių Taryba veikia nuo 1940. Nuo to laiko ji daug pa-

---

kliudęs, bet visomis savo išgalėmis mielai parėmęs.

Seimo proga buvo sporto šventė su lengvosios atletikos varžybomis ir krepšinio bei futbolo rungtynėmis, dalyvaujant Bostono (Dainava), Brooklyno (Atletų), Hartfordo (Grandis), New Yorko, Waterburio (Gintaras), Worcesterio (Vytis) liet. sporto klubams.

Kūno kultūros vaidmuo išeivijos tautiniam gyvenimui yra labai reikšmingas, ir Bendruomen. Seimo sporto šventė buvo verta daug daugiau dėmesio, negu faktiškai sulaukė dėl vykstančių tuo pat metu seimo posėdžių.

Sporto šventė org. komiteto iždo neapsunkino.

Ir apie tai, ko neturėjo būti

Gal ir nebloga tradicija visokius seimavimus ir seimus baigti jaukioj salėj skania vakariene. Tačiau seimo banketas moko, kad ta tradicija nedera vykdyti šabloniškai. Pvz. kuriam galui tas vadinamas "garbės stalas', kai jis kelia tik beprasmiškų nesusipratimų, kas už jo turi sėdėti? Kuriam galui publiką beprasmiškai varginanti ištysusi oficiali dalis net su keliom ilgom prakalbom? O specialiai kviesti kalbėtoją — tikras nesusipratimas. Vienas pozityviausių seimo banketo privalumų - tai jo pajamų $500 — su viršum likutis nuo jo išlaidų; $5,687.95 pajamų ir $5,168.10 išlaidų.

Ar be nuostolių?

Org. komitetas visai seimo ir jo papildinių suorganizavimo apyvartai turėjo 24,6 tūkstančius dol. pajamų ir apie 24 tūks. dol. išlaidų, įskaitant JV LB Centro Valdybos 3,297.98 grąžintos paskolos. Pats org. komitetas išsivertė be atlyginamų darbininkų. Komiteto veiklai ir seimo kultūrinės reprezentacijos nepritekliams buvo dosni visuomeninė parama. Dail. Jonyno dovanai sukurtas PLB Seimo ženklelis komitetui davė apie $400 — pelno ir asmenų, įstaigų bei organizacijų aukos per $3,000.00. —Tad ir finansiniu atžvilgiu seimas buvo graži tautinio solidarumo manifestacija.

Vt. Vaitiekūnas

sitarnavo bendram Lietuvos reikalui. Jos vadovams ir veikėjams priklauso visų padėka už laiką, energiją, kuriuos jie atidavė Lietuvai pagal sumanumą ir išgales. Tačiau nuo 1940 iki dabar Amerikos lietuvių visuomenėje yra įvykę didelių atmainų, o Alto priekyje yra išlikę tie patys žmonės su tais pačiais psichologiniais nusiteikimais, kuriuos jiems per eilę metų išugdė Alto organizacinė struktūra su aiškia biurokratinio principo persvara.

Alto vadovybė sudaroma skyrimo ar delegavimo keliu: keturios grupės (ALRK Federacija, Tautinė Sandara, Socialdemokratų Sąjunga, Tautinė Sąjunga) skiria į Alto tarybą po 7 atstovus, o Susivienijimas Lietuvių Amerikoje ir Lietuvių Romos Katalikų Amerikoje Susivienijimas skiria po 3 atstovus — viso 34, į vykdomąjį komitetą keturios grupės po vieną atstovą. Nors įvairiuose miestuose yra Alto skyriai, bet jie neturi jokios tiesioginės įtakos Alto organams sudaryti. Jų veikla ribojasi vietos reikalais ir pinigų rinkimu centrui (vykdomajam komitetui). Tokios pat reikšmės turi ir Alto šaukiami Amerikos lietuvių kongresai. Jie išklauso Alto vykdomojo komiteto pranešimų, atveža vykdomajam komitetui pinigų, pareiškia sugestijų Alto veiklai. Tačiau tos sugestijos tėra rekomendacijos, pageidavimai, bet neturi jokios įpareigojamosios reikšmės Alto vykdomajam komitetui (skelbdamas Bostono kongreso rezoliucijas, Alto vykdomasis komitetas visai praleido tas, kurios jam nepatiko).

Tokia yra struktūra. Kol lietuvių veikėjų daugumas buvo susitelkę auksčiau minėtose šešiose grupėse, jie galėjo turėti bent netiesioginės įtakos Alto organus sudarant — rinkdami atstovus pačių Altą sudarančių grupių viduje. Kada ilgainiui padidėjo skaičius tų, kurie toms grupėms nepriklauso, bet stipriai pasireiškia Alto veikloje, jų dalyvavimas, net ir netiesioginis, Alto organų sudaryme yra neįmanomas. Tokia padėtis skatina jų kritiką esamai organizacijos struktūros rutinai, palankiai biurokratijai. Iš kitos pusės Altui vadovaujantieji žmonės susigyveno su tradicija, kad jie nebūtų kritikuojami, kad iniciatyva ir įtaka iš jų rankų nepereitų kur kitur.(Dėl to Alto vykdomasis komitetas ilgai tenorėjo pritarti tik tokiai Amerikos lietuvių bendruomenei, kuri būtų Alto žmonių kontrolėje; dėl to Naujienos ir Sandara taip stojo prieš bendruomenę, kai ji pasirinko nepriklausomą kelią; dėl to ir šiemet, kai dėl Amerikos Balso Europoje uždarymo aliarmavo ne Alto vadovybės žmonės, tai vienas iš altinės vadovybės žmonių spaudos vedamajame paaiškino: apie rengiamas reformas mes seniai žinojom, bet tylėjom; kai reikės, mes pasisakysim ir paraginsim visuomenę imtis akcijos).

Šitos dvejopos nuotaikos psichologiškai jau tiek buvo pribrendusios, kad šiemet Bostone įvyko tai, ko anksčiau nebūdavo. Tiesą sakant, ten nieko ir nebuvo, kas normalioje demokratinėje santvarkoje būtų sukėlę kivirčą. Tiktai su biurokratine dvasia susigyvenusiai Alto vadovybei kongrese tarti kritikos žodžiai pačiai kongreso tvarkai, tikriau netvarkai, atrodė revoliucija ir pasikesinimas prieš Altą ir Lietuvos laisvinimą. Reakcija į kritiką buvo sumelodramatinta (pirmininkaujančio išėjimas iš prezidiumo ir posėdžio). Kiti du vykdomojo komiteto nariai per savo laikraščius Naujienas ir Sandarą pasistengė pirmininką pristatyti kankiniu (jis susirgęs iš susijaudinimo!), o patys reikšdami jam užuojautą ir smerkdami jo tariamus skriaudėjus, suvaidino, lyg visa kritika kongrese jų neliečia, lyg ji būtų nukreipta tik prieš Alto pirmininką, nors ji buvo taikoma visam komitetui ir gal daugiausia pačiam sekretoriui P. Grigaičiui, kuris visą Alto politiką dominuoja ir labiausiai

Balfas pažangos kelyje

Balfo seimai daromi kas dveji metai. Paskutinis buvo lapkričio 29-30. Newarke, N.J. Dalyvavo 86 skyrių atstovai (po vieną nuo 50 narių) ir 14 Balfo direktorių.

Seimas buvo labai rūpestingai paruoštas. Tai nuopelnas vietos rengėjų komiteto ir Balfo reikalų vedėjo kun. L. Jankaus. Valdybos pranešimai rodė, kad Balfo globojanti ranka pasiekė ne tik Vokietiją, Austriją ar kitą laisvąjį pasaulį, bet ir Lenkijos lietuvius, Sibirą, pačią Lietuvą.

Veikimui toliau gyvinti ir plėsti buvo galvojama, kad naudinga būtų ir Balfo vadovybėje duoti daugiau pasireikšti tiems Balfo veikėjams, kurie vietose pinigus organizuoja (šiam seimui suvežė apie 25.000 dol.). Jau prieš seimą Balfo pirmininkas buvo tuo klausimu taręsis su visuomeninių grupių centrais, kurie lig šiol skirdavo Balfo direktorius, kiekviena grupė po 5. Reformoms neprieštaravo tautinė sąjunga ir katalikų federacija, prieš pasisakė socialistai ir sandariečiai. Klausimas liko nesutartas, bet jis iškilo seime.

---

yra tos biurokratinės dvasios reprezentantas.

Alto vykdomojo komiteto narių, reiškusių "užuojautą', spaudoje buvo kaltinami dėl įvykių Bostone "bendruomenininkai", "tautininkai," "frontininkai". Tų visų **"kaltininkų"** priekyje pastatė prof. Balį Vitkų. Likimas pasityčiojo iš Alto vykdomojo komiteto narių tuo, kad prof. B. Vitkus kaip tik yra krikščionių demokratų grupės žmogus. Pažymėtina betgi, kad prof. B. Vitkus buvo vienas iš šešiolikos tų asmenų, kurie 1936 buvo pasirašę deklaraciją "Į organiškosios valstybės kūrybą". Vadinas, anais laikais turėjo pilietinės drąsos pasisakyti prieš sustingimą autoritetinio režimo rutinoje. Netenka stebėtis, kad jis ir šiuo metu išėjo prieš sustingimą Alto biurokratijoje, negriaudamas nei Alto, nei jo žmonių, o tik norėdamas daugiau modernios racionalizacijos ir kūrybingumo veikime. Alto vykdomojo komiteto žmonių nukreiptas prieš jį pyktis pavertė jį šių metų demokratinio pažangumo ir opozicijos prieš biurokratinę rutiną simboliu. Bet dėmesio vertas faktas, kad kitu keliu nuėjo jo grupės oficiali vadovybė — oficialiu raštu jį dėl to įspėdama ir jo žygį papeikdama.

Kokios išvados? Jei Alto vadovybė būtų jautus bent kiek lietuvių visuomenės evoliuciją, ji būtų galėjus nesunkiai įjungti naujas jėgas į savo vykdomą darbą, o taip pat būtų sustiprinus ir savo asmeninį svorį visuomenės opinijoje. Tai būtų buvęs laimėjimas ir Lietuvos reikalui. Bet Alto žmonių pasigriebta kovos linija, nevengiant iškraipyti faktus, priskirti prof. B. Vitkui tuos pasakymus, kurie priklausė visai kitiems asmenims ir dėl kurių pirmininkaujantis išėjo iš posėdžio, ir toliau netiesą kalbėti per akis; neiškentimas neoperavus pačiame kongrese berniškos kultūros stiliumi ("Jei turėčiau revolverį, tai aš jį nušaučiau", "norėjau į jį paleisti kėdę". - M. Vaidyla) neleidžia daryti išvados, kad Alto vadovybės žmonės būtų norėję suprasti laiko dvasią. Laiko dinamika, deja, pralenkė tuos daug pasidarbavusius, bet biurokratijos supančiotus veikėjus.

Kai nominacijų komisija jau paskelbė nominuotuosius grupių atstovus į direktorius, po penkis iš keturių grupių kaip ir anksčiau, Chicagos Balfo veikėjų (apie 60) vardu A .Bružas paskaitė jų rezoliuciją, kurioje buvo reikalaujama bent dalį direktorių rinkti seime iš aktyvių Balfo veikėjų. Rezoliucija regimai rado daugumos gyvą pritarimą. Bet ji susilaukė srovių lyderių pasipriešinimo. Nors Chicagoje katalikų federacija reformos siūlymui neprieštaravo, bet čia seime krik. demokratų veikėjai (Pr. Vainauskas, St. Dzikas, Vl. Viliamas) norėjo išlaikyti senąjį grupių skyrimo, ne rinkimo principą. Jų triukas nukreipti dėmesį nuo rezoliucijos, sumeikinant rezoliucijos skaitytoją, buvo seimo dalyviams kiaurai permatomas ir davė priešingą, nei jie siekė, rezultatą: po karštų diskusijų, kurias pirmininkaujančiam prel. P. Jurui nelengva buvo nukreipti į tiesią vagą, sustiprėjo pritarimas Chicagos Balfo veikėjų rezoliucijai. Seimo delegatai visais balsais nutarė vietoj 20 direktorių turėti 24 direktorius, Balfo pirmininką renkant skyrium. Pirmininku buvo perrinktas kan. J. Končius. Iš 24 direktorių pats seimas išrinko 12, kitus 12 paliko grupėms paskirti. Slaptu balsavimu buvo išrinkti kun. V. Martinkus, Providence, R.I., El. Paurazienė, Detroit, Mich., P. Minkūnas, Woodhaven, N.Y., M. Zujus, Wilkes-Bare, Pa., Vl. Dilis, Newark, N.J., V. Abraitis, Richmond Hill, N.Y., Al. Baronas, Chicago, Ill., S. Čerienė Mulks, Linden N.J., K. Paulis, Kearny, N.J., A. Rugys, Paterson, N.J., V. Alksninis, Maspeth, N.Y., J. Stukas, Hillside, N.J.; vėliau pirmame direktorių posėdyje atsisakius S. Čerienei Mulks, į jos vietą įėjo Ig. Daukus, Chicago.

Srovės paskyrė: tautininkai — A. Trečioką, J. Ginkų, N. Rastenį; katalikų federacija — kun. J. Pakalniškį, M. Rudienę ir K. Gaižutį;

KAI KURIE SKAIČIAI IŠ BALFO VEIKIMO

Per 1956-58 metus Balfas turėjo pajamų pinigais 198,293.20 dol., gėrybėmis 523,148.50, viso 829,087.33. Išlaidų viso 717,968.02.

Piniginės pajamos yra daugiausia aukos, viso 130,637.00. Chicaga daugiausia — 27,109.20, New Yorkas - Brooklynas 9,580.70, Detroitas 10,533.80, Clevelandas 5,179.00.

Aukotojai iš šalies: kardinolas Spellmanas 15,000.00, Amerikos katalikų vyskupai 20,000.00.

Išleista pinigais daugiausia Vokietijai 19,214,73, be to, pinigais dar Vasario 16 gimnazijai 48,840.07, piniginei šalpai kituose kraštuose 8,738.10, drauge su maistu ir kitomis gėrybėmis Vokietijai 66,731,07.

Lietuvai siuntinėliams 28,863.27, Sibirui 12,401.78.

Balfo administracijai, personalui ir kt. centre, Miunchene, Chicagoje 45,844.92.

Balfas kreipėsi į Lenkijos valdžią, kad leistų atidaryti Varšuvoje Balfo agentūrą. Kreipėsi prieš dvejus metus taip pat į Sovietų Sąjungos atstovybę. Atsakymo jokio.

Ateičiai Balfo reikalų vedėjas kun. L. Jankus numatė, kad Balfo biudžetas porai metų turėtų būti 190,000 pinigais ir 600,000 gėrybėm. Biudžetui įvykdyti siūlė sustiprinti skyrių veikimą, tam reikalui turi parodyti direktoriai iniciatyvos, birželio mėn. organizuoti Balfo vajus, vesti šelpiamųjų kartotekas šalpai koordinuoti, kad vienas negautų dusyk, o kitas visai nieko.

Europos Bičiulių penkta studijų savaitė savaitė

Nedidelis Bernriedo kaimelis prie Štarnbergo ežero, Vokietijoje. Apsuptas žaliuojančių kalvų ir sodų, jis kiekvienam lietuviui primena kurį nors jo gimtojo krašto kampelį. Todėl čia taip savaime plaukė lietuviškos dainos garsai tyliais vakarais, kai **suvažiavo iš Italijos, Šveicarijos, Prancūzijos ir Vakarų Vokietijos Europos Lietuvių Fronto Bičiuliai į savo penktąją Studijų Savaitę,** vykusią rugpjūčio 17 - 24 dienomis.

---

socialistai — N. Gugienę, B. Spudienę, St. Briedį; sandariečiai — A. Devenienę, J. Audėną, A Andriulionį. Revizijos komisijon išrinkti I. Jatulis, St. Dzikas, St. Lušys.

Nelabai vykusi procedūra pirma rinkti direktorius, o jau paskiau skirti grupių atstovus. Gal būt, galvojama: jei neišrinks, tai bus galima tą patį kandidatą paskirti. Gerai, jei skiriamasis nebuvo kandidatas rinkimuose. Bet jei jis buvo renkamas ir nebuvo išrinktas, tai kokia jo moralinė savijauta, kai jį jau paskiria. Tokia skriauda šiame seime padaryta A. Devenienei, J. Audėnui. Dar didesnė jiems skriauda, kada Sandara ir jų paskyrimo nepripažino, paskelbdama, kad niekas nebuvo tam įgaliotas.

Gerai, kad diskusijoje dėl organizacinės reformos parodė reikiamo lankstumo ir susiorientavimo Balfo pirmininkas kan. J. Končius, pranešdamas, kad tokioms reformoms Balfo statutas nėra priešingas. Tad Balfas lengvai persirito per tas uoleles, ant kurių taip nelaimingai buvo sukliuvęs Alto seimas. Tik keistas atrodė to paties pirmininko nesusiorientavimas, kada į Philadelphijos atstovės S. Ramanauskienės pasiūlymą padėkoti prel. J. Balkūnui, kuris išbuvo Balfo vicepirmininko pareigose 14 metų ir dabar jau pasitraukė, pirmininkas reagavo neigiamai: "Ne, o kam to reikia". Krikščioniška yra padėkos nelaukti, bet žmoniška yra padėką pareikšti(d.).

Tokios savaitės yra skirtos ne tik asmeniniam susitikimui tų, kuriems brangios tos lietuviškojo pasipriešinimo idėjos ir tradicijos, kurias pirmaisiais Lietuvos okupacijos metais krašte sukūrė rezistencinis Lietuvių Fronto sąjūdis. Buvo aktyvūs šio sąjūdžio nariai ir jau užsienyje išaugęs jaunimas, virtę Lietuvių Fronto Bičiuliais, tęsia tą pačią rezistencinę kovą laisvojo pasaulio kraštų sąlygomis ir kasmet susirenka studijų savaitėje apsvarstyti aktualių klausimų. Ypatingai kreipiamas dėmesys padėčiai tėvynėje, atsižvelgiant į bendrą vakarų krikščioniškojo žmogaus situaciją ir iš to išplaukiančias pareigas. Todėl savaičių programose daug vietos skiriama teorinei — paskaitinei daliai.

Rugpjūčio 18 d. Bernriede atidarydamas penktąją Studijų Savaitę, **Europos Lietuvių Fronto Bičiulių pirmininkai prof. Zenonas Ivinskis** apžvelgė ligšiolinių savaičių turinį ir pabrėžė jų periodiškumo reikšmę.

Pirmąją paskaitą skaitė **kun. D. Kenstavičius — "Lietuvos krikščionybės bruožai".** Krikščionybė yra nesikeičianti, vientisa, tačiau ji neturi nuosavos kultūros formos; ji naudojasi tautinėmis kultūromis ir jose plėtojasi. Krikščionybės tiesos yra vienodos, tačiau formoje krikščionybė gali turėti skritingų atspalvių, skirtingą liturgiką (rytų ir lotynų), skirtingus papročius ir gali būti skirtingai išgyvenama. Krikščionybė paskirose tautose turi ką nors originalaus, ko nėra kitose tautose. Ir lietuvių tauta originaliais krikščionybės bruožais — papročiais išsiski-

ria iš kitų tautų (kalėdojimas, atlaidai, rekolekcijos). Lietuva, būdama tarp Rytų ir Vakarų, turi kilnų uždavinį — jungti rytietišką ir vakarietišką krikščionybę.

Dr. Jonas Grinius savo paskaitoje — **"Lietuvių literatūra ir menas po Stalino mirties"** peržvelgė ir vertino kultūros ir literatūros reiškinius pavergtoje Lietuvoje. Po Stalino mirties Lietuvoje kultūrinei laisvei varžtai šiek tiek atleisti, tačiau sovietinė linija paliko lygiai tokia pat, tik gal kiek gudriau vedama, gudriau siekiama sovietiškų tikslų. Palaisvėjimas krašte išryškino, kad nepasitenkinimas okupantu Lietuvoje yra ne kiek nesumažėjęs. Jaunojoje kartoje antisovietinės, ypač antirusiškos tendencijos aiškios. Jaunieji rašytojai ir kiti kultūrininkai daugumas nepasidavę okupanto siekimams.

Mečio Musteikio pranešimas — **"Kultūrinis gyvenimas pavergtoje Lietuvoje"** papildė dr. Griniaus paskaitą. Pranešime statistiniais daviniais pavaizduotos kultūrinės apraiškos krašte 1957 metų laikotarpy, paliečiant teatrus, operas, baletus, muzikinį gyvenimą, parodas, kino filmus, sukakčių minėjimus, naujai išleistas knygas ir kita.

Dr. Julius Vizgiris skaitė ištrauką iš savo sociologinės studijos apie **visuomeninę pavergto krašto raidą.** Jis plačiai palietė besitęsiančios okupacijos padarinius nepriklausomumo bei savarankumo siekimams bei krašto visuomenės sąrangai, ypač atsižvelgiant į prievartinį žemės ūkio sukolektyvinimą ir ne krašto interesais vykdomą pramoninimą.

Inž. Prano Zundės pranešimas — **"Švietimo ir mokslinio darbo organizacija okupuotoje Lietuvoje"** statistiniais daviniais pailiustravo dabartinę švietimo padėtį krašte. Palyginamieji skaičiai daugeliu atvejų yra palankesni nepriklausomos Lietuvos laikams; ypač to laiko pažanga buvo didesnė, kaip kad sovietų okupacijos metu. Sovietai kreipia didelį dėmesį švietimui, tačiau tik todėl, kad nori kuo greičiau išsiauklėti sau palankios pasaulėžiūros inteligentų prieauglį. Dr. Vizgiris šį pranešimą plačiai papildė kai kuriais duomenimis, o ypač samprotavimais, komentarais, išvadomis.

Nūdienei Vakarų pasaulio dvasios problematikai, su kuria čia gyvenantiems lietuviams nuolatos tenka susidurti, buvo skirta dviguba paskaita — **"Egzistencialistinis ir marksistinis žmogus".** Pirmąją dalį — **"Egzistencialistinė žmogaus samprata"** vyste **fil. kand. Jonas Medušauskas.** Prelegentas ryškino labiausiai Kierkegaardo, Jasperso, Sartre egzistencialistinio žmogaus sampratą.

Su dideliu dėmesiu buvo išklausyta **dr. Antano Maceinos** paskaita — **"Marksistinė žmogaus samprata".** Išdėstęs marksistinės pasaulėžiūros pagrindus, prof. Maceina nurodė, jog komunistinis žmogus siekia būti techniku, kolektyvistu ir ateistu. Jo tariamas žmogaus išsilaisvinimas vyksta Dievo paneigimu, žmogaus asmens palenkimu kolektyvui ir jo iškėlimu prieš gamtą. Toks marksizmas, jau kaip galybė, graso ir visai žmonijai. Kaip jam atsispirti, ką pastatyti prieš marksistinę sampratą? Tik krikščionybė — krikščioniškasis žmogus gali prieš marksizmą atsistoti, jam pasipriešinti. Tačiau savo išvadose prof. Maceina pripažino, jog ir krikščioniškasis žmogus neretai yra nuo savęs nutolęs, ir todėl marksizmas nūdien iškyla kaip akstinas atgaivinti krikščioniško žmogaus didingumui ir visuomeniškumui.

Tarptautinių įvykių apžvalgas padarė **Eduardas Turauskas** ir dr. **Pranas Padalis.** Vieną vakarą min. Turauskas paskaitė savo įdomių prisiminimų iš laikotarpio prieš pirmąją sovietų okupaciją ir tuoj po jos, kuriuose buvo atskleista ano meto politikos užkulisių.

Paskutinį studijų savaitės pranešimą padarė **kun. dr. Juozas Vaiš-**

nora — apie religinę padėtį okupuotame krašte šiuo laiku.

Po kiekvienos paskaitos ir pranešimo vyko išsamios, kartais labai ilgos diskusijos.

Vakarais vyko įvairi šalutinė programa, skirta daugiausia bičiuliškumo dvasiai puoselėti. Dažnai skambėjo lietuviškų dainų meliodijos. Per bičiulišką tarpusavio bendravimą visi dalyviai jautėsi esą lyg vienos šeimos nariai. Vieną vakarą buvo jaukiai paminėta profesorių A. Maceinos ir Z. Ivinskio 50 metų sukaktis. Kaip ir kitose st. savaitėse, buvo pravesta Valandėlė Tėvynei jaukioje Bernriedo koplytėlėje, kur vyko tam pritaikintos pamaldos, skambant lietuviškoms giesmėms, ir kun. D. Kenstavičiaus pamokslas — poetiškas religinis žodis. Kitą vakarą vyko Tėvynės Valandėlė, kurios metu buvo atliktas **Alinos Grinienės** paruoštas literatūrinis montažas — Nevėžis ir Dubysa. St. savaitės dalyviai gražias dienas, puošnųjį Štarnbergo ežerą ir jo apylinkes išnaudojo poilsio malonumui, o vieną popietę suruošė ekskursiją laivu aplink Štarnbergo ežerą,, lietuviškų dainų skambesiu užpildydami visą apylinkę.

Penktoji studijų savaitė baigta rugpjūčio 24 d. pamaldomis ir baigiamuoju aktu. Mišias laikė ir pamokslą pasakė **kun. dr. Jonas Aviža.** Uždarymo akte prof. Maceina davė visos savaitės idėjinį skerspjūvį, nušvietė iškilusius lietuvių, kaip vakariečių, uždavinius ir išryškino Europos LFB kultūrinės veiklos gaires. St. savaitės dalyvių vardu kalbėjo min. Turauskas. Uždarymo akto pabaigoje buvo perskaitytas **ELFB sveikinimas Lietuvai,** kuris kitą dieną buvo perduotas radijo bangomis per Amerikos Balsą, Miunchene.

Studijų savaitės metu įvyko ir Europos LFB metinė konferencija. Išklausyti valdybos, kultūros komisijos, Europos Lietuvių Informacijos

Amerikos-Kanados studijų savaitė

Giedrioj vakaro tyloj prie Spyglio ežerėlio, 1958 rugpjūčio 10 d. 8 val. vakaro dr. V. Majauskas, stovyklautojų vadovas, pradėjo 2-ąją Amerikos ir Kanados LFE studijų savaitę. Po įvedamojo žodžio pakvietė prof. dr. Ad. Damušį, asistuojant R. Šomkaitei ir inž. P. Naručiui, pakelti tautines vėliavas. E.

(ELI) pranešimai ir apsvarstyta tolimesnė veikla. ELFB pirmininku perrinktas vėl prof. Z. Ivinskis. Konferencijoje apsvarstyti ir kitos studijų savaitės reikalai. Nenorint perdaug apsisunkinti techniško-organizaciniu darbu, juo labiau, kad kurortinėse vietovėse vasarojimo metu trūksta vietų nakvynėms, šiais metais buvo kviesta mažai svečių (iš viso dalyvių buvo 35, suvažiavę iš Italijos, Šveicarijos, Prancūzijos ir Vakarų Vokietijos). Už tai susilaukta iš įvairių pažiūrų kultūrininkų nepasitenkinimo. Panašių priekaištų teko nugirsti ir pačioje studijų savaitėje. O vienas asmuo, pirmą kartą čia dalyvavęs, taip pareiškė: "Esu didžiai nustebintas st. savaičių augštu lygiu, aktualumu, objektyvumu. Gailiuosi, kad iki šiol jose nedalyvavau". Nežiūrint techniškų organizacinių sunkumų, ateityje turėtų būti kviečiama kuo daugiau dalyvių ir visi čia bus patenkinti, visi patirs naudos ir pajus tikrą lietuvišką dvasią, kurios tremtyje mums labai trūksta'. Dėl minėtų priežasčių, jei tik aplinkybės leis, Europos LF bičiuliai į kitą studijų savaitę yra numatę kviesti daugiau svečių.

K. J. ir V. M. (ELI)

JUNGTINIŲ VALSTYBIŲ IR KANADOS LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ II-SIOS STUDIJŲ SAVAITĖS, ĮVYKUSIOS 1958 METŲ RUGPJŪČIO 10-16 DIENOMIS DAINAVOS STOVYKLOJE

AKTAS

LIETUVIŲ Fronto Bičiulių II-sios Studijų Savaitės dalyviai, —

KONSTATUODAMI, kad didžios tiesos nesikeičia, tik laikai ir žmonės keičiasi; kad didžios tiesos suspindi žvaigždėm, kai laikai ir žmonės aptemsta; kad suspindi tos, kur labiausiai reikalingos žmogaus ir žmonijos kelionei per pasaulį;

MATYDAMI, kad dabarties žmonijos ilgesys labiausiai nukreiptas į tris žvaigždes — į laisvės, teisingumo, žmoniškumo žvaigždes;

TIKĖDAMI, kad laisvė, teisingumas, žmoniškumas ateis ir ims žmonių ir žmonijos gyvenimą keisti tada, kai juos prisiimsime kiekvienas individualiai, nes didžiosios tiesos prigyja ir duoda vaisius tik žmoguje jaugusios;

JAUSDAMI, kad šis didžiųjų tiesų kelias į gyvenimą iškyla akivaizdžiai ir jautriau šios dienos kolektyviniame mūsų žvilgyje į pavergtosios Lietuvos laisvės kovotojus; kad jų pagarba verta daugiau negu žodžio, lakaus ir jautraus; kad jų pagarba privalo mūsų noro ir pastangų perkelti laisvės, teisingumo, žmoniškumo žvaigždes į save pačius ir į savo artimiausią aplinką.

MELSDAMI DIEVĄ visi kolektyviai ir kiekvienas savo mintimis ir širdimi iš naujo ir iš naujo gaivinti mūsų dvasią ir stiprinti mūsų ryžtą tarnauti laisvei, teisingumui, žmoniškumui, —

NORIME išlaikyti savyje gyvą meilę savo Protėvių Žemei ir jos kankiniams bei didvyriams, kurių kančios ir kraujas nepaliaujamai šaukia laisvės, teisingumo, žmoniškumo Lietuvai.

NORIME savo šeimose palaikyti gyvą atminimą Lietuvos ir lietuvių, nors ir kaip jie butų tolimi erdvėje ir laike;

NORIME, kad mūsų žodžiams ir darbams vadovautų ne tik laisvė, bet ir teisingumas bei žmoniškumas;

NORIME, kad mūsų tarpusavio ryšius žymėtų broliškumas;

NORIME, pagaliau, kad kasdienių savo žingsnių nuovargyje ir užplūstančioje rezignacijoje niekad o niekad nepristigtume ištvermės laisvės, teisingumo, žmoniškumo kelyje.

SAVO brolišku solidarumu esame jėga ir šią jėgą skiriame kovai dėl didžiųjų tiesų — laisvės, teisingumo, žmoniškumo.

Blandytei deklamuojant, Lietuvos himną giedant pakilo Amerikos ir Lietuvos vėliavos.

Rytais po maldos ir pusryčių iki pietų buvo svarstomos paskaitininkų paruoštos mintys, o popiet, kadangi saulė kaip užsakyta negailėjo savo spindulių, buvo užtenkamai progos ir smėlį papurenti ir vandenį pataškyti, kuris spyglio ežerėlyje toks skaidrus. Vakarais skambėjo dainos, žavėjo kultūriniai parengimai ir susimąstymai arba "Spyglio Koto" pakutenimai.

Sekmadienio vakarą atžymėjo Detroito lietuvių programa, kurią išpildė p. Gobienės paruošta tautinių šokių grupė "Šilainė" ir smuiko ir piano muzika (**Marytė ir Kazys Lekniai**).

Pirmadienis — diskutuojama lietuviškoji kultūra (dr. **Kaupas** vadovauja), vakare atgaivina nuotaiką dr. S. Aliūno "Spyglio kotas' ir dainos.

Antradienį — laisvės kovų prasmės diskusijos (vedant kun. dr. **Baltiniui** ir inž. **P. Naručiui**), vakare "Spyglio kotas', dainos ir šokiai.

Trečiadienį: rytams iki penktadienio kun. **Pr. Garšva** paskelbė trijų dienu maldą už persekiojamą, tylinčiąją Bažnyčią. Dienos diskusijos lietė moters vaidmenį rezistencijoje (vadovavo **Alė Rūta Nakaitė Arbačiauskienė**). Vakare: literatūros vakaras: savą kūrybą skaitė **Alė Rūta-Arbačiauskienė, dr. Kaupas ir Aloyzas Baronas.**

Ketvirtadienį — Lietuvos pramonės apžvalga (patiekė dr. **A. Damušis**), vakare linksmavakaris su "Spyglio kotu", redaguotu dr. **Kaupo** ir dr. **S. Aliūno.**,dainos ir šokiai.

Penktadienis — susikaupimo diena. Kun. Garšvos pamokslas ir pamaldos. **Aldona Nasvytytė-Augustinavičienė** paskaitoje palygino M. Pečkauskaitės kūryboj vaizduotą moterį su rezistencijos moterimi. Vakare; didingas laisvės kovose žuvusiųjų pagerbimas. Stovyklos vadovas dr. V. Majauskas pakvietė prof. Brazaitį nuleisti vėliavą. Tautiniais rūbais apsivilkusios lietuvaitės įteikė juodą gedulo juostą. Juodai perrišta vėliava, giedant himną, deklamuojant E. Blandytei ir A. Kižienei nuleidžiama iki pusės stiebo. Prof. Damušis taria susikaupimo žodį. Tamsioje naktyje visi užsidega žvakutes ir eisenoje po vieną žygiuoja į mišką — tylos eisena. Eisena sustoja miško dauboje; ten prie dail. A. Valeškos piešto didingo Marijos su Nukryžiuotoju paveikslo nežinomojo partizano kapui atžymėti — susikaupiama. Mergaitės padeda gėles. Giesmė "O Dieve", Blandytės deklamacija, "Marija, Marija". Visų perskaitomas bendras aktas — pasižadėjimas. Eilėraštis - Palubinskienės. Viešpaties Angelas. Žvakučių tylos eisena grįžta prie gedulo vėliavos, ten žvakutes sudeda, ir visi pasirašo pasižadėjimo aktą. Gilioj naktyje prie laužo ant ežero kranto giedamos partizanų ir patriotinės dainos. Penktadienį po pietų perskaitomas dr. **A. Musteikio** referatas apie lietuviškos kultūros raidą. Partizanų minėjimą paruošė p. A Kižienė.

Šeštadienis — santrauka visos savaitės minčių, ir buvo paskutinė paskaita — **J. Brazaičio** apie lietuvių tautos charakterį. Stovyklos vadovas dr. Majauskas moderniškai ir kruopščiai suruošęs ir pravedęs studijų savaitę, 8 val. vakaro sukviečia visus poilsio ir studijų savaitės baigos minutei — vėliavų nuleidimui. Prof. J. Brazaičiui tarus beigiamąjį žodelį, asistuojant prie vėliavos (dr. Razmai, Irenai Lozaitytei ir Vikt. Palubinskui) Tautos himnui skambant nuleidžamos vėliavos.

Taip jauku ir gera savam lietuviškam kampelyje ir toli esant nuo Lietuvos. Džiaugsmas ima ne tik kad gabiai techniškai tokią didelę masę žmonių tvarkė gabus administratorius Buitkus, bet kad ir iš visuomenės menkų pinigų stovyk-

Kur Lietuvai durys yra atviros?

LIETUVOS TARPTAUTINĖ PADĖTIS

Leidinyje Lietuva Okupacijoje, paruoštame PLB seimo organizacinio komiteto, yra dr. S.A. Bačkio, Lietuvos ministerio Paryžiuje, pranešimas apie Lietuvos tarptautinę teisinę ir politinę padėtį. Jame yra kai kurių ligšiol nežinotų viešiau konkrečių davinių. Jų dalį pakartojame.

*

KAIP SU PRIPAŽINIMU

Lietuva tarptautinės teisės atžvilgiu tebėra nepriklausoma valstybė. Atskiri Vakarų kraštai nelygiai tą nepriklausomybę pripažįsta.

"Aiškiausia laikysena yra Jungtinių Amerikos Valstybių ir Vatikano. Vakarų Vokietijos atskirų kraštų teismai nevienodai sprendžia. Vieni Lietuvos prijungimą prie Sovietų Sąjungos de facto pripažįsta, kiti nepripažįsta. Yra neaiškumų ir Belgijos bei Olandijos praktikoje... Lietuvos prijungimo de jure nėra pripažinusios nei . Vokietija, nei Belgija, nei Olandija. Griežtai nuosekliai laikosi D. Britanijos teismai. Kol D. Britanijos vyriausybė prijungimo de jure nėra pripažinusi, teismai daro tik tokius sprendimus, kurie logiškai eina iš tokio vyriausybės nusistatymo. Reikia pabrėžti, kad JAV nusistatymas yra aiškiausias ta prasme, kad JAV nepripažįsta ne tik Lietuvos prijungimo prie Sovietų Sąjungos, bet ir jokių Sovietų Sąjungos administracinių aktų Lietuvoje, taip pat neleidžia JAV teismuose Sov. konsulams atstovauti Lietuvos piliečiams ir nepripažįsta okupuotos Lietuvos sovietinių įstatymų galios... Prancūzijos laikysena eina iš kasacinio teismo sprendimo, pagal kurį Prancūzija Lietuvos prijungimo nėra pripažinusi nei de jure, nei de facto. Minėtas teismas savo sprendimą remia Prancūzijos sutartimi su Latvija, bet iš analogijos tatai tinka ir Lietuvai. Faktas, kad Prancūzija nėra atidavusi Latvijos aukso Sovietų Są-

---

los komitetas per tokį trumpą laiką sugebėjo sudaryti sąlygas (pastatus, įrengimus, maudyklę), kuriose jau taip miela atostogauti.

Po vėliavos nuleidimo žavėjo puikus p. Stankaitytės koncertas ir p. Strolios vyrų dvigubas kvartetas su liaudies ir partizanų dainomis, o baigai viską peržvelgė "Spyglio kotas', redaguotas dr. K Ambrozaičio, dr. Kaupo ir dr. S. Aliūno, ir "Spyglio dainelių" išpildymu dr. Pemkaus su dr. Majausku.

Nenorėjo niekas skirstytis namo, jau dabar pradėdami laukti kitų metų studijų ir poilsio savaitės, kurią jau apsiėmė suruošti Clevelando bičiuliai: inž. Čyvas, J. Mikonis ir Vl. Palubinskas.

1959 metų studijų savaitei Clevelando komisija vietą parinko ten pat kaip ir 1958 — Dainavos jaunimo stovyklą, kuri patogiausiai pasiekiama iš svarbiausių vietovių. Laikas yra gautas rugpiūčio 9—15. Svarstomieji klausimai bus pranešti vėliau.

---

jungai, taip pat rodo, kad prijungimo nepripažįstama".

PRIMINIMAS TARPTAUTINĖJE OPINIJOJE

Žinom, kiek gausiai Amerikos Kongrese minimi Baltijos kraštai. Autorius nurodo kai kuriuos tos rūšies faktus iš Europos.

"Praeitų metų sausio 18 Prancūzijos deputatas Bouxom, raštu paklausė švietimo reikalus tvarkantį valstybės ministerį, "kuriais sumetimais mokyklų vartojami vadovėliai Baltijos valstybes žymi Sovietų Sąjungos dalimi, nors Prancūzija nei šių valstybių prijungimo, nei išnykimo nėra pripažinusi" (Žiūr. 'Journal off. Nr. 14, 1957, 678 psl.), tai buvo atsakyta, kad "vadovėlių paruošimas ir leidimas nėra kontroliuojamas, ir ministerija už tai neatsakinga"...

"1958.4.23 D.Britanijos House of Commons žurnale (94 nr., 934 p.) parlamento debatuose nurodyta, kad pulk. Beamish priminė Baltijos valstybių likimą ryšium su "viršūnių konferencijos" klausimu ir nurodė sutartis, kurias Sovietų Sąjunga sulaužė Lietuvos, Latvijos, Estijos atžvilgiu. 1958.5.2 Europos Tarybos Patariamojo Seimo posėdžių metu Prancūzijos senato vicepirmininkas Ernest Pezet savo kalboje priminė Sovietų Sąjungos taktiką, jos sulaužytas sutartis, pabrėždamas, kad negalima sutikt su Chruščiovo dešiniosios rankos — Mikojano teze, pasakyta jam V. Vokietijoje besilankant, esą "vienu brūkšniu praeitis turi būti pamiršta", kai galvojama apie "viršūnių' konferenciją' (Žiūr. Doc. A. 40.309).

AR YRA ĮMANOMAS KOKIS SPRENDIMAS?

"Vienas kitas juristas dar pareiškia nuomonę, kad Lietuvos, Latvijos, Estijos nebuvimas Jungtinių Tautų ir kitų tarpvalstybinių organizacijų nariais sunkina jų tarptautinę padėtį, apgailestaudami, kad veikianti tartautinės bendruomenės juridinė technika neleidžianti juridiškai Baltijos valstybių nepriklausomybės atstatyti ir padarytų nusikaltimų atitaisyti. Padėtis galėtų būti pakeista tik jėga. O tokios tarptautinės jėgos tam įvykdyti nėra. Karo dėl to nė viena valstybė nepradės. Praktiškai tad tas gražus principinis Lietuvai palankus tarptautinės teisės ir moralės nusistatymas tereiškia tai, kad yra atviros durys Lietuvai, Latvijai, Estijai nepriklausomybę atgauti ir suverenumo vykdymą atstatyti (plg. Ch. Rousseau: Droit International Public, Paris 1953, 289-291 p.)".

Kai įvykiai pradeda riedėti

ATSTOVYBĖS PRIE VATIKANO LIKIMAS

Dr. S.A. Bačkio apžvalgoje parodyta, kokia buvo Lietuvos politinė padėtis tarptautinėje plotmėje iki dabar. Ją pratęsiant naujais įvykiais, tenka pastebėti, kad 1958 metai šiek tiek pajudino sustingusią padėtį. Deja, ne mūsų naudai. Niuansų pasireiškė Amerikos vyriausybės smulkiuose veiksmuose. Jie ėmė rodyti faktinį mažą slydimą nuo vyriausybės tebedeklaruojamos ir nekintamos principinės linijos — nepripažinti Lietuvos įjungimo į Sovietų Sąjungą: Briuselio parodoje žemėlapyje Lietuva atsidūrusi Sovietų Sąjungos teritorijoje; pranešime apie Amerikos lėktuvo pasirodymą viršum Baltijos pajūrio žemės (Lie-

tuva ir Latvija faktiškai) vadinamos sovietine teritorija. Tai žygiai ne privačių asmenų, bet valstybės informacijos agentūros ir valstybės departamento. Su širdgėla sekėme Amerikos Balso Miunchene likvidavimą ir jį vertinom, kaip appeasemento naują žingsnį pakeliui į santykių atolydį ir susigyvenimą su status quo, kaip to reikalauja daugelis Amerikos opinijos formuotojų.

Daug didesnės politinės ir moralinės reikšmės yra Lietuvos atstovybės likimas prie Vatikano. Iš ligšiolinio status jis pajudėjo staiga 1958 gale. Šiuos žodžius rašant nebuvo dar tikrų žinių, ar atstovybė tikrai bus uždaryta, ar diplomatinis statusas atšauktas tiktai atstovui asmeniškai ir kokios to viso priežastys.

Eventualus atstovybės likvidavimas Lietuvai reikštų didžiausią politinį smūgį nuo pat Lietuvos okupacijos meto. Jo padarinius sunku tikrai apskaityti. Galimas daiktas, tuo būtų atimtas moralinis pagrindas laikyti Lietuvos atstovybes ir kitose valstybėse, ypačiai katalikiškose.

Rytų - Vakarų santykiuos tuo būtų atimtas moralinis pagrindas nepripažinti status quo politikos ir rytų Europoje.

Tai būtų simbolinis gestas, kad politikoje moralinis principas turi užleisti vietą oportunistiniam. Daug kur oportunizmas seniai jau dominuoja. Bet Vatikano šis žygis būtų aiškinamas kaip oportunistinio principo įpilietinimas, sankcionavimas.

Mūsų laikų paradoksams būtų pridėtas dar vienas naujas: kai Jungtinės Valstybės, palaikydamos Baltijos atstovybes, remia moralinį principą, Vatikanas, atšaukdamas vienai iš tų valstybių diplomatinį status, remia oportunistinį principą.

Šitokios išvados tiek sunkiai įtikimos; jos taip priešingos visai ligšiolinei Vatikano praktikai, kad ir tas Lietuvos atstovybės likimo faktas, iš kurio logiškai plaukia anos išvados, tenka priimti ir vertinti su dideliu apdairumu ir politine išmintimi, ieškant, kas už to fakto slepiasi ir kas reiktų daryti, kad Lietuvai būtų naudingiausia. Mūsų pačių tuo reikalu toki samprotavimai:

(1) Galimo atstovybės uždarymo faktas yra lietuviui skaudus, juo labiau jis skaudus lietuviui katalikui. Tačiau mes nesiūlytume argumentuoti, kad tokis faktas sumažins ištikimybę Katalikų Bažnyčiai ir sukels palankumą "tautinės bažnyčios" idėjai. Tai nieko bendro neturi su ištikimybe tikėjimui. Aiškinimas, kad tikintieji atsitrauks nuo bažnyčios dėl šio politinio fakto, parodytų tik paviršutinišką, naivų ir tikėjimo ir žmogaus dvasios pažinimą.

(2) Su kartumu prisimename faktus iš nepriklausomos Lietuvos santykių su Vatikanu, kada mums trūko ir politinės išminties, ir elementaraus takto (Vatikano atstovui langų daužymas, apmėtymas kiaušiniais, deportavimas, oficialių pareigūnų pareiškimai, kad Vatikanas neturi kariuomenės...). Už tat su juo didesniu jautrumu už praeitį norėtume, kad kreipiantis pareiškimais į Vatikaną būtų vengiama ir šiuo atveju "protestų" ar panašių nevykusių žodžių, kuriais negalima santykių pagerinti su tais, su kuriais tų santykių norėtume. Jei jų nenorime, tada jau kitas reikalas, kitas tada ir žodynas... Jeigu jų norime, tada yra pareiga pasigilinti į savąją pusę, ar ji yra tvarkoje ir ar ji nepagreitino Vatikano apsisprendimo pasinaudoti formaliu pretekstu (kredencialų panaujinimas) kad baigtų santykius su atstovu, ir kas daryti, kad galimai mažiausiai nukentėtų Lietuvos reikalas.

(3) Lietuvos nelaimingoje padėtyje jos likę atstovai yra respektuojami ne tik pagal tai, kiek antroji pusė turi politinio intereso. Gera dalim priklauso ir atstovo intelektualinio, moralinio imponavimo, pranašumo, nuo jo taktingo dinamizmo. Mes turim eilę tokių atstovų ki-

tur. To negalime betgi pasakyti apie Vatikaną. Vatikanui nebuvo paslaptis, kad Lietuvos atstovas Vatikane neturi santykių su kitais atstovais; kad jis neturi santykių su savo lietuviškąja visuomene. Dar daugiau: savo atstovybėje jis nėra šeimininkas. Net kada pakibo klausimas ties atstovybės likimu, lietuviškos diplomatijos vienintelis šiuo metu užnugaris, lietuviškoji visuomenė, informavosi iš svetimos spaudos, o iš savo atstovo apie padėtį nieko negirdėjo.Iš ten atėjo tik pavėlintas šauksmas: gelbėkit! Ar tai nepribrandino ir Vatikane nuomonės, kad Lietuvos reikalais rūpinasi ir jiems atstovauja kas kitas, bet tik ne Lietuvos oficialus atstovas?

Mums rodos, kad Lietuvos atstovo likimas Vatikano yra didelis ir skaudus įspėjimas ir kai kuriems atstovams kitur. Įspėjimas arba atstovauti darbais, ne tik titulu, arba negalint eiti pareigų, pačiam imtis iniciatyvos, tartis ir ieškoti formulės, kuri įgalintų pasitraukti ir perleisti pareigas naujam asmeniui. Esama padėtis gresia baigti Lietuvos atstovavimą su dabartinių atstovų išnykimu. Kai kurie atstovai daro daugiau, nei sąlygos leidžia. Bet kai kurių atstovų veiklos pobūdis, tikriau neveikimas, gresia to atstovavimo baigmę paskubinti.

(4) Su atstovybės prie Vatikano likimu mums nutiko tas pats, kas nutikdavo staigiais sunkesniais momentais Lietuvoje — pritrūkdavo informacijos ir vadovaujančios rankos. Ir šiuo klausimu pasimetėm. Veltui vienas dienraštis paskelbė; veiksniai budi ir veikia. Bet veiksniai tylėjo. Prabilo tik tada, kada iniciatyva pradėjo verstis per galvas iš šalies. Dalis tos iniciatyvos sveika - telegramomis prašyti Vatikaną, kad atstovybės nenaikintų. Dalis iniciatyvos abejotinos vertės. Mums ji rodos pačiam reikalui net žalinga, nes užuot kovojus už atstovybės pripažinimą pradėjo kovą už diplomatijos šefo pripažinimą.

Tokiu žygiu kova dėl atstovybės išplečiama į kovą pirmiausia dėl diplomatijos šefo, paskui tik dėl atstovybės. Išplėstai kovai laimėti yra mažiau galimybių nei susiaurintai,

Kai tokia yra padėtis, vargiai yra tikslingos pastangos kovoti Vatikane dėl diplomatijos šefo pripažinimo. Lygiai nebuvo pagrįstas kai keno tikėjimas. kad nepripažinus šefo gali būti pripažintas Vliko skirtas atstovas. Kovos dėl atstovybės suplakimas su kova dėl diplomatijos šefo ar Vliko primato mums rodos taktinė klaida. jei tikrai norima atstovybę išlaikyti. Jei kliūva kredencialų klausimas, reiktų ieškoti lengvesnio kelio, kuris nebūtų kontraversinis ir dėl to gal lengviau priimtinas ir svetimiesiems, šiuo konkrečiu atveju ir Vatikanui.

(5) Atidedant į šalį diplomatijos šefo kontraversinį klausimą, galėtų būti svarstoma viena iš galimybių — turėti veikiančių diplomatų kolegiją ir veikti jos vardu.

Tokios kolegijos moralinis svoris galėtų būti didesnis ir svetimųjų ir savųjų akyse, nes jis remtųsi ne kontraversiniu raštu-įgaliojimu, bet realiai veikiančių, su svetimais ir savais susiduriančių diplomatų konsulų pasitarimų sprendimais. Jis reikštų ne vieno asmens, bet visų sutarimą ir veikimą. O tokio sutarimo tarp diplomatų pritrūko net šiuo konkrečiu atstovybės klausimu. Vienas elgėsi vienaip, kitas kitaip. Vieningo veikimo nepajėgė duoti diplomatijos šefo titulo buvimas, kaip tas titulas nepajėgė atstovus įpareigoti, kad jie visi lygiai būtų apsikrovę darbu, lygiai ir atlyginimu. (Atlyginimo dydis dabartinėj praktikoj yra atvirkščiai proporcingas darbams).

Tiesa, tokia diplomatinė kolegija nėra įstatymais pramatyta ir formaliai negali būti pripažinta. Bet ar pripažinta kita institucija, kurią norim įsiūlyti, bet kurios nepriima.

Faktinis pripažinimas tarp svetimųjų priklausys tik nuo kitų geros valios, kaip nuo jos priklauso ir atstovų pripažinimas. Tačiau ir svetimųjų akyse būtų daugiau moralinio autoriteto, jei būtų veikiama ne vieno, bet kolegijos vardu ir dar jeigu jos sprendimai būtų paremti vieningai visuomeninio užnugario. Ar nebūtų tada lengviau išsprendžiamas ir klausimas, kada vietoj negalinčio eiti pareigas diplomato ar mirusio reiktų pristatyti naują kandidatą. Tokis sprendimas gal būtų tokiu atveju priimtinas ir Vatikanui, jei jis tenorėjo ar tik naujų kredencialų, ar tik naujo atstovo, o ne atstovybės likvidavimo.

Diplomatinės kolegijos buvimas apsaugotų ir nuo pavojaus, kad Lietuvos atstovavimas greitai gali baigtis su atskirų asmenų išsibaigimu.

Tai viena iš galimybių, kuri darosi labai aktuali, kai įvykiai ima riedėti ir laikas neveikia mūsų naudai. O išeities reikia jieškoti, kad būtume pasiruošę ir didžiausiems smūgiams.

J. B.

*

P. S. Sprendimas dėl atstovybės paaiškėjo — tai kompromisas tarp to, kas buvo, ir visai nieko. Tenka priimti faktą, nors skaudama širdimi, ir toliau prie jo derintis. Sunkiau priimti to fakto priežasties aiškinimą.

Oss. Romano aiškinimas, kad Lietuvos atstovui diplomatinis statusatšaukiamas grynai technikiniais-juridiniais motyvais, gali būti lengviau suprantamas ir priimtinas psichologijai pietų žmogaus, labiau linkusio į formą, o juo labiau psichologijai žmogaus, išaugusio senosios Romos formalistinėse ir legalistinėse tradicijose. Sunkiau tai suprantama šiaurės žmogui, kuris linkęs labiau vertinti esmę, ne formalinę pusę. Noras laikytis raidės juo sunkiau suprantamas, kada šis popiežius parodė, kad su tradicijom nesiskaito ir lengvai jų atsisako. Anas laikraščio legalistinis aiškinimas šiaurės žmogui primena Evangelijos šeimininką, kuris negelbės į duobę įkritusio asilo, nes jam svarbiau įvykdyti legalistinę pareigą — subatą švęsti.

Šiaurės žmogui būtų lengviau susigyventi su atviru, tiesiu esmės pareiškimu: daroma tai, tikintis palengvinti tikinčiųjų padėtį Lietuvoje. Tokis pareiškimas būtų suprantamas kaip noras iš dviejų blogybių rinktis mažesnę.

Dar apie Lietuvos apėjimą Briuselio parodoje

Briuselio tarptautinėje parodoje Lietuva buvo apeita Amerikos ir Vatikano paviljonuose. Tuo tarpu geriau buvo pasielgta su Latvija abiejuose tuose paviljonuose. Lietuvos atstovui Washingtone padarius žygių, buvo pasiųsta į Amerikos paviljoną ir lietuviškos spaudos pavyzdžių. Paaiškėjo taip pat, kad latviški pavyzdžiai ten buvo atsiradę privačia vienos latvės paviljono tarnautojos iniciatyva. Mėginom aiškintis, kodėl buvo apeita Lietuva Vatikano paviljone. Gerai informuoti šaltiniai mums pateikė tokios informacijos ir komentarų.

*

Vatikanas, turėjęs Briuselio parodoje savo paviljoną, pats tiesiogiai jo nerengė, o pavedė tam reikalui sudarytam komitetui iš belgų Briuselyje. Nors iš anksto nebuvo žinomas Vatikano paviljono planas, bet

buvo spėjama, kad ten bus pavaizduota ir Tylos Bažnyčia. Todėl Liet. pasiuntinybė prie Šv. Sosto iš anksto (dar keli mėnesiai prieš parodos įrengimą) pasisiūlė Vatikano valstybės sekretoriui talkinti medžiaga ir eksponatais. Už tai buvo padėkota ir pranešta, kas tą paviljoną rengia, ir pažadėta talka pasinaudoti. Po to viskas nutilo.

Tik įrengus parodą, ją atidarius ir aplankius pirmiesiems lietuviams (Sidzikauskui, Matulioniui), jų pastebėta, kad Tylos Bažnyčios skyriuje veik nieko nėra apie Lietuvą, kai tuo tarpu Latvijos eksponatų yra. Tiesą sakant, Tylos Bažnyčios skyriuje nesiekta pavaizduoti kiekvieną kraštą už geležinės uždangos atskirai, o duotas tik bendras vaizdas, kaip atrodo persekiojama Bažnyčia už geležinės uždangos; eksponatai imti iš visų kraštų. Jei latvių eksponatų pateko daugiau negu lietuvių, tai dėka vieno latvio kunigo, kuris pateko į parodos rengėjų talkininkus.

Kai jau parodą lankiusieji lietuviai labai aliarmuojamai atsiliepė apie lietuviškų dalykų nebuvimą Vatikano paviljone, tada Liet. pasiuntinybė prie Šv. Sosto raštu 1958. VI.17 kreipėsi į Vatikano parodai rengti gen. komisarą p. Paul Heymans, atkreipdama jo dėmesį apie Lietuvos pamiršimą Vatikano paviljone. Jis tų pat metų VI.24 atsakė, kad reikalą perdavęs Tėvui Joos, kuris esąs atsakingas už Tylos Bažnyčios skyrių.

Kiek palaukus ir nematant kad Tėvas Joos skubėtų ką nors daryti, Liet. pasiuntinybė liepos 25 d. rašė pačiam Tėvui Joos pranešdama, kad Heymans pažadėjęs reikalą sutvarkyti ir todėl laukiama atatinkamų žygių, nes medžiagos ir eksponatų turima surinktų. Joos rugp. 9 atsakė apgailestaudamas, kad nuo pat pradžios nebuvo, kas jam talkintų Tylos Bažnyčios skyriaus rengime lietuviškais eksponatais: jis kreipęsis į kažkokį komitetą ir į kunigus iš už geležinės uždangos, bet negavęs nei medžiagos, nei adresų, pagal kuriuos būtų galėjęs rasti asmenis, kurie suteiktų informacijų ir medžiagos eksponatams.

Nors medžiaga buvo tuoj pristatyta, bet dar rugsėjo 1 d. kun. Danauskas pranešė, kad Tėvas Joos savo pažadų dar nėra išpildęs. Tik dar kartą paakinus, tai buvo padaryta — panaudota medžiaga suteikta pasiuntinybės ir kun. Danausko (nors su kai kuriomis klaidomis, netiksliais parašais po vyskupų atvaizdais).

Iš to seka:

1) Mes lietuviai perdaug pasitikime svetimaisiais, manydami, kad mūsų reikalas jiems taip lygiai žinomas, kaip mums. Užmirštame, kad tik pačių budėjimu ir veržlumu galima laimėti bent tiek, kad nebūtume išskirti iš kitų.

2) Nebūtų tikslu kaltinti už tai, kas įvyko parodoje, nei Vatikanas, nei Liet. pasiuntinybė prie Šv. Sosto (kuri, kaip matėme, padarė iš savo pusės, kas reikėjo padaryti) nei kiti Romoje gyvenantieji lietuviai neapdairumu ar apsileidimu.

3) Padaryta klaida, kad savo laiku nepajieškota Belgijoje asmenų lietuvių, kuriems būtų buvę pavesta vietoje budėti ir pateikti reikiamą medžiagą (kaip padarė latviai).

4) Negalima kaltinti nė Vatikano paviljoną rengusį komitetą, kuris pats nors neturėjo nusistatymo išskirti Lietuvą, bet savo iniciatyva (be lietuvių pagalbos) nepajėgė surasti reikiamos medžiagos pavaizduoti kenčiančią Lietuvą. Kad tokio nusistatymo nebūta, matyti iš to, kad padarius aukščiau minėtus žygius, buvo tinkamai atitaisyta ir padaryta, ko norėjome. Deja, gana pavėlintai.

Bjaurusis amerikonas

Ar ne keistas reiškinys: po paskutinio karo Amerika nė pėdos žemės niekam neatėmė; Amerika pirmoji atskubėjo su pagalba atsilikusiems kraštams, o betgi Azijoje, Afrikoje amerikietis labiau nekenčiamas nei sovietas, nors jis yra grobikas, galvažudys, apgavikas? Net Europos kai kurie kraštai, kurie dar laikosi ant kojų tik Amerikos pinigo dėka, šnairuoja į amerikietį. Kur priežastis?

*

W. Lippmannas ir kiti jo nusistatymo publicistai atsakymą suranda greitai: kaltas valstybės sekretorius Dulles; kalta visa vyriausybės užsienio politika. Gilesnių priežasčių randa Amerikos nesėkmėms užsieniuose pusiau beletristiniame, pusiau reportažiniame, bet šarmantiškai parašytame veikale **Ugly American** du autoriai William J. Lederer ir Eugene Burdick. Lederer yra jūrų kapitonas, specialus asistentas prie Amerikos kariuomenės viršininko Pacifike, per penkeris metus išmalęs labiausiai pietų Aziją, buvęs radijo reporteris ir eilės knygų autorius. Burdick buvęs laivyno leitenantas, Kalifornijos universiteto politinių mokslų dėstytojas; jo specialybė Azija. Šitie kvalifikuoti žmonės ėmėsi pasakoti apie Amerikos veiksmus pietų Azijoje. Jie sakosi, kad faktai yra tikri, tik jie sukaitalioti vietomis ir sutelkti apie žmones, kurie virsta jau beletristiniais tipais. Tie žmonės tai amerikiečių pareigūnai, atsiųsti į Azijos kraštus su specialiais uždaviniais. Apie juos pasakodami, a utoriai netiesiogiai ir atsako, kodėl vieniems nevyksta, kitiems pavyksta.

Iliustracijai atpasakojam vieną vaizdą. —

▲

Pietų Azijos valstybėje Sarkhanoje uraganas nusiaubė kraštą ir atnešė badą. Sovietų atstovybė per savo slaptą agentą (Amerikos atstovybės vertėją) patyrė, kad Amerika siunčia 14,000 tonų ryžių nukentėjusioms apylinkėms. Per kitą agentą (Amerikos atstovybės šoferį) patyrė, kad pirmas laivas su Amerikos javais atvyks per porą dienų. Tada Sovietų atstovas Krupitzynas ėmėsi veikti energingai. Jis nupirko sostinėje keletą tonų ryžių juodoje rinkoje, sukrovė į sunkvežimį ir nugabeno 300 mylių į pietus, kur labiausiai siautė badas. Ten komunistų laikraštis specialioje laidoje pirmo puslapio antraštėmis paskelbė, kad Rusija, Sarkhano draugas, palengvins badą ir kad Rusijos atstovas pats atvyksta su pirmu ryžių transportu.

Atvykęs Krupitzynas per garsiakalbius ir radiją pasakė, kad Rusija imasi pastangų draugams pagelbėti. Penkias tonas, kurias jis atgabenęs su savim, galima bus rasti vietiniame komitete. Bet reikią būti kantriems, — toliau kalbėjo Krupitzynas puikia sarkaniečių tarme, — keli laivai šiomis dienomis atvyks su Rusijos ryžių tūkstančiais tonų, ir bus laisvai javai išdalyti. Krupitzynas neužmiršo tarti, kad Sarkhana ir Rusija draugai ir sąjungininkai ir vienas už kitą stoja, kitaip daro kolonialiniai ir kapitalistiniai kraštai — jie kitiems nepadeda, jeigu negali iš to pasipelnyti.

Amerikos laivas su javais atvyko po poros dienų. USIS agentūra atsiuntė kino operatorius. Po Amerikos atstovo ir ministerio pirmininko fotografavimo ir jų kalbų, javus

ėmė iš laivo ir krovė į sunkvežimius. Muitinės valdininkai tikrino kiekvieną maišą ir rašė kreida ant kiekvieno sava sarkhaniečių kalba. Kai sunkvežimiai atvyko į Plutal. sutiko juos 10,000 minia. Garsiakalbiai sarkhanietiškai paskelbė, kad Rusija laiko savo žodį, kurį neseniai davė Rusijos atstovas. Iš minios pasigirdo prieštaravimo: tai juk Amerikos sunkvežimiai ir šoferiai taip pat amerikiečiai. Sarkhanos komunistai tuojau atkirto: "Mes juos išnuomojom iš amerikiečių. Argi Rusijos atstovas neįspėjo, kad kapitalistinis pasaulis viską daro dėl pelno".

Minioje dar buvo abejojimo. Jie buvo girdėję, kad laivas yra su Amerikos vėliava, ir matė, kad ryžius atgabeno Amerikos sunkvežimiai. Bet kada sunkvežimiai iškrovė ryžius, sarkhaniečiai pamatė, kad komunistų agentai buvo sakę teisybę: ant kiekvieno maišo sarkhanietiškai buvo užrašyta — "Šie ryžiai yra dovana iš Rusijos".

Amerikiečiai fotografavo ryžių išdalinimo vaizdus ir besišypsančius laimingų žmonių veidus. Niekas neužsiminė apie amerikiečių dovanas, ir vietos spaudoje to taip pat nebuvo.

Tik po savaitės Amerikos atstovybė patyrė, kas buvo tikrai įvykę. Amerikos atstovas ėmė bartis, nuvykęs į Sarkhano vyriausybę. Patyrė apie tai ir Washingtonas. Bet gyventojai ir toliau tikėjo, kad tai buvo Rusijos dovana.

Mėnuo po istorijos su grūdais Sovietų atstovas reportavo į Maskvą. Girdi, Amerikos spauda atakuoja atstovą, kad jis davėsi apgaunamas. Gali jį pakeisti. Tai būtų nenaudinga. Jis, Krupitzynas, jau pasitvarkęs taip, kad vietos spauda pagirs Amerikos atstovą už vietos gyventojų reikalų supratimą. Patarė Maskvai tuo tarpu pulti Pravdoje Amerikos atstovą. Reikią tokiu būdu įtikinti Amerikos valstybės departamentą, kad jo atstovas Sarkhandoje labai gerai eina pareigas.

Tame pat raporte Rusijos atstovas betgi reiškė didelio susirūpinimo Burmoje pasireiškusiu Tėvu Finian. Tai katalikų misijonierius, kuris vartojąs jezuitišką dialektiką ir daręs didelę įtaką. Reikią surinkti visus davinius, kaip jis turi būti likviduotas...

Ir autoriai jau ima pasakoti apie naują tipą — Tėvą Finian, gimusį Worchestery, bet paskirtą į misijas, kur labai įsigalėję komunistai. Prieš vykdamas, jis studijavęs Leniną, Bulganiną, Marksą, Staliną, kitų komunistų raštus. Greitai jisai suprato, kad visi tie nelogiški komunistų pareiškimai ir šūkiai yra tik simboliai, kuriais jie išreiškia savo tikėjimą. Jis įsitikino, kad komunistų tikėjimo nesugriauja žinios apie kruvinus valymus, kaip ir katalikai nenustoja tikėjimo dėl buvusios inkvizicijos. Komunistai pasisavino iš bažnyčios ritualo, tikėjimo, pasiaukojimo, entuziazmo reikalingumą, apaštalavimo energiją. Betgi skirtumas tas, kad komunistai tarnauja piktam. Kunigas suprato, kad tiedu tikėjimai negali būti vienoje vietoje tuo pačiu metu. Arba arba.

Nuvykęs apaštalauti tikrajam tikėjimui, Tėvas Finian žinojo, kad pirmiausia turi atlikti tris dalykus; susirasti vietos gyventoją drąsų kataliką, išmokti jų vietinę kalbą, priprasti prie jų vietinio maisto. Pastarasis dalykas jam reiškė keletą savaičių nuolatinės dezinterijos. Tik tada jis pradėjo organizuoti akciją prieš komunizmą...

Sekant tos akcijos aprašymą gauni konstatuoti, kad tai tas pats metodas, kaip lietuviai laisvės kovotojai organizavo pogrindį prieš okupantus—slapti būreliai, slapta spauda ir lapeliai ir t.t. Tėvas Finian taip elgėsi, kad sukūrė įspūdį, jog ne jis veikė prieš komunistus, bet vietiniai konspiratoriai. Jie iš tikrųjų ir kovojo toliau, kai Tėvas Finian išvyko kitur.

Ateities mokslai ir žmogaus asmuo

Mokslo pažanga skubiai braujasi ne tik į erdves, bet ir į žmogaus organizmą. Erdvėse pasieks mėnulį, pasieks Venerą, Marsą. O žmogaus organizme? Iki kol į žmogaus organizmą galės brautis, nesuardydamas asmenybės? Tokis klausimas susilaukia ir rašytojų susidomėjimo. Vienas toks rašytojo mėginimas į tą problemą įžvelgti aprašomas čia toliau.

Yra literatūrinis žanras, kuris vadinasi istorinis romanas. Jame istoriniai faktai tėra rėmai, ant kurių rašytojas kuria situacijas ir žmones, žodžiu, kuria fikciją iš mokslinių (istorinių) prielaidų. Jų žvilgsnis nukreiptas į žmonijos praeitį. Šitas žanras yra literatūros kritikų pripažintas, ir istorinių romanų kūrėjai nesijaučia posūniai didžiojoj rašytojų šeimoj.

Esama ir kito literatūrinio žanro, kuris vadinasi moksline fikcija. Jis nėra visiškai naujas — Jules Verne jau brovėsi

---

*

Eina tipas po tipo (vienas iš Texas, kurio tėvai esą atvykę iš Lietuvos). Jais rodoma, kad pagrindinė Amerikos nepasisekimų užsieniuose klaida yra žmogus, — siunčiamų į užsienį asmenų menkas intelektualinis ir moralinis pasiruošimas: jie nemoka vietinės kalbos, nepažįsta papročių, neturi apaštalavimo dvasios; atvykdami į svetimus kraštus, jie atsiveža amerikinio gyvenimo stilių, juo demonstratyviai gyvena, atsiriboję nuo vietinių žmonių kaip getho, o vietinio gyvenimo pažangą užsimoję organizuoti amerikinio gyvenimo stilium. Tuo serga ne tik amerikiečiai bet ir prancūzai kolonistai, kurie dar turi kitą žymę — norą pasipelnyti. Bet dėl to ir eina pralaimėjimai. Autoriai sako, kad tokios klaidos nedaro sovietų atsiunčiami žmonės. Pozityviais tipais autoriai rodo, kaip ir amerikiečiai turėtų elgtis, kad laimėtų vietinių gyventojų pasitikėjimą ir dėkingumą.

*

Jų išvados bei sugestijos gali būti išreikštos ambasadoriaus MacWhite prašymais valstybės departamentui:

(1) Aš prašau, kad kiekvienas amerikietis (ir jo šeimos nariai), siunčiami į Sarkhaną, mokėtų skaityti ir rašyti sarkhanietiškai. Tai liečia karinį ir civilinį personalą.

(2) Aš prašau, kad nė vienam amerikiečiui tarnautojui nebūtų leista atsigabenti savo šeimos narių, kol jis nepareikš sutikimo tarnauti bent dvejus metus. Jei jis atsigabens šeimą, jis turi žinoti, kad jam nebus duota prabanginių butų, bet turės gyventi patalpose, kurios šiame krašte laikomos normalios. Ir maistą jie turės pirktis vietinėje krautuvėje.

(3) Aš prašau, kad Amerikos "pieksai" (parduotuvės) būtų atšauktos iš Sarkhano ir kad joki Amerikos produktai čia nebūtų pristatomi, išskyrus tualeto reikmenis, kūdikių maistą, pieną dėžutėse, kavą ir tabaką.

į žemės vidurius ir keliavo į mėnulį apie 1865 metus. Šio žanro kūrėjai taip pat atsiremia į mokslinę patirtį ir kuria fikciją iš mūsų dienų griežtųjų mokslų prielaidų. Jie tačiau savo žvilgsnį kreipia į pasaulio ateitį. Literatūros kritikai dar vis šnairuoja į šituos bandymus, ir mokslinės fikcijos kūrėjai dar vis išeina į pasaulį po kukliu kišeninės knygutės (pocketbook) viršeliu.

Jų rinka labiausiai yra jaunoji karta. Karta, kurios žvilgsnis nukreiptas į ateitį, o ne į praeitį. Karta, kuri laboratorijose skaldo atomus, kuri veržiasi užkariauti erdvę, kuri operacinėse salėse nebebijo peiliu atverti žmogaus širdies, kuri išmoko elektronų pagalba paerzinti smegenų ląsteles ir atskleisti pasąmonio pasaulį. Tokia yra mokslinės fikcijos skaitytojų - ir kūrėjų - karta. Vienas iš tų kūrėjų, labiau populiarus, negu galima tikėtis jo amžiuj, yra Algis Budrys.

WHO nebando mūsų nukelti nei į kitas planetas, nei peršokti kelis šimtus metų. Istori-

---

(4) Aš prašau, kad amerikiečiam nebūtų leista atsigabenti į šį kraštą savo privačių automobilių. Privačiam susisiekimui čia užteks taxi, dviračių.

(5) Aš prašau, kad visi amerikiečiai, kurie tarnauja Sarkhane, būtų įpareigoti perskaityti knygas Mao Tsetungo, Lenino, Chou En-lai, Marks, Engelso ir Azijos komunizmo vadų. Tai turi būti atlikta, prieš vykstant į Sarkhaną.

(6) Aš prašau, kad visa mūsų veikimo programa būtų pažįstama valdžios tarnautojui ir kad jis vykdamas neturėtų jokių iliuzijų...

Aš žinau, pone, kad tie prašymai yra nepaprasti. Masinio ginklavimosi ir didžių imperijų rungtynių metu jie gali atrodyti net komiški. Bet, kartoju, didieji dalykai yra ne kas kita kaip suma mažiausių dalelių, ir, svarbiausia, mes pralaimime kovas kaip tik šioje srityje... Kiek turiu teisės ir galimybių, aš jau taip darau priimdamas naują personalą.

Jei mes negalime užsienio tarnybai turėti amerikiečių, kurie yra pakankamai treniruoti, pasiaukoję ir atsidėję uždaviniam, mes ir toliau pralaimėsime Azijoje. Rusai laimės ir toliau be šūvio, ir mums beliks tik vienas pasirinkimas — tapti agresorium su atominiais ginklais.

Aš laukiu jūsų atsakymo...

Po kelių savaičių ambasadoriui MacWhite atsakymas atėjo — sugestijos buvo atmestos, ir jam liepta grįžti į Washingtoną...

Tai finalas ne amerikoniškas — be happy end. Bet mes norėtume tokį happy end pridėti: kai knygą perskaitys daugiau pareigūnų ir Amerikos visuomenės, tada gal ims rodytis ir MacWhite siūlymai priimtini, o knygą tikrai paskaitys — jau dabar ji yra virtusi bestselleriu.

Kai "The Ugly American" perskaitys George Allen, Amerikos informacijos biuro direktorius, reikia manyti, jis pradės gėdytis savo tvirtinimo, kad Amerikos Balsui nereikia kalbėti tautinėm kalbom į pavergtuosius kraštus, nes ten pakankamai suprantą ir angliškai...

ja vyksta apie 1980 metus, kada mūsų pasauly telikę du frontai: sovietinė sfera ir alijantų sfera. Šaltasis karas tebevyksta, karas ne ore ar po vandeniu, bet mokslinėse laboratorijose ir žvalgybos kartotekose. Žodis karas nustojo savo geografinio aspekto. Tai yra dviejų pasaulių mokslinės pažangos karas.

Tie, kurie jieško tik lengvo pasiskaitymo nemigai nuvaryti, pervers knygą per porą valangų ir atsimins tiktai, kad tai yra špionažo istorija. Sovietai grąžina alijantams būtybę, kuri yra pusiau robotas, pusiau žmogus. Tai turėtų būti Lucas Martino, amerikiečių mokslininkas, dirbęs prie slapto K-88 projekto. Laboratorijos sprogime Martino buvo beveik sudraskytas į gabalus. Sovietai jį pagriebė, išlaikė ligoninėj kelis mėnesius, "sulipdė", padarydami iš jo robotišką baisenybę ir galų gale, alijantų spaudžiami, grąžino. Bet ar toji pabaisa, artėjanti nuo sovietų pasienio, tikrai yra Lucas Martino? O gal tikrasis Martino yra likęs anapus ribos, tuo tarpu, kai ši artėjanti baisenybė yra tik šnipas, apšarvuotas visa informacija, išgauta iš tikrojo Martino? Lygiai šis robotas gali būti tikrasis Martino (tikras tiek, kiek jame liko žmogaus kūno ir žmogaus organų, nepakeistų metalo dalim, kurios funkcionuoja elektronų pagalba...), bet Martino su "išplautais smegenim"? Kiekvienu atveju, yra pavojus, kad K-88 projektas nebėra sovietams paslaptis. Ir per ištisus penkeris metus amerikiečių žvalgyba jieško atsakymo į klausimą "kas"?

Tokie yra WHO rėmai. Įžvalgesnis skaitytojas tuose rėmuose suras problemą, prieš kurią jau šiandien stovi chirurgai, matydami sumaigytus trafiko nelaimėse kūnus, problemą, kuri laisvajam pasauliui neduoda ramybės nuo pat kardinolo Mindszenty bylos — būtent, žmogaus problemą. Iš vienos pusės žmogaus, kaip fizinės biologinės būtybės su nuostabiai funkcionuojančiu aparatu, iš kitos — žmogaus, kaip protingos būtybės su visu kompleksu intelektualinių ir moralinių savybių.

Martino buvo praktiškai miręs, kai jį pristatė į sovietinę ligoninę, tačiau "tam tikrom aplinkybėm mirtis nėra nuolatinė būsena" — paaiškina kinietis daktaras Kothu saugumiečiui Azarinui. Martino operacijos aprašymai ne dėl to siaubingi, kad jie detalizuoti ligi šiurpumo, bet dėl to, kad skaitytojui kyla klausimas: iki kokios ribos elektronika, servomechanika, apskritai technika gali brautis į biologinę sritį, nesunaikindama žmogaus esmės?

Beveik visi Martino organai buvo pakeisti dirbtiniais ir veikė preciziškai, elektronų varomi, jo mirusios nervų ląstelės buvo atgaivintos, bet ar Martino po viso to liko žmogus? O jei ne žmogus, tai kas?

Ir jo "smegenų plovimas" dėl to buvo nelengvas: kaip sulaužyti būtybę, po kurio metaline "oda" negalima pramatyti jokios išraiškos, kuris nei jaudinasi, nei pyksta, nei bijo, žodžiu, neturi jokios silpnybės... Ir vis dėlto saugumietis Azurinas priemonę suranda. Tai ne tos brutalios ir neišmintingos priemonės, kurias prieš 50 metų naudojo jo pirmatakai. Ir jos ne visada būdavo efektyvios. Azurino smegenų plovimo technika yra tobula: ji pritaikoma net tokioms būtybėms, kurios yra pusiau mechanizmas, pusiau žmogus.

Azarino charakteristika prašosi verčiama:

"Anastas Azarin nebaigė jokios akademijos, niekad neturėjo laimės pabraižyti lentos ar pasidaryti užrašus knygelėj. Kol jie (jo bendradarbiai - ne saugumiečiai - iš užsienių reikalų ministerijos) blizgino savo uniformomis klasių suolus, jis su tėvu tamsiam miške, dar prieš aušrą, kirsdavo medžius ir vilkdavo sunkius rąstus. Kol jie ruošdavosi egzaminams, jis prižiūrėjo darbo kolonas taigoje. Kol jie sėdėjo susikuprinę prie savo rašomų stalų, jam teko valgyti prasčiausios rūšies ryžius su mažais, parudusiais Mandžurijos gyventojais. Kol jie ilsėjosi namie, skaitydami laikraščius, čiauškėdami su žmonom ir svajodami apie karjerą tarnyboje, jis kaleno dantis lauko ligoninėj, beveik mirdamas šiltine..."

Amerikos intelektualas paprastai tik tiek tepažįsta sovietus, kiek jis paskaito Walter Lippmann įtaigojimus ar keliautojų įspūdžius. O jaunas Algis Budrys, kuriam niekada neteko susidurti su komunizmu akis į akį, teisingai pajuto, kad neapykanta yra didysis sovietinio gyvenimo variklis; kad jeigu Amerika gali teisėtai didžiuotis savo F.B.I. vyrais, tai sovietų saugumietis yra arba kriminalistas, arba psichopatas sadistas, arba neapykantos ir kerštо visam pasauliui pritvinkęs Azarinas.

Daug darbo valandų Alg. Budrys turėjo įdėti į savo medžiagos studijas, iki anatomija, fiziologija, mechanika, technika ir mūsų laikų istoriosofija susilipdė į vienetą. Kiekvienu atveju, rezultatas buvo vertas pastangų.

V. B.

IDĖJOS SPAUDOJE

Diskusija dėl kūrybos nuosmūkio. — Dėl demokratijos. — Dėl nepriklausomybės idėjos nusavinimo. — Dėl visuomeninės reikšmės praeityje. — Dėl visuomeninio svorio pokario gyvenime. — Dėl pasaulėžiūros ir politikos. — Dėl kolonijos Hondure. — Dėl jaunesnės kartos vertinimų.

1.

Daugiausia atgarsio susilaukė 60 kultūrininkų pasirašytas atsišaukimas "Pasipriešinkime kultūriniam nuosmūkiui". Aštrūs pasisakymai dėl jo dar labiau paryškino ne tik kultūrinės kūrybos nuosmūkį, apie kurį kalbėjo pasirašiusieji, bet ir apskritai minties suskurdimą, loginio galvojimo degradaciją ir socialinės kultūros sumenkėjimą, kartais tiesiog chamizmą.

Tokių ženklų pademonstravo net diskusijos dėl kūrybos ir visuomenės New Yorke bendruomenės seimo metu, nors ten ir buvo rinktiniai žmonės. To buvo tarp tų, kurie buvo pareiškimo idėjų priešininkai, neapsiėjo be to ir pareiškimo kai kurie šalininkai.

Susidūrimą tarp pareiškimo šalininkų ir jo priešininkų stebintiems ir toliau iš šalies būtų lengviau apsisprsti už tą ar kitą pusę, jei iš vienos pusės būtų kultūros aukšto lygio atstovai, iš kitos — kultūros diletantizmo atstovai. To, deja, nėra. Tarp pareiškimą pasirašiusių yra ir kūrybinių diletantų; tarp pareiškimo priešininkų yra ir aukštos kvalifikacijos kultūrininkų. Tas paradoksalus reiškinys ir yra viena iš priežasčių, kodėl pareiškimo autoriai negali surinkti visu šimtu procentų pritarimo iš stebėtojų, klausytojų, nes tiesą atneša ir ją padaro įtaigią ne tik loginė argumentacija, bet ir jos nešėjo kūrybinės, moralinės kvalifikacijos.

Kokis bus diskusijų rezultatas, dar per anksti pasakyti. Pereitame nr. buvom nuogąstavę, kad pareiškimas neliktų tik bomba į pelkę ir kad jis nesibaigtų tik aptaškydamas sprogdinamuosius ir sprogdintojus. Aptaškymo būta gausaus. Kad besitaškant būtų nusausinta pelkė, vargiai to galima tikėtis. Nuoširdžiai lauktume, kad kultūrininkai nustotų pelkę taškę ir judintų iš jos patį kultūros vežimą savais pozityviais kūrybiniais darbais.

2.

Diskusija prisidengus **demokratijos** skydu, bet ne dėl demokratijos. Ji labiausiai buvo varoma **Naujienų** polemikoje prieš bendruomenę. Socialistinis laikraštis įtikinėjo, kad bendruomenė tvarkosi antidemokratiškai, o Altas, Balfas demokratiškai. Bendruomenė sudarinėja savo vyriausius organus tiesioginiais rinkimais, Altas ir Balfas (iki šio seimo) srovių susitarimu. Tokis aiškinimas įrodė ne bendruomenės nedemokratiškumą ir Alto demokratiškumą, o tik tai, kad laikraščiui rūpi pirmoje eilėje dominuojančios pozicijos, kontrolės išsaugojimas savo rankose. Demokratijos terminas tėra jam tik skydas, priedanga.

Taigi diskusija apie demokratijos supratimą, apie jos tobulesnį vykdymą su Naujienom yra beprasmė.

3.

Rūpestingai parašytoje knygoje "Lietuva budo" jos autorius Steponas Kairys su sentimentu vaizduoja savo vaikystę ir su socialdemokrato požiūriu vaizduoja Lietuvos visuomeninį gyvenimą. Autorius kartoja vieną iš Lietuvos socialdemokratų mėgstamiausių tezių — kad socialdemokratų partija pati pirmoji į savo programą įrašiusi nepriklausomos Lietuvos siekimą (1895). Tai

tezei rimtai ėmė oponuoti 1958 Varpe E.G.N. Ji pacituoja iš paties St. Kairio knygos tą soc. demokratų programos straipsnį, kuris turi reikšti nepriklausomą Lietuvą:

"Savistovi demokratiška respublika, susidedanti iš Lietuvos, Lenkijos ir kitų šalių, paremta ant liuosos federacijos".

Po to pasisakymo analizės autorė daro išvadą, kad tai nėra savaranki Lietuvos respublika, apie kurią kalbėjo socialdemokratai, o respublika iš Lietuvos, Lenkijos ir kitų šalių...

Savo ruožtu autorė pareiškia tam tikrų pretenzijų į nepriklausomybės idėją liaudininkų naudai. Esą varpininkai, "o ne kas kitas paruošė tautą tiems įvykiams, jie ją išauklėjo, įžiebė meilę savo gimtajam kraštui, siekdami atkurti nepriklausomą Lietuvą (60 p.). Tiesa, autorė pasako, kad dabartiniai liaudininkai nėra pareiškę, kad jie yra vieninteliai varpininkų palikuonys. Jeigu pasitraukę iš Varpo kunigai, vėliau socialdemokratai ar dar kas kitas skaito save taip pat varpininkų palikuonimis, tai jų reikalas' (61 p.). Po šitokio atsisakymo monopolizuoti varpininkų idėjas, kitu sakiniu jau sako kitaip : "Tačiau **vieninteliai** neapleidę Varpo ir jo skelbtų idėjų, perėmę jo vėliavą ir iki šiol ją išlaikę yra valstiečiai liaudininkai". Taip tikrojo tikėjimo yra tik vieninteliai liaudininka, kiti yra atskalūnai.

Klausimą, kam priklauso nepriklausomybės pirmumas, vargiai bus kada išspręstas, nes taip aiškinantis galima skelbti ir tezę, kad S. Daukantas to paties norėjęs. Panašiai yra likęs klausimas neišaiškintas ir dėl pirmojo lietuviško laikraščio idėjos pirmumo...

4.

Tarp socialdemokrato St. Kairio ir valstiečių liaudininkų atstovo B. G.N. Varpe susikryžiavo nuomonės ir dėl socialdemokratų bei liaudininkų reikšmės lietuvių tautos praeities gyvenime. St. Kairys aiškino, kad varpininkai neturėjo ryšio su kaimu, su liaudimi, neturėjo politinio nusistatymo, nebuvę kovingi prieš carą. Tuo tarpu socialdemokratų partija buvusi darbininkų gynėja, jų nariai buvę drąsūs, kovingi, revoliucingi, supratę laiko dvasią, sėmęsi stiprybės iš vakarų, turį aiškią ekonominę ir politinę programą ir tt. Varpo bendradarbė tam rimtai oponuoja, išryškindama varpininkus nemenkesniame lygyje.

Diskusija rodo, kaip ir dabar dar sunku pusšimčio metų praeitį lygiai vienodai įvertinti. Vertinimo daviniai gal būtų dar kitoki, jei vienų, kitų ir trečių reikšmė lietuvių tautai būtų pamatuota kitų matu — ne tik pagal tai, kas drąsesnius šūkius svaidė prieš carą ir kas buvo revoliucingesnis. Tai mokėjo ir Rusijos revoliucionieriai; tam nereikėjo būti nė lietuvių veikėju! Rusija be caro Lietuvai buvo tokis pat priešas. Tai parodė Rusijos valdžia, kai caras buvo nuverstas. Ano pusšimčio metų praeities veiklą galima būtų vertinti ir naujesniu matu — kiek kuri partija paruošė Lietuvos žmones savarankiškam gyvenimui; kiek įsteigė jiems skaityklų, mokyklų, koperatyvų, arbatinių (vietoj daužomų monopolių), kiek davė teisinių patarimų kovoje prieš dvarą ir prieš tą patį carą, kiek padėjo atsistoti ant kojų ūkiškai ir kultūriškai. Kažin, ar socialdemokratai norėtų manyti, kad jie šiuo atžvilgiu buvo lietuvių visuomenės priekyje?

5.

Socialdemokratų rolę jau ne praeičiai, o dabarčiai ir ateičiai paliečia J. Kaminskas **Darbo** žurnale, kurio naujas nr. yra redaguotas jau jaunesnio žmogaus — dr. J. Repečkos.

Senosios kartos veikėjas J. Kaminskas prikiša frontininkams, kad jie esą 1943 pogrindiniam laikraštėly "pranašavo: šiam karui pasibaigus, beliks vienintelė kūrybiška jėga, pajėgi atkurti ir vairuoti materialiai ir moraliai suniokotą pasaulį. Ta jėga būsianti krikščionybė. Bolševizmo 'sukompromituotam' socializmui 'frontininkai' pranašavo negarbingą smukimą. Lietuvos socialdemokratams, jei... neklystu, buvo pažadėtos nemokamos pakasynos. Bet neatrodo, kad frontininkams būtų sekęsi pranašauti".

Toliau J. Kaminskas pasakoja, kaip po karo stiprėjo socialdemokratai. Nurodo faktus, kaip darbiečiai 1945 buvo sustiprėję Anglijoje, soc. demokratai Švedijoje, Norvegijoje, Austrijoje, Danijoje, Belgijoje, Vokietijoje. Teigia, kaip socializmas pakirto pagrindus kapitalizmui, sulaikė komunizmą, davė naujų idėjų. Minint tokius faktus socializmo nuopelnų tezei paremti, negalima užmiršti ir kitų faktų, kurie ne socializmą suniekintų, bet atsakytų į pagrindinius klausimus pokariniame gyvenime. O toki klausimai yra kova su komunizmu, kova su sovietiniu pavergimu. Taigi, ar socialistinės partijos padarė užtvanką prieš komunizmo potvynį? Vargiai atsakytum teigiamai, jei prisimintum Prancūzijoje socialistų bendrą "Liaudies frontą' su komunistais, Italijos socialistų didžiosios dalies ir lig šiol ėjimą su komunistais, o Vokietijos socialistų ir dabartiniu metu laikymąsi politikos, palankios rytų Vokietijos komunistam ir Maskvai. Kas komunizmui Europoje labiausiai priešinasi šiuo metu — Italijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje? Mums ir dabar rodos, kad didžiausias komunizmui pasipriešinimas eina iš krikščioniškosios idėjos žmonių, kurie prieš komunizmą galėjo pastatyti konstruktyvines idėjas.

Pokarinio gyvenimo didžioji antra tarptautinė problema kaip išvada iš pirmosios yra tautų pavergimas. Šiai problemai mes esame labai jautrūs kaip ir visi tie, kurie kovoja, kad jų tėvynės būtų išlaisvintos. Anglijos ar Vokietijos ar Švedijos socialistų politika yra palankesnė status quo, kuri įteisina sovietinius pavergimus. Taigi negalime pasidžiaugti socialistų tvirta parama kovoje už tautų laisvę.

Trečia, Anglijos pavyzdžiu autorius nurodo, kokį smūgį socializmas sudavė kapitalizmui. Tai tiesa. Bet šalia šito fakto Anglijoje tenka atkreipti dėmesį į Vokietijos pavyzdį — čia realizuotas vadinamasis "Mitbestimmungsrecht", kuris įgalina darbininkų dalyvavimą įmonių administravime. Darbininkų naudai tai padarė krikščioniškosios idėjos atstovai, ko socialistai neišdrįso nė Anglijoje.

Ketvirta, teisingai J. Kaminskas kalba Austrijos pavyzdžiu, kad pokario socialdemokratai pergyveno didelę evoliuciją (apie tai buvom rašę ir Į Laisvę Nr. 2, 8). Pokario socialdemokratai kai kur padarė didelę evoliuciją, atsisakydami nuo istorinio materializmo, nuo klasių kovos, nuo kovos prieš religiją. Atsisakė nuo to, kas buvo esminga socialdemokratų ideologijai. Tą pačią linkmę pajuntame ir J. Kaminsko aiškinime, kad socialdemokratai siekia naujo žmogaus "beklasinėje visuomenėje", kad siekia pažadinti žmoguje žmogų: įpūsti jame rusenančią "dievišką kibirkštį", kad Austrijos socialdemokratai gali susiprasti ir su katalikiškąja hierarchija... Taip, jiems tikrai nesunku susiprasti, nes Austrijos socialdemokratuose dingsta tai, kas jiems buvo esminga ir kas juos labiausiai nuo krikščioniškosios minties skyrė. Psichologiškai gal neprimtinas atrodytų pasakymas, kad pokario socialdemokratija kai kur davėsi veikiama krikščioniškų idėjų; geriau tada sakykim neutraliu būdu: krikščioniškoji ir kai kurių kraštų socialdemokratiškoji idėjos suartėjo.

Reikia, kai dėl Lietuvos socialdemokratų, tai dar neseniai jie išpažino kitokį tikėjimą nei Austrijos ir net Vokietijos socialdemokratai, laikydamiesi senųjų dogmų. (žr. Ateities keliu, 1946, 1949). Bet tokiems nepakitusiems Lietuvos socialdemokratams tikrai beliko tik pakasynos. Už tat su dėmesiu sekėm lietuvių socialdemokratų jaunimo pasisakymus (žr. dr. J. Repečkos pasisakymus, atpasakotus Į Laisvę Nr. 6) ir konstatavom, kad jie savo ideologijoje vietoj ligšiolinių dialektinio materializmo ir klasių kovos pasirinko etinį humanizmą, žmogaus asmens vertę, žmonių koperavimą bei solidarumą. Mes tai sveikinom ir apgailestavom, kad sustojo pusiaukelėje, pasilaikydami neapykantą religijai. Beliktų linkėti ir šiuo atžvilgiu žingsnio pirmyn, kaip ir pats Darbo paskutinis nr. padarė žingsnį pirmyn savo technika ir diskusijų tono kultūra, palyginti su ankstesniu nr. Mūsų ši diskusija skiriasi viena išvada nuo .JKaminsko išvados: mums rodos, kad "frontininkų pranašavimas" apie krikščionybės idėjos ir socialdemokratijos idėjos reikšmę pokarinėje Europoje pasirodė teisingas.

6.

Katalikai, pasaulėžiūra ir politika

Tokiu vardu Romoje išleista prel dr. L. Tulabos 60 puslapių knygelė su vyskupo V. Padolskio pratarties žodžiu. Knygelė yra skirta tam klausimų trikampiui nagrinėti ne apskritai, bet specialiai lietuvių katalikų gyvenimo fone ir paskatoje. Knygelė, anot pratarties žodžio, turi įnešti **"daugiau šviesos į šiuos mums aktualius klausimus"** ir padėti **"greičiau nuraminti įsisiūbavusias bangas"**, nes, autoriaus pirmaisiais žodžiais betariant, **"jau virš dešimt metų, kai mūsų katalikų tarpe vyksta ginčas, kokia turi būti politika: pasaulėžiūrinė ar nepasaulėžiūrinė"** (7 p.).

Knygelė eina tokiu keliu: duoda daug ištraukų iš popiežių enciklikų ir kitų bažnytinių autoritetų ir daro iš jų išvadas, arba atvirkščiai — skelbia savo tezes ir jas paremia autoritetų citatomis. Kelias teisingas ir tiesos jieškant būtų galėjęs duoti pozityvių rezultatų, jei būtų išvengta kai kurių klaidų. Svarbiausia tarp tų klaidų yra metodinė — trūksta metodo, privalomo moksliniam svarstymui.

Metodiškai klausimą svarstant, jei knyga kritikuoja svetimą tezę ir ją pasmerkia, tai lauktum, kad knyga tą svetimą tezę, sakytum oponento tezę, pateiks autentiškai, dokumentaliai, konkrečiai cituodama, kas, kur ir kuriais žodžiais ją viešai yra skelbęs. To elementaraus mokslinio kelio knygelė nesilaiko. Ji tenkinasi pareiškusi, kad jos kritikuojama **"nepasaulėžiūrinė politika jos teoretikų, bent kiek mums žinoma, nėra aiškiai aptarta'** (9p.). Kadangi ji "nėra aiškiau aptarta', tai autorius pats ją "aptaria" ir tada ima ją kritikuoti. Faktiškai knygelė kritikuoja "nepasaulėžiūrinę politiką", ne jos "teoretikų" suprastą, bet pačios knygelės autoriaus suprastą ir formuluotą. O autoriaus "nepasaulėžiūrinė politika' tikrai kritikuotina, nes ją autorius kildina iš liberalizmo ir net sutapatina su laicizmu (50p.). Tokiu atveju visai suprantamas autoriaus pareiškimas, kad **"popiežius Leonas XIII atmesdamas liberalizmą ir laicizmą, atmeta taip pat ir nepasaulėžiūrinę politiką"**.

Gerai, kad autorius pasiskubina įspėti, jog popiežius, **"tiesa, nevartoja paties termino — nepasaulėžiūrinė politika, — bet aiškiai nusako jos esmę, kaip ją nūdien mūsieji formuluoja"** (51p.). Pastaraisiais žodžiais autorius vėl demonstruoja savo metodą: nepasaulėžiūrinę politiką pats formulavęs, ją tada su-

kritikavęs, dabar vėl atmeta ją savo oponentui, vėl anonimui, tarsi sakydamas: tai va, kokia yra tavo tezė...

Tokis svarstymo metodas mėra mokslinis kelias, kuris turi vesti į tiesą. Tai publicistinis kelias, kuris veda į efektą, įspūdį.

Dėl šio netinkamo metodo knygelė negalėjo pasiekti savo pagrindinio tikslo — įnešti daugiau šviesos apie pasaulėžiūrinę ir nepasaulėžiūrinę politiką.

*

Nepasiekus pagrindinio tikslo, knygelė galėtų būti vertinga jau tuo, jei ji įneša "daugiau šviesos' apie paties autoriaus pažiūras.

Norint tas pažiūras išsiaiškinti, tikslingiau yra kalbėti ne apie pasaulėžiūrinę ir nepasaulėžiūrinę politiką apskritai, o apie konkrečius klausimus, kurie yra esminiai pasaulėžiūrinės ar nepasaulėžiūrinės politikos svarstyme ir kurie gali kilti iš santykių tarp trijų elementų: valdžios, piliečių ir pasaulėžiūros. Būtent:

ar valstybės valdžia nustato, kokią pasaulėžiūrą ji siūlo piliečiam išpažinti ir praktikuoti, ar palieka ją patiems piliečiams bei jų pasaulėžiūrinėm bendruomenėm;

jei valdžia pozityviai neskelbia piliečiam, kokią pasaulėžiūrą jie turi išpažinti, tai ar valdžia atmeta iš viso pasaulėžiūros reikšmę piliečių ir valstybės gyvenime ir valdžios priemonėm viešąjį gyvenimą organizuoja taip, kad paskatintų piliečius ignoruoti pasaulėžiūros reikalą, ar valdžia vertina pozityviai pasaulėžiūros apskritai reikšmę asmenų gyvenime ir paremia pasaulėžiūrines bendruomenes lygybės principu.

Pagal atsakymus į tuos klausimus to trikampio — valdžios, piliečių ir pasaulėžiūros —pagrindiniai santykiavimo tipai esti trejopi:

(a) valdžia mano, kad piliečiai turi išpažinti tą pasaulėžiūrą, kurią skelbia ar remia valdžia, ir valstybės gyvenimą taip organizuoja, kad piliečiam įteigtų valdžios pasaulėžiūrą valdžios priemonėmis (įstatymai, policija, piniginės subsidijos, valdžios vietų skirstymas ir tt.). Tai totalizmo kelias.

(b) valdžia skelbia, kad pasaulėžiūra yra kiekvieno privatus ir vidaus reikalas, ir valdžia savo priemonėmis gyvenimą organizuoja taip, kad pilietis pasaulėžiūros nejustų viešojo gyvenimo srityse. Tai laicizmo kelias.

(c) valdžia pripažįsta, kad asmens formavimas, asmens kūryba nėra įmanoma be pasaulėžiūros ir pasaulėžiūra, grįsdama asmens ir kūrybos pažangą, tuopačiu yra pozityvus veiksnys viešajam gyvenimui; tačiau valdžia pati pasaulėžiūrinių klausimų nesprendžia ..ir netvarko, palikdama tai piliečiams ir jų pasaulėžiūrinėms bendruomenėms. Tai demokratijos kelias.

Į kurį tipą labiau artėja kalbamos knygelės pasisakymai? Apie tai galima spręsti iš eilės pareiškimų;

(1) "Bažnyčia ne tik atmeta nepasaulėžiūrinės politikos mintį, bet primygtinai reikalauja, kad politika remtųsi religine pasaulėžiūra; ir tai ne bet kokia, o ta, kuri pilnutiniai atsako tiesai, kurią kaip vienintelę tikrą pats Dievas nurodė". (11p.).

"Bažnyčia reikalauja, kad valstybinė politika paisytų ir būtų atremta į religinę pasaulėžiūrą, ir tai tą, kuri yra tikriausia, arba, geriau sakant, yra vienintelė tikra.

Taigi kuria pasaulėžiūra politika turi būti atremta konkrečiai?

(2) "...katalikiška pasaulėžiūra, paties Dievo nurodymu... yra vienintelė tikroji, kuria turėtų remtis kiekviena politika' (14p.).

(3) "Reikia pastebėti, jog pasaulėžiūrinė politika nebūtinai yra tapatintina su vadinama konfesine politika. Ši pastaroji ne tik remiasi pasaulėžiūriniais principais, bet rišasi taip pat ir tiek pat su kuria nors konfesija, kad ją iškelia virš kitų ir padaro valstybine. Konfesinės politikos Bažnyčia primygtinai nereikalauja" (14p.).

(4) "... Valstybė tikrai neišmintingai elgtųsi, jei nebendradarbiautų ir neremtų tų ideologijų, kurios tiesioginiai ar netiesioginiai, vidiniai ar išoriniai stiprina valstybę..' (23p.).

Autorius čia vartoja terminą "valstybė", bet kitoj vietoj jis tam pačiam reikalui pavartoja terminą "valdžia". Ir tai būtų tiksliau, nes "valstybė' apima ir valdžią ir piliečius, o kas dera pasakyti pasaulėžiūros atžvilgiu apie piliečius, tas netinka kalbant apie valdžią. Sąvokų precizija palengvina išvengti neaiškumų ir kalbant apie pasaulėžiūros ryšį su politika...

Jei grįšim prie klausimo, kuriam tipui artimesnės autoriaus pažiūros apie valdžios, piliečių ir pasaulėžiūros santykius, tai pirmieji knygelės teigimai rodo jos teigimų artimumą su pirmuoju tipu. Nes: pirmas ir antras pareiškimai teigia, kad valstybinė politika turi remtis tik viena pasaulėžiūra, kuri iškeliama aukščiau visų kitų ir padaroma valdine ir valstybine. To knygelė reikalauja Bažnyčios vardu. Tačiau trečias teigimas jau kalba prieš tai, duoda suprasti, kad Bažnyčia kaip tik tokios politikos primygtinai nereikalauja. Ketvirtas teigimas dar aiškiau kalba apie pasaulėžiūras daugiskaita, kuriomis valstybė gali remtis ir remti. Vadinas, nebe viena, vienintele, laikoma tikra ir teisinga, atmetant kitas.

Tuose pareiškimuose negali nekristi į akis išvidinis prieštaravimas suvokiant valdžios kompetencijos ribas valstybėje. Taigi nėra šviesus galvojimas klausimu, kuris labai šviesiai buvo atsakytas lygiai prieš 40 metų kito kunigo — Pranciškaus Būčio pareiškime:

"...Vakaruose 16-tam šimtmetyje sustiprėjo taisyklė cuius regio, eius religio (keno karalija, to ir tikyba). Tačiaus vakaruose ta barbariška taisyklė gana greitai žuvo. Jos vietą užėmė tikėjimo laisvės principas. Jis sako: 'Valstybė neturi kištis į religinius žmogaus įsitikinimus. Ji neplatina tikėjimų nei trukdo jiems" ("Apie apšvietą").

*

Šviesa yra pakankamai aiški, kai knygelė aiškina santykius kitame "trikampyje': Bažnyčia — žmogus (ne Bažnyčios narys) — pasaulėžiūra (katalikų). Keletas Bažnyčios aotoritetų ir paties autoriaus pareiškimų:

Pasaulėžiūros plėtimas tarp kitų:

"...Bažnyčia yra įpratusi labai rūpestingai vengti, kad niekas prieš savo valią nebūtų verčiamas priimti katalikų tikėjimo" — Leonas XIII (27p.).

"Iš atžvilgio į kitų religijų sekėjus yra politinė, civilinė ir socialinė tolerancija, kuri ir katalikams ... yra moralinė pareiga. Pati Bažnyčia Kanonų Teisės Kodekse 1357 kanone suteikė teisės galią šiai tezei: 'Niekas neturibūti verčiamas prieš savo norą priimti katalikų tikėjimą" Pijus XII (27 p.).

"Bažnyčia reikalauja ne tik pakęsti kitaip manančius, bet taip pat pataria ir skatina su jais, kiek yra galima, bendradarbiauti viešojo gyvenimo plotmėje, siekiant bendrojo gėrio" — L. Tulaba (27p.).

Bažnyčia ir partija:

"Bažnyčia mielai susilaiko kvietus tikinčiuosius į partinę politinę veiklą; bet individualiai visada jiems pataria ir įsako neapleisti savo pi-

lietinių prievolių dėl bendro visų gėrio' — L. Tulaba (46p.).

Katalikas ir moralė politikoje;

"Katalikas dalyvaująs politinėje veikloje — kaip partijos narys ar pavieniui — visada ir visame privalo vadovautis krikščioniškais principais. Neleistina, kad katalikas privačiame gyvenime remtųsi vienais dėsniais, o viešajame kitais" — L. Tulaba (46p.).

*

Referavom tuos knygelės punktus, kurių vieni atneša teisingos šviesos tiesai paryškinti, kiti tiesą labiau aptemdo, treti ją iškreipia. Nurodėme metodą, kuriuo galima prieiti teisingesnį sprendimą. Paliekame pačiam skaitytojui stebėti pateiktus pareiškimus ir daryti išvadas, pasinaudojant tuo galvojimo metodu, bet nesiskubinant, nesiduodan poleminiam karščiui. Polemika retai kada atveda į tiesą, o žmonių santykius apkartina.

7.

Įdomaus atgarsio susilaukė prof. K. Pakšto projektas organizuoti lietuvių koloniją Britų Hondure. Projektas rado maža šalininkų entuziastų, daugiau priešininkų kritikų. Betgi dėmesio verta buvo kritikų argumentacija, nes ji rodė visuomenėje įsigalėjusias ar įsigalėsiančias nuotaikas. Vienam kritikos tipui būdingas N. Lietuvoje principinis projekto atmetimas. Jo autorius argumentavo; reikia lietuviams tvirtintis Lietuvoje, ne Hondure: reikia tad visas jėgas skirti laisvinimo akcijai...

Buvo galima nustebti, kuo tas kolonijos siūlymas susikerta su lietuvių įsistiprinimu Lietuvoje ir Lietuvos laisvinimu. Keistas galvojimo alogiškumas. Bet jis darosi dėmesio vertas daliai veikėjų, senesnės kartos veikėjų, kurių mintis priprato prie vienos brangios idėjos, ir bet kuri kita nauja idėja jų pergyvenime jau priešinasi anai įsigyvenusiai. Skaudus tai psichologinis reiškinys, nes jis neleidžia nei naują idėją prisiimti, nei surasti naujų formų bei priemonių senajai idėjai realizuoti. Tai intelektualinio sukalkėjimo graudus reiškinys. Jo pasitaiko jau ir daugely kitų gyvenimo sričių.

Kito tipo atsiliepimas buvo Drauge. Atsiliepimas priešingas prof. Pakšto idėjai, bet rimtai argumentuotas. Už tų argumentų buvo matyti asmuo, susiformavęs jau amerikinio gyvenimo įtakoje, linkęs matuoti daiktų ir idėjų vertę naudos ir patogumo matais. Kadangi kolonijos organizavimas reikalauja rizikos, energijos, pasiaukojimo, tai jis nepriimtinas, nes Amerikos gyvenimas yra patogesnis ir lengvesnis. Prieš šį argumentą blanksta kita vertė — galimybė kompaktiškiau išlaikyti lietuvybę kitai kartai.

Tų pasisakymų išklausius darės aišku: jeigu ta idėja būtų išpopuliarinta 10-12 metų atgal, kada tremtiniai buvo Vokietijoje ir dairės bet kur iš jos lagerių sprukti, jos realizavimas būtų buvęs beveik

---

Iš prof. K. Pakšto laiško:

...Britų laivyno mokslinės įstaigos paskelbė "Nature" žurnale savo ilgametį tyrimą baltojo žmogaus prisitaikymo dausų klimatuose. Išvados optimistinės. Prie šiltų klimatų baltieji geriau prisitaiko, kaip prie šaltų, nes jų pirmutinė tėvynė ir buvusi dausose, ne vidurinėje zonoje. Bet didelis mūsų išglebimas ir savo vertės pajutimo stoka gali būti pačia didžiausia kliūtimi įsikurti mažą, gražią ir pasiturinčią atsarginę Lietuvą. Apvaldyti 12,000 kv. km. gražios erdvės užtektų mums ten turėti 6,000 žmonių. Bet mes tiek nebeturėsime.

---

tikras. Šiandien jai lemta liktis neįvykdytai. Ne dėl to, kad ji nebūtų tinkama lietuvybei ir neįvykdoma, bet greičiau dėl to, kad mes jai nesam tinkami: mumyse nebėra dvasios tų žmonių, kurie kūrė Ameriką.

O vis dėlto prof. Pakšto idėja buvo tais metais viena iš negausių, kuriom konstruktyviai mėginta žiūrėti į ateitį.

8.

Varpo žurnale anksčiau senesnės kartos liaudininkų žmonių buvo žiūrima į frontininkus kaip į nesančius ar greitai išnyksiančius, į veiksnį nereikšmingą lietuviškame gyvenime. Kitokios pažiūros pasireiškia naujesnės kartos žmonių galvojime tame pačiame Varpe 1958. Leonas Sabaliūnas rašo:

"Man neatrodo, kad Lietuvių Fronto atsiradimas nebūtų reikšmingas, ar kad jis būtų tik momento "asmenybių' pagimdytas. Jau vienas tas faktas, kad Frontas tam tikrą laiką atskirai veikia, turi svarbos ateičiai, nes manau, kad ideologiniai klausimai tampa antraeilės svarbos —gali būti formuojami ir performuojami — o laiko ir bendro darbo sukurtos pažintys, prestižo klausimai, sakyčiau "Fronto tradicija' neišvengiamai atsistos lemiančion pozicijon "vienybės' problemos svarstymuose.'

"Šalia minėtų neprincipinių klausimų, didžiausią kliūtį dešiniųjų vienybei matau Fronto stiprybėje. Kaip kaikurios mūsų partijos (tautininkai, krikščionys demokratai), bet nevisos (liaudininkai), Frontas, atrodo, kreipia didelį dėmesį į jaunuomenę, t.y. siekia tam tikrų jaunuomenės narių įtraukimo savo veiklos sistemon. Ir tame siekime Frontas labai sustiprėjo. Ideologiškai nepažangūs krikščionys demokratai, mano manymu, praranda žymųjį

LAIŠKAI

Iš daugybės kalėdinių sveikinimų parenkame ir čia pakartojame tris: du gilios prasmės žodžio ir minties menininkų ir vieną religinės dvasios rūpintojo.

ateitininkijos aktyvą. (O ir ne tiek svarbu, ypač išeivijoj, impozantiški skaičiai, kiek tikros studentiškojo gyvenimo mokyklą išėjusios pajėgos). Leisdamas sau pačiam nusistatyti aktyvaus nario pajėgumo kriterijų, aš nematau žymiųjų ateitininkų figūrų, kurios būtų nuėjusios pas krikščionis demokratus. Žinau, tiesa, keletą, tačiau jau neabejotinai antraeilio pajėgumo. Čia jau ir formuojasi viena išvada, stiprinanti dešiniuosius vien savo buvimu ir tuo pačiu kenkianti jiems, prisidėdama prie "skilimo" palaikymo. Fronto banga, be didelio pasipriešinimo iš krikščionių demokratų pusės, nusinešė beveik visą paskutinį kelerių metų ateitininkų aktyvą. Sakau, "beveik visą", nes negaliu užsimerkti ir nematyti, kad yra ateitininkuose sparnas, kažkieno pavadintas "oportunistiniu', kuris nėra nei su Frontu, nei su krikščionimis demokratais pasilikęs. Aš negalėčiau jo pavadinti oportunistiniu, nes manyčiau, kad ne kas kita, o tik dešiniųjų vienybė yra jų dėmesio ir pastangų centre, verčianti savo svorį sulaikyti nuo Fronto, gal jo neatiduoti nei krikščionims demokratams, o siekti jų sąjūdžių susiliejimo kokia nors forma".

*

POETO FAUSTO KIRŠOS

...Naujųjų metų proga gavau Liet. Fronto Bičiulių laiškelį — Sibiro kapai — atvaizdą. Smaigas į tyrų žemę ir numeris — viskas, kas liko iš tremtinių vargo dienų. Vaizdas šiurpus. Naujųjų Metų sąvartai labai gilus susimąstymas. Lydi kančia ir pražūtis. Tuo tarpu skaitai —Brooklyno ir New Yorko erdvėje rengia puošnius ir prabangius balius ir kaukių vakarus. Keista žmogaus dalia. Suprantama, negi verksi, atsisėdęs ant akmens.

Labai ačiū už prisiminimą ir malonią progą pagalvoti, kas buvo, kas yra ir kas bus. N. Metų sąvarta metinė proga. Deja, nesimato sąvartos nei politikų galvose, nei politikoj, nei Lietuvos byloje.

Jums didžios ištvermės ir jėgų darbuose.

Faustas Kirša

*

POETO JUOZO MIKUCKIO

Slinks metai - ilgas laiko plotas -
Nuskęs praamžių jie gelmėj!
Mūs kelias, žygiais išvagotas,
Liks neišdildoma žyme...

Iš širdies daug geriausių linkėjimų ir Jūsų darbuose sekmės!

Juozas Mikuckis

*

KUNIGO JUOZO VELUČIO

Mieli Lietuviai Frontininkai,

Kai patikrinau užrašus, radau, kad aš esu neužsimokėjęs už "Į Laisvę" už 1958 metus. Dabar, čia įdedu $6.00 už 1958 ir 1959 metus.

Šia proga aš įdedu savo pastabas. Jūs sakote, kad "LFB kriterijai yra krikščioniškoji moralė'... Tai kodėl Jūs taip priešiškai laikotės prieš krikščioniškąją demokratiją? Argi išmintinga yra skaldytis ? Viso pasaulio krikščionys, ypač katalikai, šiuo laiku, pradeda telktis po krikšč. demokratijos vėliava. Prisimenu vokiečius, italus. Popiežius Jonas XXIII jau dabar pradžioje paragino katalikus eiti į politiką. Argi Jūs manytumete, kad krikščioniškoji pasaulėžiūra būtų kliūtimi laisvai veikti kultūros, politikos dalykuose? Kodėl Vokietijoje po krikšč. demokr. vėliava telkiasi katalikai, protestantai ir liberalai?

Jeigu krikšč. demokratas suklydo, tai ne todėl, kad krikščionybė ar demokratybė kalta, bet todėl, kad žmogus kaltas. (Liuteris padarė klaidą, kai jis manė, kad katalikybė ar popiežija kalta; čia kaltas tebuvo tik žmogus).

Linkėčiau, kad Jūs vietoje viliojimo žmonių į savotišką naują politinę frontininkų partiją, prisidėtumėte prie krikščioniškos demokratijos didžiojo fronto, užmirštumėte asmenines žmonių klaidas, gilintumėtės į krikščioniškos demokratijos skelbiamas idėjas, duotumėte naujų ir šviesių minčių pritaikant krikščioniškus principus gyvenime. Tai tokie Jums linkėjimai švenčių proga.

Su pagarba

Kun. Jonas Velutis

1958 m., gruodžio 11 d.
Chicago

Redakcijos atsakymas

Malonusis Kunige,

Už linkėjimus dėkojame, nes tikime, kad jie eina iš nuoširdaus susirūpinimo ir net susijaudinimo. Gal dėl to susijaudinimo ir laiško formoje taip gausu retorinių klaustukų, perdėjimų, kurių, manome,

atsisakytumėt, jei ramiai ir logiškai juos dar kartą pervertintumėt. Į klaustukais pažymėtus sakinius, manome, atsakymai seniai yra duoti Į Laisvę laikraštyje, tad jų nebekartosime. Sustosime betgi prie dviejų Jūsų susirūpinimo pažadintų svarbių, gal laiške svarbiausių, sugestijų — ėjimo po viena vėliava ir "naujų šviesių minčių" ieškojimo.

Tai svarbios sugestijos, ir laikome naudinga dėl jų pasikeisti nuomonėmis.

Antrąją sugestiją laikytume svarbesne, ir ji turėtų būti pirmesnė. Duoti naujų minčių, sumanymų (kurie būtų naudingi dvilypėje šios dienos kovoje — už Lietuvą ir už lietuvybę) yra pats didysis šiuo metu uždavinys. Jis reikalauja nuolatinio budėjimo, išradingumo, sumanumo pritykoti momentą, iškelti idėją, surasti priemonę jai pateikti svetimiesiems ar saviesiems, žiūrint, kam ji skiriama. — LF Bičiuliai šioje srityje stengiasi patys reikštis ir surastas idėjas vykdyti. Šios srities idėjas stengiasi kitiems sugestionuoti. Šios srities kitų iškeltas idėjas stengiasi remti, dėdamiesi visomis jėgomis į bendrą joms įvykdyti darbą. Chicagoj gyvendamas, gal būt turėjote progą pastebėti, kaip Chicagos bičiuliai gražiai pristatė Amerikos Balso reikalą Amerikos legijono konvencijai; kaip drauge su kitais efektingai piketavo Menšikovą... Tie **darbai** suvedė juos po "bendra vėliava" su kitais. Lygiai "po bendra vėliava" jie ėjo, remdami bendruomenės veikimą, talkindami Balfo veiklai sugyvinti ir jam pinigus organizuodami. "Po bendra vėliava" jie ėjo jaunimo stovyklą pinigais ir darbu remdami ir t.t. Kiekvienas konkretus darbas, ar jį organizavo Altas, ar Vlikas, ar diplomatai, ar LNT, LLK, yra ir bus bičiulių remiamas pozityviu darbu.

Darbuose atsiranda vienybė ir "ėjimas po bendra vėliava". Darbai daugiau sutelkia nei vardai. Darbai nusako asmenų ir kolektyvų charakterį geriau nei "vėliavos". Darbai ne visada esti toki taurūs kaip vėliavos. Darbai labiau žmones išskiria nei vėliavos. O kai darbai išskiria, sunku žmones sutelkti "po bendra vėliava".

Skirtingi darbai rodo skirtingą galvojimą. Tik pavyzdžio dėliai primename, kaip gali išsiskirti nuomonės konkrečiais klausimais. Vieniems atrodo, kad svetimoje grupėje pakeisti atstovą kitu, sau palankiu, grynai sovietiniu metodu, yra leistina; kitiems tai atrodo nemoralu. Vieniems atrodo, kad jaunimo stovyklos nereikalingos ir dėl to neremtinos; kitiems — kad tai visomis jėgomis remtina priemonė jaunimui lietuviškam išlaikyti. Vieniems rodos, kad jaunimą reikia auklėti partijai, kitiems — kad jį pirmiausia reikia išlaikyti lietuvišką. Vieniems rodos, kad reikia pasmerkti viešai nepatinkamos grupės sąskrydį; kitiems rodos, kad kiekvienu lietuviškos kūrybos pasireiškimu reikia džiaugtis...

Galėtum tęsti tokius konkrečius klausimus, kur nuomonės diametraliai išsiskyrė ir vienus pasuko veikti viena linkme, kitus priešinga. Bet nėra prasmės juos toliau išskaitinėti, nes tai gali būti priimta kaip noras kitam įskaudinti. O tos intencijos čia neturime. Piktų žodžių svaidymas ir skaudinimas tolina labiau ne tik nuo "bendros vėliavos, bet ir nuo bendro darbo. Bendrų **darbų** siekiant pirmoje eilėje, mažiau prasminga yra ginčytis apie "bendrą vėliavą". Kam bus naudos, jei dar kartą ir dar kartą kalbėsim, ginčysimės apie "bendrą vėliavą", jei ta diskusija bus vykdoma panašiai kaip Rytų-Vakarų diskusija apie "viršūnių konferenciją"? Vie-

nas lietuviškų "viršūnių konferencijos" mėginimas jau buvo. Jis ne tik nesuvedė "po bendra vėliava", bet dar labiau išskyrė savo finalu: tame finale vieniems rodės, kad "viršūnių konferencijos" diskusijos buvo tokios svarbios visuomenei žinoti, kad galima buvo surasti pinigų ir energijos išleisti tų diskusijų atpasakojimą (pagražintą) atskiru leidiniu. Kitiems tokis finalas kėlė nusistebėjimą, kada nei pinigų nei energijos nesurasta jokiam leidiniui, iš kurio jaunimas būtų galėjęs geriau pažinti nepriklausomos Lietuvos laikus, o juk tai buvo 40 metų Lietuvos nepriklausomybės jubilėjus!

Kitaip galvojantieji (ir dėl to kitaip darantieji) turi teisę manyti, kad jie eina pačiu geruoju keliu, kuris veda į Lietuvos išlaisvinimą ir lietuvybės išlaikymą. Bet mes turime taip pat teisę manyti, kad tai yra kelias, kuris veda į pelkes.

Jie turi teisę manyti, kad mes, nesidėdami "po bendra vėliava', skaldom vienybę ir dėl to neverti nei Kristaus nei tėvynės. Mes savo ruožtu turim teisę manyti, kad vienybė yra galinga priemonė geram žygiui atlikti, bet vienybė pelkei mynioti nėra jokia dorybė, ir dėl to nėra sektinas anas čigonas, kuris dėl vienybės sutiko būti kariamas...

Jei mums linkite šviesių minčių, tai viena iš jų, mums rodos, šioje diskusijoje galėtų būti mums pati šviesiausia:

vengti diskusijos apie "bendrą vėliavą", kol darbuose yra diametralaus skirtumo;

vengti kitiems pasmerkimo, kad jie nesielgia taip, kaip mes norėtume;

dirbti patiems, kas įmanoma, ir talkinti kitiems, kas jų pozityvaus daroma, jungiantis po bendro darbo vėliava. Čia yra tikrasis kelias į vienybę.

Jums, mielas sveikintojau, dar kartą dėkui ir geriausios kloties!

J. Brazaitis

Vardai įvykiuose

Amerikos Balsą Europoje likvidavus, lietuviškojo skyriaus paskutinis vedėjas dr. **Pranas Padalis** persikėlė į Washingtono Amerikos Balsą, dr. **Kajetonas Čeginskas** išvyko į Švediją, **Alina Grinienė** likosi gyventi Miunchene, **Vincas Natkus** išvyko į Tiubingeną studijų, dr. **Juozas Sakalauskas** likosi Vokietijoje taip pat be perspektyvų, **Jonas Stonys** su žmona atvyko į Ameriką ir laikinai sustojo New Yorke. Iš viso lietuviško skyriaus neatleistas tik vienas prof. **Stasys Žymantas,** kuris paliktas einamajai informacijai lietuvių reikalais; dr. **Vytautas Dambrava** veikia bendrame skyriuje.

*

Lietuvos atstovybės prie Vatikano reikalais Amerikoje visuomenę pirmiausia ir gausiausiai informavo gen. konsulas **Jonas Budrys** New Yorke.

Romoje daugiausia pozityvių pastangų atstovybės reikalu darė vyskupas **V. Padolskis,** prel. **Ladas Tulaba,** kun. **Vincas Mincevičius;** į bendrą darbą dėjosi ir kiti Romoje gyveną lietuviai.

Atvyko iš Vokietijos taip pat dr. **Petras Karvelis,** bet klausimą rado jau išspręstą.

Amerikoje visuomenei direktyvų, nors pavėluotai, davė Lietuvos delegacija Jungt. Pavergtos Europos Tautose, Vlikas nei Altas savo komunikatuose jokių direktyvų nedavė.

Alto sekretoriatas sausio 15 komunikate skelbė, kad "...Lietuvos pasiuntinybė Vatikane nėra uždaryta, bet pasilieka kaip nepolitinė įstaiga ir kad jos reikalų vedėjas diplomatinio statuso nebeturi".

Atstovybės prie Vatikano komunikatas sausio 15 skelbė, kad "Pasiuntinybės reikalų valdytojas ir pasiuntinybės sekretorius ir toliau turės diplomatinį statusą ir kad jie bus, kaip ir anksčiau, įrašyti į diplomatinį sąrašą".

*

Dr. Stasys Bačkis, Lietuvos atstovas Paryžiuje, šiemet ėmėsi nešti lietuvių vardą į prancūzų visuomenę Milašiaus jubilėjum. Sudaromas Milašiaus draugų prancūzų komitetas, vienas žurnalas sutiko skirti numerį tam lietuviui poetui.

Min. **Stasys Lozoraitis** pasiuntė protestą Jungt. Tautų sekretoriatui, kad jis delegacijų sąrašuose paskelbė Sovietų delegacijos narį Gašką Lietuvos užsienių reikalų ministeriu.

Alto vardu **L. Šimutis, P Grigaitis, M. Vaidyla, M. Kižytė** lankėsi apsaugos departamente dėl karinės instrukcijos, kuri leidžia pabaltiečių darbo batalijonams Vokietijoje turėti sovietines Lietuvos, Latvijos, Estijos vėliavas. Pažadėjo "kvailą" instrukciją ištirti.

Kan. **Juozas Končius** lankėsi Sovietų atstovybėje, norėdamas prieiti prie Mikojano ir išgauti atsakymą į jo prieš dvejus metus įteiktą prašymą leisti Balfo atstovą Sovietuose. Mikojano vietoj gavo pasikalbėti tik su Kapočium, kuris atstovybės registre figūruoja kaip antras sekretorius.

Žurnalistas **Algimantas Šalčius** lankėsi pas Sovietų delegacijos Jungt. Tautose narį Gašką kultūrinio bendradarbiavimo su Lietuva reikalu. Pavasarį tas idėjas kėlusį raštuose sovietiniam pareigūnam Vilniaus radijas išvadino provokatorium.

*

Inž. **Antano Rudžio** pastangos įeiti į Atstovų Rūmus nebuvo sėkmingos. Tai didelis smūgis ir kitiems lietuviams, nes demaskavo jų tokią politinę jėgą, su kuria skaitytis nėra prasmės.

Los Angeles į respublikonų partiją stipriai yra įsijungęs **Leonardas Valiukas** ir nominuotas į respublikonų asamblėjos vicepirmininkus Los Angeles.

Kęstutis Skrupskelis Amerikos kolegijų šachmatų turnyre atstovavo Fordhamo universitetui.

Prudencija Bičkienė pakviesta į Cincinatti operą, turi taip pat gastroles pietų Amerikoje.

Stasys Baranauskas laimėjo Illinois valstybės tenorų konkursą.

*

Prof. **Kazio Pakšto** iniciatyva Washingtone ir New Yorke susidarė būreliai kolonizacijos galimybėms Britų Hondure studijuoti. New Yorke vadovauja geografas **Antanas Bendorius** ir jūrininkystės daktaras **Mykolas Slapšys.**

Ohio gydytojai paskyrė naują premiją (pernykštė jų premija buvo skirta Lietuvių Enciklopedijos redaktoriams).

*

Skautų akademinis sąjūdis paskelbė jaunimo literatūros konkursą; terminas iki balandžio 30; gali dalyvauti iki 30 metų amžiaus; jury komisijoje **M. Katiliškis, A. Landsbergis, H. Radauskas, R. Šilbajoris.**

Vytautas Valaitis laimėjo pirmą premiją "U.S. Camera" žurnalų foto konkurse.

Vytautas Maželis surengė Chicagoje foto parodą. Ją gausiai lankė ir spauda paskelbė labai gerus atsiliepimus. Kun. dr. **Juozas Prunskis** pozityviai įvertino Į Laisvę leidinį "Į pilnutinę demokratiją".

Ryšium su generolo vizitacija Amerikos Marijonų vienuolyne įvyko kai kurių atmainų ir Draugo redakcijoje: moderatorium paskirtas kun. **Pranas Garšva**, buvęs moderatorius kun. **Vytautas Bagdanavičius** pasiliko redaktorium, administratoriaus pareigas perėmė kun. Albinas **Spurgis**. (Kai kurios spaudos žinia, kad į Draugo redaktorius buvęs numatytas kviesti J. Brazaitis, tik jis nesutikęs, iš tikrųjų — nei Brazaitis nesirengia sutikti, nei jo nesirengia kviesti!).

Tėvų Pranciškonų provinciolu paskirtas kun. dr. **Viktoras Gidžiūnas**. Jis vadovauja Kennebunkport ir gimnazijai.

Stepas Zobarskas išvertė ir išleido lietuviškas pasakas angliškai — Lithuanian Folk Tales; iliustravo **Ada Korsakaitė** (Išleidimo reikalu buvo kreipęsis į kai kurias lietuviškas įstaigas; vienos jų nieko neatsakė, kai kurios paprašė atsakyti, ar tos pasakos prisidės prie Lietuvos išlaisvinimo!). St. Zobarskas taip pat išvertė angliškai Juozo Grušo pasakojimą "Kelionė su kliūtim", kurią atspausdino žurnalas Artesian.

Antanas Vaičiulaitis išleido savo literatūrinių pasakų rinkinį "Auksinė kurpelė"

Marius Katiliškis išleido naują romaną "Išėjusiems negrįžti".

Kazys Bradūnas metų viduryje išleido poezijos rinkinį Morenų ugnys.

Petras Maldeikis išleido knygą V. Europos ir J.A.V. auklėjimas.

Kun. dr. **Juozas Vaišnora** išleido istorinį veikalą Marijos garbinimas Lietuvoje.

Sibiro poezijos, kurią šiame numeryje spausdinam, autorius, išbuvo Sibire 8 metus. Dabar grąžintas

---

Į Laisvę aukojo:

Dr. K. Ambrozaitis — $10.00; K. Bružas, kun. A. Paškevičius, V. Ramonas, S. Rudys — po $7.00; kun. K. Balčys — $5.00; J. Gelumbauskas, S. Jankus, kun. Kemėšis, A. Mažiulis E. Michelevičius, B. Prapuolenis, N. Tautvila — po $2.00; A. Ignaitis — $1.00.

Mieliems žurnalo rėmėjams nuoširdžiai dėkoja

Į Laisvę leidėjai

Spaustuvei esant paskutiniu metu itin apkrautai darbais, Į Laisvę teko laukti savo eilės. Dėl to suvėlintą šį nr. leidžiame dvigubai didesnį.

Į PILNUTINĘ DEMOKRATIJĄ

Svarstymai apie valstybės pagrindus. 80 pusl.

Į Laisvę leidinys Nr. 2

Galima gauti Į Laisvę administracijoje ir pas Į Laisvę platintojus.

"Į LAISVĘ" ATSTOVYBĖS:

Australijoje: A. Grigaitis, 21 Brunswick St., Fitzroy, Vic. N. Butkūnas, 9 Cowper St., St. Hilda, Vic.

D. Britanijoje: V. Akelaitis, 41 Bloemfontein Ave., Shepherds / Bush. London W. 12.

Italijoje: Dr. Z. Ivinskis. via Brescia 16. Roma.

Jungtinėse Valstybėse: S. Daunys, 2234 So. Sawyer Av., Chicago 23, Ill., tel.: CLifside 4-6690: K. Gaižutis, 953 Maud Ave., Cleveland 3, Ohio; B. Polikaitis, 15483 Ward St.. Detroit 21. Mich.; J. Ažuolaitis, 2012 N. Catalina St., Los Angeles, Cal.; A. Gaigalas, 335 Titan St.. Philadelphia, Pa., tel.: HO 7-4176; V. Vaitkus, 85 Arnold St., Waterbury, Conn., A. Sabalis. 251 Alphonse St., Rochester, N. Y.

Kanadoje: Vl. Girčys, 31 Concord Ave., Toronto, Ont., tel.: OL-2156; J. Pleinys, 113 Cannon St. E., Hamilton, Ont.. tel.: 2-2698; J. Urbonas, 1421 Pelissier St., Windsor, Ont., tel.: CL-63049.

Vokietijoje: J. Medusauskas, Sckellstr. 12/3 r., Muenchen.

Švedijoje: P. Dūda, Markvards g. 9, Stockholm, Va.

Šveicarijoje: Dr. P. Radvila, Werkgasse 50, Bern.

"Į LAISVĘ" METINĖ PRENUMERATA: Amerikoje (Šiaurės ir Pietų)— $3.00; Australijoje ir D. Britanijoje — L.-10; Italijoje — L.900-; Prancūzijoje — Fr.750.-; Švedijoje — Kr.8.-; Šveicarijoje — Fr.8.-; V. Vokietijoje — DM.6.-.

ATSKIRAS NUMERIS: Amerikoje — $.0.75; Australijoje ir D. Britanijoje — L.-2.6; Italijoje — L.250-; Prancūzijoje — Fr.200.-; Švedijoje — Kr.2.-; Šveicarijoje — Fr.2.-; V. Vokietijoje — DM.1.75. (Norintieji gauti oro paštu primoka faktines oro pašto išlaidas).

Į LAISVĘ leidžia — Lietuvių Fronto Bičiuliai.

Redakcijos kolegija: vyr. redaktorius — Juozas Brazaitis, redaktoriai — Dr. Juozas Kazickas ir Dr. Antanas Musteikis.

Viršelio vinjetė — dailininko Telesforo Valiaus.

Redakcijos ir administracijos adresas: 219 Montauk Ave., Brooklyn 8. N. Y. Tel.: TAylor 7-5041.

Į LAISVĘ — TOWARD FREEDOM. Lithuanian magazine published quarterly by the Friends of the Lithuanian Front. 219 Montauk St., Brooklyn 8, N. Y.